BIBLIOTECA PENTRU TOȚI COPIII

NADA FLORILOR

Mihail Sadoveanu

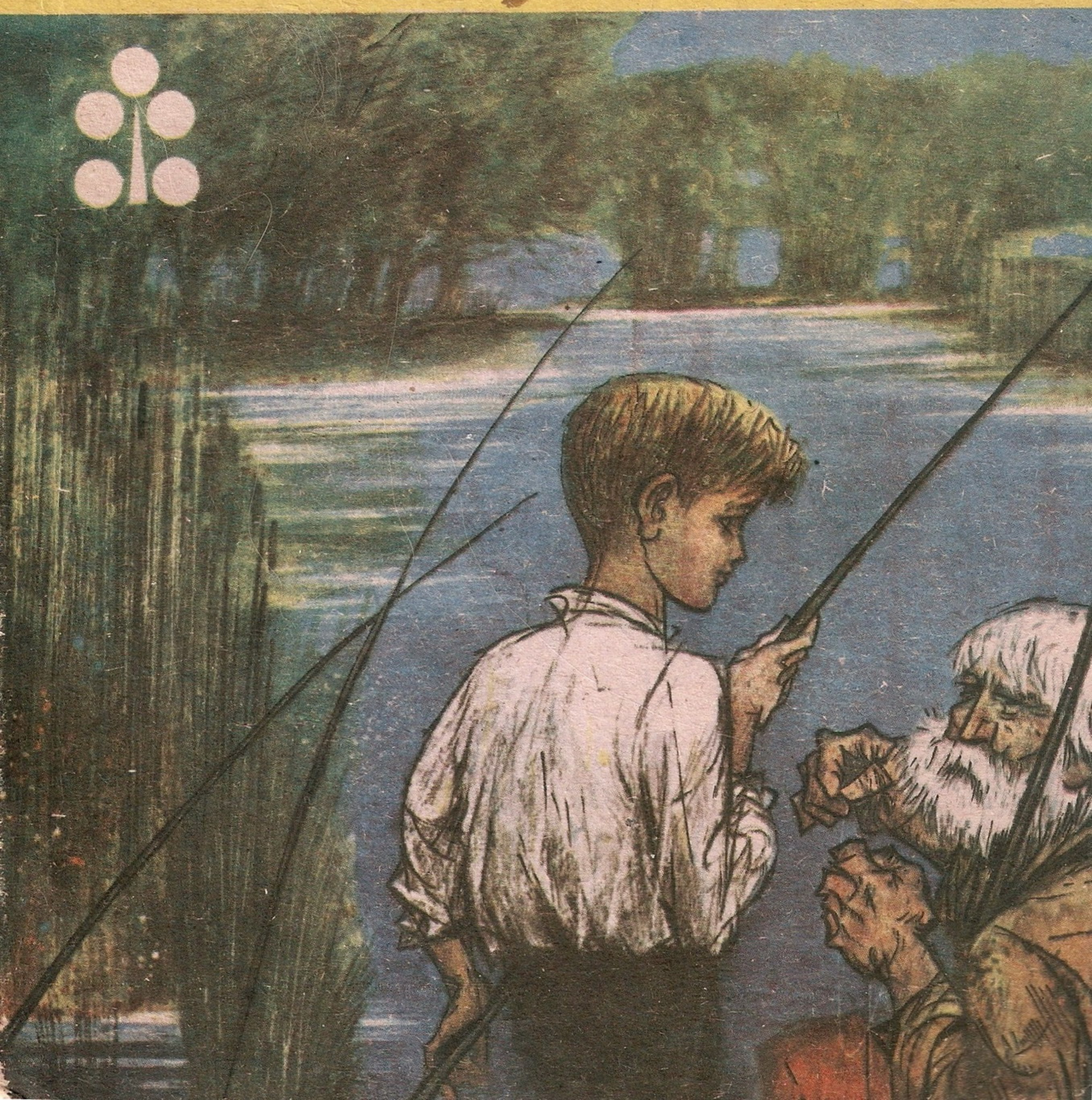

MIHAIL SADOVEANU s-a născut la 5 noiembrie 1880, la Pașcani. A debutat cu versuri la 15 ani, dedicîndu-se apoi prozei. Multe din scrierile sale au apărut în volume adresate copiilor: **DUMBRAVA MINUNATĂ** (1926), **MĂRIA SA PUIUL PĂDURII** (1931), **POVESTIRI DIN TRECUT** (1950), **CÎNTECE BĂTRÎNEȘTI** (1951), **PRINTRE GENE** (1955), **RAIUL** (1955), **FĂT-FRUMOS MĂZĂREAN** (1956). Romanul **NADA FLORILOR** (1950) a fost scris special pentru tinerii cititori.

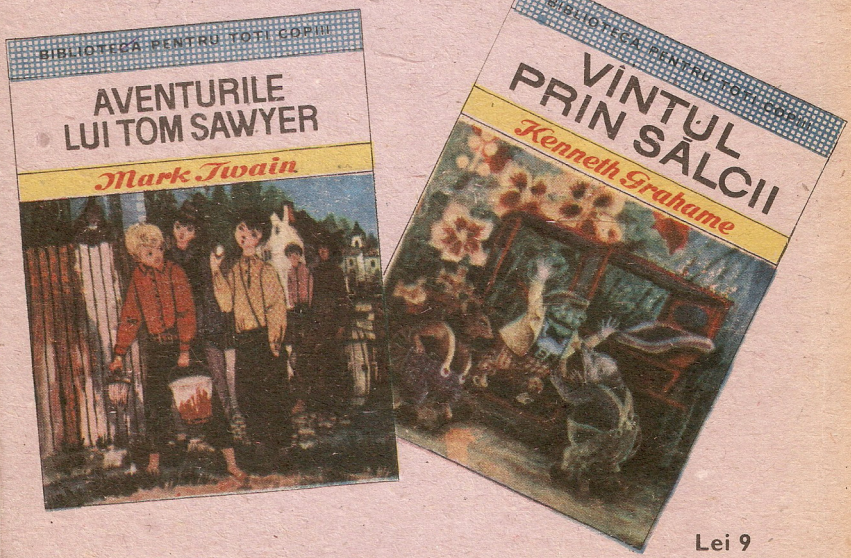

Lei 9

EDITURA ION CREANGĂ

NADA FLORILOR

Mihail Sadoveanu

Amintirile unui pescar cu undiţa

Ediţia a II-a

EDITURA ION CREANGĂ – BUCUREŞTI
1988

CUPRINS

Cuvînt înainte		5
Capitolul I	Mă cheamă în trecut amintirile	9
Capitolul II	Uncheşul Haralambie coboară din munţi şi din cîntece bătrîneşti	13
Capitolul III	Bunicul meu, rotarul	21
Capitolul IV	Cum am scăpat de la moarte pe Colţun	27
Capitolul V	Povestea lui Moş Pricop Litavoi	34
Capitolul VI	Raiul de la Nada Florilor	40
Capitolul VII	Lelea Ileana îşi aduce aminte de trecut	50
Capitolul VIII	Năcazurile breslei	58
Capitolul IX	În care am însemnat şi povestea lui Dumitrache Hau	65
Capitolul X	Evenimente neaşteptate şi apariţia lui Alecuţ, tinichigiul de la Paşcani	75
Capitolul XI	Cum am trimes răvaş uncheşului Haralambie	88
Capitolul XII	Tulburări, amărăciuni şi primejdii	96
Capitolul XIII	Eu dau o teză faimoasă la aritmetică, iar Culai devine campion în lupta liberă	105
Capitolul XIV	Domnu inginer descopere pe vinovat	112
Capitolul XV	Veşti de la rai	120
Capitolul XVI	În care creşte admiraţia mea pentru uncheşul Haralambie şi pentru prietinul Alecuţ	124
Capitolul XVII	*O dată cu aceste „Amintiri", între hîrtiile rămase de la vechiul tovarăş luptător, inginerul Ilie Dumitraş, au fost găsite şi următoarele trei documente : poezia lui Solomon Cornea, o scrisoare de demult de la tatăl său şi celebra teză*	139

CUVÎNT ÎNAINTE

Excursia e fără îndoială, una din marile bucurii ale noastre, la toate vîrstele. Unii se îndreaptă, mai cu samă spre ţărmul Mării, atraşi de schimbătoarele talazuri ale apei, sclipirea nisipurilor de aur şi strălucirea de-o puritate primordială a soarelui. Alţii o iau pe drumuri de munte, unde taina nesfîrşitelor păduri şi înălţimea piscurilor ce ating cerul oferă privelişti de neuitat la fiecare pas. După cum sînt şi oameni care preferă regiunea colinelor dulci, acoperite de livezi şi covoraşe de lanuri, ori chiar întinsul şesurilor afundîndu-se în pîcla viorie a depărtărilor, amîndouă odihnitoare şi reconfortante pentru suflet.

Dar, în afară de aceste excursii pentru care trebuie să te deplasezi şi să depui un efort fizic, mai sînt şi cele în care prinzi să colinzi filele unei cărţi, colindare ce-ţi scoate înainte peisagii, oameni şi întîmplări inedite, ori altele în care o porneşti pe firul tainic al amintirilor, dezgropînd ca un arheolog preţioase relicve ale unor lumi cufundate în adîncurile noastre.

De toate aceste soiuri de excursii a avut nevoie Mihail Sadoveanu pentru a scrie *Nada Florilor*. Mai întîi, încă de la treisprezece ani, îndată ce-a venit de la Paşcani ca să urmeze la gimnaziul „Nicu Gane" din Folticeni, îmboldit de patima pescuitului cu undiţa, moştenită de la bunicul lui, rotarul din Verşeni, a pornit împreună cu Culai în acea vestită expediţie spre stufurile Soldăneştilor, descoperind minunata nadă a florilor, tainic tărîm în care unii sărmani ca Moş-Hau ori Moş-Spînu domneau aidoma ca Împăratu-Verde ori Împăratu-Roş din îndepărtatele împărăţii ale basmelor. Expediţia nu cerea prea mare pregătire : doar o vărguţă de alun, un ghemuşor de aţă de in şi cîteva cîrlige noi. Cît despre calea de parcurs, nici ea nu era de fapt prea lungă : ieşeai din tîrgul Folticenilor şi-o porneai spre Balta Soldăneştilor, ocolind moara din Tarna-Mare, mergînd pe-o cărăruşă, pe lîngă stuh, pînă într-un loc ; din acel loc treceai prin apă şi suiai pe-o plavie. Atîta doar că trebuia să te scoli cu noaptea-n cap şi să mergi orbăcăind pe întuneric, ca să ajungi înainte de ivirea zorilor.

Dar, în afară de această expediție repetată care a avut loc prin anul 1893, Mihail Sadoveanu a avut nevoie, ca să scrie *Nada Florilor*, și de-o excursie în paginile cărții lui, *Împărăția apelor*, apărută în 1929 la Cartea Românească. Asta s-a întîmplat prin 1951 abia, adică cincizeci și opt de ani după expediția sus-amintită. Slujindu-se de acest material agonisit din cartea-i veche, scriitorul se pregătește să plăsmuiască o carte nouă, pe care o visa de ani de zile în nopțile-i de insomnie, ori stînd pe malul unei ape, cu undița în mînă.

Și aici a avut nevoie pescarul nostru de cel de-al treilea fel de excursie : a pornit să-și exploreze adîncurile, scoțînd la suprafață amintiri în legătură cu bădița-Vasile, fratele mamii sale, care avea să se numească în viitoarea carte moș-Haralambie ; apoi obiceiuri, vorbe și idei ale tatălui său, cuconu-Alecu, devenit în Nada Florilor inginerul Manole Dumitraș — cărturar luminat și convins socialist al acelor vremuri de restriște ; de asemeni, pescuiește din trecut numele și caracterul cucoanei-Leona, cea dintâi soție a lui cuconu Alecu, precum și mofturi și fumuri ale unor surori ale tatălui său întrezărite o clipă în copilărie, ca să făurească din ele pe acel faimos și unic „zgriptor" din romanul de care vorbim ; și să nu uităm nici pe apriga și inimoasa bunicuță de la Verșeni, în preajma căreia se simțea atît de bine în estivalele-i petreceri pe malul Moldovei, pe cînd era de-o șchioapă și care, după ce împrumutase din firea ei, rînd pe rînd, Dădacei, din *Zodia Cancerului*, Jupânesei-Ilisafta din *Frații Jderi* și multor altor lelițe, mătuși și nane din felurite povestiri și romane, urma acum să apară întregită, în noua operă, sub numele de mama-Anghelina.

În afară de aceste figuri făcînd oarecum parte integrantă din ființa lui, scriitorul se slujește și de-o serie de imagini înfățișînd Folticeniul și împrejurimile lui, precum și unele fapte și amănunte autentice ce dormeau în adîncu-i și care aveau să-i slujească pentru a da fila istoriei prin 1907, anul acelei crîncene răscoale țărănești, în viltoarea căreia avea să se prăpădească în chip tragic moș-Spînu.

Altfel, după toate aceste trei mari și anevoioase excursii, Mihail Sadoveanu a izbutit să făurească *Nada Florilor*, uimitoarea și pal-

pitanta poveste petrecută doar la doi pași de tîrgul Folticenilor. Poveste pe care vă sfătuim, iubiți lectori, s-o parcurgeți cu ochii, căci cealaltă excursie în raiul de pe plavia de la Soldănești, e cu totul improbabil s-o mai puteți face vreodată, deoarece Nada Florilor a dispărut desigur demult de pe harta lumii, rămînînd însă întreagă și vie în paginile cărții lui Sadoveanu.

PROFIRA SADOVEANU

7 noiembrie 1972, București,

CAPITOLUL I

Mă cheamă în trecut amintirile

ÎNTR-UN RÎND, aducîndu-mi nu știu din ce pricină aminte de petrecerile mele la bunicul de la Păstrăveni, am rostit o vorbă care îmi plăcea și pe care o întrebuințam față de rubedeniile de la țară. Am pomenit ceva despre „leliţa" Anica.

Tata mă asculta distrat și obosit ; abia se întorsese de la treburile lui inginerești. Sta cu cotul sprijinit pe brațul jîltului, cu tîmpla în palmă. Frunzărise o gazetă și o aruncase. Aștepta cina.

„Țîțaca" Leona, sora dumnisale mai mare, care era stăpînă ohavnică [1] a gospodăriei, se mișca încolo și încoace prin cameră, dereticînd și așezînd. Deretica smucind și așeza trîntind.

Aștepta de la tata un cuvînt, fie despre operațiile ei agresive, fie despre întîrzierea mesei — ca să izbucnească. Țîțaca noastră Leona avea nevoie să se mînie, să tune și să detune în fiecare zi. După ce adăogea răcnetelor lacrimi și suspinuri, se domolea și mai avea nădejde să ajungă pînă a doua-zi în această lume pe care n-o putea suferi.

Probabil că vorba mea „leliță" nu era stîrnită numai de amintirea petrecerilor mele de la apa Moldovei, ci era și un atac inconștient față de mătușa mea de la tîrg. „Țîțacă" e diminutiv, adică alintare a vorbei țață. Eticheta, ca și ființa pe care se așeza, era a duhului meu de groază. Lelițele mele de la Păstrăveni, bălăi și cu ochii ca cicoarea, sămănau mamei, al cărei zîmbet blînd îmi mai rămăsese în inimă. Maică-mea murise de tînără, pe cînd eu eram numai de-o schioapă. Cîteodată mi-o pomenea mama Anghelina, dadaca cea bătrînă care mă crescuse. Își deschidea clonțul de bufniță la urechea mea și-mi spunea unele lucruri de demult... „pe cînd era mai ușor de trăit pe pămînt ; iar de cînd mămuca ta s-a dus ca o gîzulice pe o rază de soare, pătimim în osîndă, care nu se mai află pe lumea asta asemenea osîndă".

Țîțaca Leona, duhul de groază, se înfățișa mare și ciolănoasă, c-un puf fumuriu sub nasul lung, c-o gură pungită din care nu lipsea încă nici o măsea. Unchesul Haralambie, fratele mai mare al mamei, care venea la tîrg din cînd în cînd, ca să mă cerceteze cum își cerceta bărbăcuții de la turma lui de oi, îmi spusese : „Duduca *Leuna* are dinți de criță [2] nu de ciolan, ca ceilalți oameni".

[1] Ohavnică — pe viață. (N.R.)
[2] Criță — oțel. (N.R.)

Geaba încerca tata, cîteodată, s-o îmbuneze. Dumnealui era puțintel gîngav : „Ț-țacă în sus, ț-țacă în jos", cu nimica n-o putea ademeni. Mormăirile ei erau tunete, invectivele trăsnete. Ne venea uneori să ne luăm lumea în cap. L-am auzit pe tata șoptind cu amărăciune și privindu-mă cu milă : „Așa a prigonit-o și pe biata maică-ta".

— M-am dus să văd moara priponită la malul Moldovei ; și eram cu leliță Anica.

Țîțaca Leona s-a holbat asupra mea :

— Ce-mi aud urechile ? Ce vorbă-i asta — *leliță* ?

— Lasă băictul, ț-țacă Leonă, a îngînat tata.

— Cum să-l lăs, Manole ? Se poate una ca asta ? Să audă urechile mele, în casa mea, țăraniile pe care musiu fiul tău le-a învățat la Păstrăveni ? După asemenea vorbe vin și naravurile de acolo. Nu pot suferi lumea necioplită. Îmi sînt urîți mojicii, mai ales de cînd au prins a se obrăznici și a pierde orice respect față de persoane. În vremea juneții mele, țăranii nici nu cutezau să-și ridice ochii la stăpîni.

— E cam mult de-atunci, ț-țacă Leonă.

— De cînd ? Văd, Manole, că are ce învăța și de la tine fiul tău, nepotul rotarului, a rostit aprig duduca Leona, arătîndu-și colții. Se strică lumea, frate Manole, se strică lumea, de aceea nu mai am ce căuta eu în această viață. Curînd aveți să mă plîngeți ; în van aveți să mă chemați : de unde m-oi duce nu mă mai întorc.

— Din rai, țîțacă Leonă ? am îndrăznit eu cu jumătate de glas.

— Îl auzi, Manole ? a amenințat cu degetul duhul meu de groază. Ai să regreți amar că fiul tău rămîne cu educația lui Pintilie rotarul, bunicu-său. Nu l-am cunoscut și n-am ținut să am de-a face cu el ; dar îl aud prin gura fiului tău, cînd rostește vorbe necuviincioase.

M-am înroșit și am ridicat fruntea. Țîțica Leona uita prea des că împlinisem cincisprezece ani și nu mai eram „țîncul" de altădată.

— Țîțacă Leonă, am replicat eu, vorba „leliță" e cuviincioasă la noi la Păstrăveni.

— Nu cuteza să mă înfrunți ! s-a holbat la mine țîțaca Leona cu ochii ei de capră, cu cercurele de aur. Și tu, și tatu-tău îmi datorați respect și recunoștință ; ori de cîte ori mă jigniți în acest chip, mi se împutinează nouă zile din viață. Așa îmi arată semn și cărțile ; le întind cîteodată, cînd găsesc și eu un ceas de răgaz. Riga de verde și valetul de verde mă prigonesc și alăturea, nouă de treflă. Nu-mi răspunde nimica, Manole ; nu mă privi cu viclenie, nu mă împunge cu vorbe blajine. Taci și ascultă, și ține minte ce-ți spune Leona, sora dumnitale mai mare. De treizeci și trei de ani sînt văduvă ; soțul meu mi-a cheltuit zestrea și pe urmă s-a dus în lume. Am auzit că ar fi poposit tocmai la Argentina.

Are să-i plătească Dumnezeu după faptă. N-ai să insinuiezi, cum ai încercat cîndva, că escrocul acela de Jorj Robcea ar fi fugit tocmai în America pentru ca să scape de mine. Nu te uita ca un motan blînd, că te cunosc eu cîte parale faci. Așa că mai bine rămîneam la mănăstire decît să mă înduplec a veni aici ca să iau frînele gospodăriei tale. Fără mine ar fi fost greu de voi, Manole ; ce se pricepea biata cumnată Polixenia ?

— Lasă asta, ț-țacă Leonă, a încercat tata, moale, ca s-o domolească. Mi se pare că te-ai abătut de la subiect.

— Spun adevărul pe care-l cunoști, Manole. Și nu m-am abătut de la nici un subiect. Am spus că nu-mi plac țăraniile și țăranii ; asta e deosebirea dintre noi. Și afirm că era mai bine altădată cînd îi strîngeau boierii în chingi pe mojici și-i băteau la scară pentru pretențiile și obrăzniciile lor.

— Și-i puneau, ț-țacă Leonă, cu mîinile și picioarele în butuc, ori le vîrau capetele prin garduri de nuiele, ori îi puneau la vremea gerurilor Bobotezei să stea desculți în scocul morii. Boierii cei bătrîni, bunicii noștri, ț-țacă Leonă, erau de altfel milostivi, a urmat sarcastic tata, și nu-i lăsau pe acei „mișei", cum se spunea atunci, să le înghețe măduva în oase ; ci-i vîrau apoi în bordeie și porunceau să li se deie fum de ardei, ca să tușească pînă ce și-or vărsa mațele. Îi scoteau și de-acolo într-un tîrziu și le scriau la terfelogul [1] logofeției atîtea cărături de la pădure, atîtea zile de clacă, atîtea mierțe [2] de păpușoi, încît drept mulțămire pentru milosîrdia bătrînilor noștri, acei mișei se pustiau în codri, ori peste graniță la alte neamuri.

— Vai, cum vorbești tu, Manole, de acele timpuri, s-a tînguit cu jale țițaca Leona. Orice ai spune tu, dragă frate, pedepsele de care vorbești nu se dădeau decît pe dreptate. Ce alt leac putea fi pentru lene și obrăznicie ?

— Da, ț-țacă Leonă, pentru lene și obrăznicie neneaca matale împungea roabele cu acul cînd se scula bosumflată din așternut și se lăsa pieptănată și îmbrăcată.

— Nu înțeleg, Manole, cum poți fi atît de denaturat în sentimentele dumnitale de pietate față de persoanele nobile care ți-au dat ființă. Prima datorie pe care am învățat-o eu a fost să respect pe babaca și pe neneaca. Vai, Manole, scumpul meu, a urmat ea cu otrăvită mîhnire, s-ar putea oare să fie adevărată povestea de la noi de la Ciurlani, unde robii de zestre ai neneacăi voiau să acrediteze o legendă necuviincioasă, cum că răsbunica noastră Izabela Borcoș, soția logofătului Toma Dumitraș, ar fi păcătuit c-un țigan de laie, lăutar vestit, și ar fi dat dumneaei seminției boierești un băiat smead și cu ochii întunecoși ?

---

[1] Terfelog — catastif vechi. (N.R.)
[2] Mierță — veche măsură de capacitate. (N.R.)

— Într-adevăr, ț-tacă Leonă, a rîs fără supărare tata ; și eu sînt dintre cei cu ochii întunecoși și fața smeadă.

— Vai și iar vai, Manole. Cum poți vorbi în acest chip despre strămoașa noastră ?

— Vorbesc, ț-țacă Leonă, ca despre o aventură ce a putut-o face fericită.

Țîțaca Leona a prins a plînge. A plîns și și-a șters îndesat lacrimile c-o batistă parfumată, pînă ce i s-a făcut nasul vișiniu.

— Să-ți fie rușine, Manole, a rostit ea cu demnitate.

— Nu mi-i rușine, mi-i foame, ț-țacă Leonă, a răspuns tata blînd, zîmbindu-mi mie pe furiș.

— Ba mie nu mi-i foame, a hotărît cu îndîrjire țîțaca Leona, ca și cum foamea ar fi fost una dintre cele mai rușinoase însușiri ale pămîntenilor.

Tata a tăcut, încrețindu-și fruntea. În asemenea clipe, cînd își încrețea fruntea ca de-o mirare și apoi îndată își încrunta sprîncenele, se aduna în el mînia. La ce se pregătea înlăuntrul său, a răspuns de afară austrul de primăvară, cu modulații înalte ; au sunat cercevelele ferestrelor ca zguduite de o mînă nevăzută.

A urmat o tăcere, după ce a intrat mama Anghelina, dadaca mea. Ochii rotunzi, pe obrazul pălit de vînt și soare, au făcut oarecum ocolul camerei ; sub nasul coroiat i s-a mișcat clonțul gurii.

— Da' domnu inginer a nostru nu poftește la masă ? s-a mirat ea cu glas subțirel.

De cînd îmi fusese maică, ani și ani, îi rămăsese așa timbrul vocii, ca pentru un copil.

Tata și-a venit îndată în fire :

— Ba da, mătușă Anghelină.

— Știu că unii nu mînîncă, a urmat ea cu un zîmbet subțire, dar alții au nevoie, nefiind de meseria lor cuvioși schivnici. Pe lîngă asta vă înștiințez, domnu inginer a nostru, că chiar acu, la înserat, a picat oaspete cuscru Haralambie de la Păstrăveni.

— Chiar acuma, frate dragă ? a strigat jalnic țîțaca Leona, pocnindu-și palmele uscate.

— Chiar acuma, duducuță, nu-ți fie matale cu supărare. Și ți-a adus matale un burduf de brînză prima întăi, care nu se mai află pe lume asemenea brînză cum o face cuscrul Haralambie ; și-un miel. Iar lui domnu inginer a nostru o ploscă cu rachiu de afine. Cunoaște domnu inginer a nostru asemenea bunătate.

— Atuncea să trecem numaidecît în sufragerie... s-a bucurat tata. Ai pus și pentru cumnatu-meu Haralambie tacîm, mătușă Anghelină ?

— D-apoi nu știu eu rînduiala, domnu inginer a nostru ? Se putea să nu pun ?

Eu m-am repezit către ușă :

— Mie nu mi-a adus nimic ?

— Ba nu te teme, că unchеşul nu-şi uită nepotul. Îţi spune el singur, a rîs dadaca în urma mea.

CAPITOLUL II

Unchеşul Haralambie coboară din munţi şi din cîntece bătrîneşti

FRATELE MAMEI era un bărbat mare şi spătos, cu chimir lat şi cu bundă[1]. În chimir se amestecau, pe lîngă băierile pungii, lanţugul briceagului cu stricnele[2], unealtă indispensabilă ciobanilor, şi ţarţamurile[3] scăpărătorilor şi a beşicei cu tutun. Sarica, baltagul şi gluga şi le lepădase într-un colţ, aproape de sobă. Ne-a privit pe toţi drept, cu ochii lui ageri streşiniţi de sprîncene castanii. Lumina acelor ochi verzi ca piatra de chiclaz[4] plutea ca într-o pîclă ; pletele, unse cu unt, începeau a cărunţi la tîmple.

— Chîm ! a început el tuşind uşor ; mă închin cu sănătate, duducă *Leună*.

Ţîţaca Leona i-a răspuns înclinîndu-şi fruntea, vădit emoţionată.

Tata i-a strîns ciobanului mîna şi l-a bătut cu dragoste pe umăr. M-am apropiat ; unchеşul Haralambie s-a plecat de sus şi m-a sărutat pe frunte. Ne-am uitat unul la altul, eu, tata şi unchеşul ; ne-am simţit bucuroşi că ne aflăm împreună în acea sară de aprilie, cînd austrul îngîna afară un cîntec de primăvară.

Unchеşul Haralambie avea pe el straie albe ca helgea[5]. Adia de la el un miros uşor de urdă ; dar eu am simţit în nări şi mireasmă de busuioc, acea mireasmă care îmi plăcea s-o respir din părul balai şi de la iia leliţei Anica, pe cînd mă aflam în petrecere la Păstrăveni.

— Unchеşule Haralambie, am întrebat eu fără de nici un gînd ascuns, spune-mi, ce mai face leliţa Anica ?

El m-a apucat de ciuf şi mi-a ridicat spre el fruntea, ca să mă privească în ochi.

— Face bine, mi-a răspuns el după ce a înţeles că întrebarea mea fusese nevinovată ; cu ale sale mîhniri şi bucurii. Ţi-i dor de dînsa ?

— Da, unchеşule.

---

[1] Bundă — blană mare, făcută din piei de oaie ; pieptar. (N.R.)

[2] Stricnele — cuţitaşe folosite de ciobani sau văcari pentru luat sîngele. (N.R.)

[3] Ţarţamuri — ciucuri. (N.R.)

[4] Chiclaz — piatră verde, otrăvitoare. (N.R.)

[5] Helge — nevăstuică albă (N.R.)

— Poate ţi-i dragă, a rîs el pe cînd eu îmi plecam ruşinat nasul. Să ştii, cumnate, s-a întors el către tata, că acest fecioraş al dumnitale e cu adevărat năzdrăvan. Rosteşte vorbe tainice şi va să săvîrşească unele fapte de mirare.

Ţiţaca Leona a adaos numaidecît cu oarecare dispreţ :

— Va să săvîrşească toate blăstămăţiile cîte sînt pe lumea asta !

Tata a rîs cu bunătate :

— Şi mata, ţ-ţacă Leonă, prigoneşti băietul...

Ţiţaca Leona n-a catadixit să-i răspundă : s-a întors către cioban :

— Eu am să-i mulţămesc lui cumnatu Haralambie, a zis ea cu altă intonare de glas, pentru mieluţ şi burduful de brînză. Dumneata, frate dragă, nu uita să faci acelaşi lucru pentru rachiul de afine.

— N-aveţi de ce-mi mulţămi, s-a apărat unchesul meu ; aducem şi noi cu dragă inimă din puţinul ce-avem. Află, nepoate, că ţi-am adus şi ţie un dar care cred c-are să-ţi placă.

Eu am tresărit de bucurie ; el m-a stăpînit punîndu-mi mîna pe umăr.

— Ţi-am adus, a urmat el, un căţelandru, pe care l-am ales dintre puii de ast-'toamnă ai Vidrei, căţeaua mea de vînătoare care mînă la mistreţi. E sprîncenat cu negru şi are laba dinainte, din stînga, albă. De aceea l-am poreclit Colţun.

— Mă duc să-l văd ! am strigat eu.

— Ai să-l vezi mîne ; acuma lasă-l să se hodinească în cuhne [1] de truda drumului. L-am adus de departe într-o desagă a tarniţei [2]; am călătorit cu el calare, şi tot scheuna din cînd în cînd scoţînd capul şi rugîndu-mă cu ochii să-l iert de pedeapsa la care l-am supus.

— Atuncea să ne aşezăm la masă, a hotărît tata.

— Bucuros, cumnate, numaicît se cuvine să se aşeze mai întăi şi mai întăi cumnata Leuna.

— Mă aşez, a răspuns cu supunere ţîţaca Leona.

Dadaca Anghelina a adus borşul de găină.

Toată vremea cît ne-am îndeletnicit cu bucatele, eu am băgat de samă, cu uimire, că sora tatei, deşi nu putea suferi pe ţărani, avea faţă de uncheşul o purtare dintre cele mai ciudate. Ar fi dorit poate în sinea ei să înţepe cu vorbe, să scoată cumva gheare, dar ochii îi erau blînzi şi vorbirea potolită. Acei ochi cu cercurele aurii nu părăseau o clipă pe cioban ; îl observau cum mînca atent şi cuviincios, servindu-se numai de lingură, cu o îndemînare pe care şi eu o admiram. Ţîţaca Leona sta atîrnată de fiinţa lui puternică, de vorbele puţine pe care le rostea, de gesturile lui potolite. Era ca o leoaică pe care o stăpîneşte c-un gest, c-un cuvînt, c-o privire îmblînzitorul. În acelaşi timp suferea de privirea lui moş Haralambie ca de-un venin care o paraliza.

Plosca de lemn de tei era adusă pe masă. Unchesul Haralambie umpluse o cupă mică de sticlă albastră cu rachiul lui de afine şi poftise întăi pe ţîţaca Leona să cinstească cu el. Spre spaima mea se şi ridicase în picioare înainte de-a avea eu timp să-l previn, se înfăţişase cu cupa albastră dinaintea ţîţacăi Leona şi se înclinase în faţa ei ca un cavaler din vechi timpuri. Ea întinsese mîna. El a sorbit o picătură după rînduiala oamenilor de demult ai acestui pămînt, adică „a luat credinţa", şi a trecut apoi cu delicateţă cupa între degetele ei. Mi s-a părut mie poate, acele degete tremurau. Coborîtoarea nobililor ei strămoşi a dat de dușcă licoarea de foc, s-a scuturat în întreaga-i făptură de un cutremur şi a închis ochii ca şi cum ar fi poftit să moară.

— Întru pomenirea Polixeniei noastre preaiubite... a rostit cu glas de întristare unchesul meu.

---

[1] Cuhne — bucătărie. (N.R.)

[2] Tarniţă — şa ţărănească de lemn. (N.R.)

Apoi s-a întors către tata ; a turnat din ploscă atît cît trebuia ca să nu se verse nici o picătură din cupă, și, cu același ceremonial, i-a înfățișat și dumnisale băutura.

Și-a turnat în cele din urmă și lui însuși și m-a îndemnat și pe mine să sorb numai o picătură.

— Întru pomenirea bătrînului nostru Ilieș, căruia îi porți numele, a suspinat el.

Am sorbit picătura simțind în mine focul amintirii, fără a pierde din ochi pe țîțaca Leona. A băut și el și numaidecît a umplut iar cupa albastră, aruncîndu-și-o ca pe-o apă oarecare în fundul gîtlejului. A făcut „chîm", tușind ușor, mi-a mîngîiat cu palma părul zbîrlit și s-a așezat la locul său. În clipa următoare s-a înfățișat mama Anghelina. Ciobanul i-a turnat și ei, silind-o să lepede cît mai de sîrg tablaua cu mere pe masă ; a gustat și i-a întins rachiul.

Mătușa Anghelina s-a șters la gură, și-a zvîntat cu palma lacrimile ochilor și, înainte de a bea cu o cumplită strîmbătură a obrazului, a îngînat cuvintele potrivite în asemenea împrejurări:

— Neuitată fie prea iubita noastră, căreia i-am crescut cu dragoste puiul.

După ce a smîrcîit de cîteva ori, s-a înseninat și a venit la mine, de m-a sărutat pe tîmplă.

— Mătușă Anghelină, i-a zis tata, să faci foc în odaia cea mare și să gătești așternut pentru cumnatul nostru.

— Numaidecît, domnu inginer a nostru, a răspuns bătrîna.

— Ba s-avem iertare, cumnate Manole, s-a amestecat uncheșul Haralambie ; eu n-oi putea dormi la dumneavoastră.

— Se poate una ca asta ? a întrebat tata cu mirare.

— Se poate : căci eu am lăsat la o gazdă în tîrg marfa noastră într-o căruță cu doi cai ; și la dumneavoastră m-am abătut numai cu șargul [1] pe care-l încalec ; l-am vîrît în grajd, l-am despovărat de tarniță, am închingat pe el o pocladă [2] și i-am trecut pe după urechi săculețul cu ovăz. Cît hodinește și se hrănește el, eu stau aicea la masa la care ați binevoit a mă pofti ; după aceea, cînd or cînta cucoșii miezul nopții, îl încalec, trec pe la han și-mi iau soții și ne ducem cu căruța la Botoșani, unde așteaptă negustătorii cu care m-am alcătuit.

Țîțaca Leona a părut bucurată de asemenea vorbe ale unui bărbat vrednic și neostenit cum era îmblînzitorul ei.

— Dumneata, cumnate Haralambie, a rostit dumneaei aținată de băutura de afine, ai avut noroc în viața dumnitale și ți-au mers bine treburile. După cît înțeleg ești fruntaș în Păstrăveni și oamenii de acolo te prețuiesc după averea pe care ai agonisit-o.

---

[1] Șarg — cal cu păr galben-spălăcit. (N.R.)
[2] Pocladă — pătură. (N.R.)

— Of, of-of ! duducă Leună, s-a tînguit unchеșul meu scărpinîndu-se după ureche ; acuma, mulțămesc lui Dumnezeu, am de toate ; dar în tinerețele mele am pătimit și eu ca mulți de-ai noștri. În acea vreme eram păgîn și blăstămam. A fost vai de zilele mele cu stăpînitorii boieri de pe acele meleaguri, pînă ce-am ieșit din locurile noastre și mi-am luat lumea în cap. De asta pînă la moartea prea iubitei noastre surori Polixenia și zece ani după aceea eu n-am mai trăit în vatra părinților mei. M-am dus la ciobănie și am slujit la niște baci de ceea parte a muntelui. Și acolo mi-am agonisit starea de care mă bucur acuma. Oricît aș avea, nu poate plăti zilele amărîte pe care le-am trăit mai-nainte.

— N-am știut asta... a suspinat țîțaca Leona, cu ochii ațintiți asupra unchеșului meu.

— Apoi de unde să știți, că eu m-am fost prăpădit în lume și în străinătăți. Amară tinerețe am avut, a isprăvit el cu sprîncenele încruntate.

A stat un timp ascultînd austrul de-afară.

— Este un cîntec, a urmat el, pe care l-am auzit prin părțile pe unde am rătăcit. Îngăduiți-mi dumneavoastră ca să mai beau o cupă, să-mi întăresc puterea ; și pînă ce-or da glas cucoșii, am vreme să vi-l cînt, ca să aflați cum era viața noastră pe atunci.

— Nu mi-am închipuit că vei fi fiind și cîntăreț.

— Ba cîntăreț nu sînt cum înțelegeți dumneavoastră, duducă Leună. Cu mormăitul meu numai cu urșii m-aș putea lua la întrecere. Eu zic din caval : dă-mi-l, nepoate Iliuță ; caută-l în gluga de lîngă sobă.

M-am dus, am căutat în glugă și am adus cavalul. L-am cumpănit în mînă : era lung și lustruit. I l-am dat.

— Eu spun din caval, a urmat unchеșul, și apoi și din gură, ca să înțelegeți cele ce au fost. Acesta e cîntecul unuia Iorgu Irimia Hoțul. Numai îngăduiți să mai iau o țîră de putere din ploscă.

Nu se poate spune în ce stare de aținare se afla țîțaca Leona. Îi scînteiau privirile și nu-și mai găsea astîmpăr în scaun. Tata zîmbea, într-o ușoară ameteală. Mama Anghelina se rezemase de sobă, cu mîna la gură. Numai la acele puține vorbe ale unchеșului eu am simțit în gîtlej lacrimi.

Am tresărit.

Unchеșul Haralambie și-a umflat pieptul și a slobozit viers mormăit din caval, ținîndu-l într-o latură și pipăindu-i cu degetele groase găurile. După îngînarea de melodie veche, sunet de caval amestecat cu voce nearticulată, moș Haralambie a ferit instrumentul și a recitat tărăgănat cuvinte ca din dureri și morminte neuitate.

— Apoi, oameni buni, dragi oameni buni...

Eu în Iorgu Irimia.
Îmi luau simbria
Cît cu voia, pic cu pic,
Cît cu șiretlic :
Preceptu' cu dările,
Popa cu cîntările,
Mîndre cu gătelile,
Ciocoi cu-nvoielile.
Pentr-un an și jumătate,
Mi-au plătit slujba pe spate,
De-am zăcut o săptămînă
Bolnav, într-o rînă.

Iar a zis din caval, îngînîndu-se cu austrul de-afară, atît cît îi trebuia ca să-și aducă aminte urmarea.

— Apoi, oameni buni, dragi oameni buni...

Casă n-am, nici ce-mi așterne,
Pietrele mi-s perne ;
N-am prietini, nici părinți,
Nici ce trage-n dinți.
Mă tot bate-un gînd și-un dor,
Îmi vine să mor.
Doftori mi-s dumbrăvile.
Ele-mi scot otrăvile.

Țîțacăi Leona i se umbriseră ochii.

— Apoi, oameni buni, dragi oameni buni...

Cînd dă codru-n primăvară,
Leliță Varvară,
Pe sub cetini mă tot duc
După cîntecul de cuc,
Să mă fac haiduc.

Ciobanul a oftat și a ascultat austrul în cercevelele ferestrelor.

Greiere, ce cînți în lună
Cînd pădurea sună,
De ce frîngi inima-n mine,
Greiere străine ?
Căci și eu în un pribeag,
Greier drag.

Și-am lăsat la noi la Crîng
Ochi care mă plîng.

— Oameni buni, dragi oameni buni...

M-oi întoarce într-o sară,
Lelită Varvară.
Cu soții încălărate,
La o poartă-om bate ;
Pe ciocoi la noi l-om scoate
Să-l crestăm pe spate.
L-om cresta în trei soroace
Ș-om da focul la conace,
Să se-nalțe fum și pară,
Leliță Varvară,

Unchesul Haralambie s-a oprit cu ochii adînciți în sine și în trecut ; o clipă, noi cei de față am fost absenți pentru el și țîțaca Leona păru că vrea să tresară cu săgeata unei limbi de viperă. În acea clipă a absenței ciobanului, se deșteptase în ea mînia. Dar privirea unchesului Haralambie o regăsi iarăși și dumneaei se potoli zîmbind cu supunere.

Unchesul mi-a întins cavalul. Eu l-am primit cu respect și l-am depus lîngă glugă.

Tata s-a răsucit ca într-un abur care-i făcea mișcările nehotărîte :

— Acuma ar fi binevenită o cafea.

— Se poate, a răspuns numaidecît mama Anghelina și s-a îndreptat spre bucătărie.

Ciobanul s-a scărpinat după ureche :

— Asemenea băutură va fi fiind bună pentru dumneavoastră. Eu n-am gustat-o de cînd sînt.

— Atuncea lasă, mamă Anghelină ! a strigat tata ; nu-mi trebuie nici mie.

Țîțaca Leona a rîs.

— De ce rîzi dumneata, duducă Leună ? Căci îs de sub codru și din sălbătăcie ?

Țîțaca Leona n-a răspuns, dar i-a pierit pe dată rîsul și i-a fulgerat în ochi dușmănia.

Țăranul s-a ridicat în toată înălțimea sa :

— S-aud cucoșii de miezul nopții, a declarat el ; vă las cu rîsul dumneavoastră și eu mă duc cu mîhnirea mea. Rămîneți cu bine și cu sănătate. Și pe acest nepot îl sărut cu dragoste ș-oi veni să-l mai văd.

A strîns mîna tatei ; s-a închinat către țîțaca Leona. Bărbia dumneaei tremura. Am fost în clipă și eu afară pe urmele unche-

șului, ajuntîndu-i să-și poarte tarhatul [1]. Și-a scos calul, după ce i-a închingat tarniţa ; și-a rînduit toate împrejur. Mama Anghelina așezase lampa în fereastra bucătăriei, ca să dea lumină călătorului.

Trîmbițarea cucoșilor se întetea în toată acea margine de tîrg; vîntul suna în livezile înmugurite. Silueta măreață a uncheșului meu Haralambie călare s-a topit în întuneric.

M-am oprit o clipă ca să privesc norii învălmășiți sub stele ; iar cînd am intrat în odaia unde rămăseseră ai mei, am văzut pe țîțaca Leona crispată de mînie, într-o declarație tînguit repetată :

— Orice-aș face, dragă Manole, nu pot să-l sufăr.

— Cu toate acestea ai stat și dumneata, ț-țacă Leonă, sub puterea lui.

Ființa cu sînge nobil își frîngea mînile.

— N-aș putea să-ți spun de ce, Manole. E de pe altă lume, ca și poveștile lui. Cine-i acea leliță Varvara ?

Am răspuns eu :

— Aceea e mama leliței Anica. Mi-a spus mama Anghelina, care cunoaște toată povestea asta de demult.

— Basme și grosolănii... Dacă m-ai înjunghia acuma, dragă frate, n-ar curge din mine o picătură de sînge.

Tata a murmurat privind cadrul întunecos al ferestrei :

— E un barbat cum sînt puțini... O forță a trecutului.

— E un poet ! am strigat eu cu entuziasm, simțindu-mă al uncheșului meu ciobanul.

— Tu să taci ! a zbierat, ridicînd spre mîne cängi, țîțaca Leona ; să taci și să te duci la culcare.

— Mă duc întăi să-mi văd cățelandrul... am răspuns eu cu o îndrăzneală neașteptată.

Mama Anghelina m-a auzit. Tocmai intra cu brațele încărcate de farfurii. S-a oprit în prag și a scuipat ușor într-o parte ca să nu mă deochi.

CAPITOLUL III

Bunicul meu, rotarul

ÎNAINTE DE A MĂ CULCA, am intrat pe urmele mamei Anghelina, în bucătăria curată.

Aș putea spune că țîțaca Leona niciodată nu catadixea să intre în acest locaș închinat pîntecelui. Dumneai arăta totdeauna că disprețuiește mîncarea ; după cît înțelesesem, își potolea foamea la care sîntem orînduiți noi muritorii, în singurătatea camerii sale,

[1] Tărhat — bagaj, povară. (N.R.)

ca să n-o vadă absolut nimeni cum rîşneşte cu măselele ele negre de oţel. Mai înţelesesem de la mama Anghelina că, în dulapul cu cheie, şi cu cheia în buzunarul adînc de la rochia ţiţacăi, s-ar fi aflînd felurite bunătăţuri solide şi lichide pe care şi le administra dumneaei singură, leac la atîtea suferinţi ale bietei sale fiinţi.

Cum am intrat în bucătărioară, am fluierat uşurel. De pe-o pătură veche, întinsă jos, în preajma cuptorului, a ridicat botul şi a ciulit urechile puiul Vidrei. S-a scărpinat la ureche cu laba albă şi a scheunat subţire, căscînd şi alungind printre dinţii albi o limbă trandafirie.

— Colţun ! l-am chemat eu, şoptit.

El a mişcat din ciotul de coadă şi mi-a lins palma cu care îl mîngîiam. Mă privea cu ochii punctaţi cu lumină şi se bucura, ca şi cum ştia de la unchieşul Haralambie care vor fi raporturile noastre viitoare.

Deodată s-a ascuţit ca un fierăstrău mustrarea ţiţacăi Leona de pe coridor. Poruncea de-acolo, nevăzută :

— Anghelină, stinge lampa şi te culcă. Destul ai stat trează cît ne-a bătut capul cu poveştile acel cioban de la Păstrăveni.

— Ba-i de la Crîng, duducă Leonă, precum se spune şi în cîntecul lui.

— Fie orişideunde o fi ; nu mă interesează ; iar nepotu-meu să nu carecumva să facă popas aici. Să nu-şi prăpădească vremea cu cotarla [1].

— B-ai un căţelandru mîndru, duducă Leonă.

— Poate fi, însă faceţi cum poruncesc eu.

I s-au auzit paşii pornind. Îndată s-au oprit.

— Ai stîns, Anghelină ?

— Stîng, stîng numaidecît, duducă. Of, Doamne !

Paşii s-au depărat. Am mai stat o clipă cu Colţun, apoi i-am scuturat laba albă, i-am spus bună-sara şi m-am retras. Bucuria mea era străpunsă de temeri ; mă gîndeam să cer tatei protecţie pentru căţel împotriva duşmăniei ţiţacăi noastre.

M-am strecurat în odăiţă la mine ; am lepădat straiele prin întuneric. N-aveam lampă, nici lumînare ; lecţiile mi le făceam în camera tatei la o măsuţă aşezată lîngă biroul său de inginer.

Cum am pus tîmpla pe perină, am adormit. Nu tîrziu însă m-am trezit, într-o aţîţare extraordinară. Avusesem un vis tulbure în care îmi apăruseră peisagiile de la Păstrăveni.

Cum stam întins pe spate, am simţit că-mi bate inima cu grăbire. În urechi îmi cîntau modulaţiile austrului [2] de primăvară,

[1] Cotarlă — javră, potaie. (N.R.)

[2] Austru — vînt din sud, sau sud-vest, vara secetos, iarna aducător de ploaie şi zăpadă. (N.R.)

care, la acel ceas tîrziu, întovărășeau și pe unchesul meu Haralambie, călăreț tăcut pe drum singuratic.

Mă gîndeam că acel vînt, care m-a tulburat întotdeauna și m-a ținut treaz nopțile, vine din nesfîrșite depărtări, din peșteri tainice și de pe ape în veșnică mișcare. Țipetele lui par cînd tînguiri umane, cînd schiaunele unor fiare fantastice pe care pămîntenii încă nu le-au cunoscut.

Din cînd în cînd aveam impresia că trec paseri străine prin cerul negru, spre singurătățile de la pol.

De pe cînd eram un copil și aveam înțelegerea nu cu mult mai presus decît aceea a lui Colțun, vîntul acesta de zbucium, oftări și plîngeri m-a ținut treaz cum mă ținea acum, cu ochii halucinați spre depărtări, ori spre trecut. Pereții de întuneric din juru-mi dispar și vedenii populează marginile zării ; ori o amintire, ca un reflex din altă viață, se conturează înainte-mi cu forme nedeslușite de vis. Basmele cele blînd șoptite de bătrînii mei dragi care de mult au murit, îngînările de cîntec de mult uitate se trezesc și tremură în ființa mea. Un tablou șters, o adiere de bucium, o lacrimă și un gest al mamei — fantomă de mult trecută dincolo de orizont — toate se trezesc la mișcarea melodică a acestui prietin neliniștitor din nopțile copilăriei. Și iată din nou, în această noapte, în care unchesul a trecut călare prin cîmpul sufletului meu, ca un șef al semințiilor vechi, clipește în mine un colț al trecutului, undeva, pe malul Moldovei, cu o căsuță liniștită lîngă o prisacă, c-un șopru[1] acoperit cu șovar[2], unde un bătrîn cu plete ca năgara[3] lucrează cu tesla la cobîlă[4] și întocmește roți pentru căruțe țărănești.

Printr-un văzduh posomorît s-alungă nouri spulberați și rupți de furtună și eu mă cuibăresc fericit într-un ungher subt o tohoarcă[5] mițoasă de berbece.

Era un colț fericit al lumii ; furtuna trebuia să treacă ; în soare urmau să iasă roind albinele ; și în pacea satului avea să cînte o pupăză într-un nuc bătrîn și să bată tesla bunicului la cobîlă ritmul unei vieți tihnite.

Recunoșteam în mine, după bătaia inimii, senzația fericită pe care am încercat-o totdeauna la malul acelei ape de munte cu numele Moldova și în peisagiul ei așa de caracteristic, pe prunduri și în zăvoaie.

Munții erau aproape, subt ușoară pîclă, și aerul avea o limpezime de izvor. Pe șesul larg, între buchete de sălcii, înfloreau fînețurile și sfîșîiau cosacii neostoit sub vibrarea luminii fierbinți.

---

[1] Șopru — șopron, adăpost. (N.R.)
[2] Șovar — plantă de nutreț din familia gramineelor. (N.R.)
[3] Năgară — colilie, plantă de stepă, cu fulgi albi. (N.R.)
[4] Cobîlă — dispozitivul pe care lucrează rotarul. (N.R.)
[5] Tohoarcă — cojoc ciobănesc lung pînă la glezne. (N.R.)

Treceau în zboruri joase, din cînd în cînd, dumbrăvenci și turturele, și grupuri mici de rațe sălbatice vîslind grăbit ca într-o furtună a înălțimilor.

Se făcuse pace și ieșisem din tohoarcă. Tesla bătrînului scînteia într-o lumină umedă.

— Acu putem lăsa roata singură, glumi el zîmbindu-mi. N-are să fugă, căci se uită casa la dînsa și-o păzește. Iar noi luăm crîsnicul [1] și, cît fumez o lulea, ajungem la baltă.

— Ia ! S-aude pupăza ! am observat eu ridicînd un deget lîngă frunte.

— Da, da, a încuviințat bătrînul ; ne dă de știre că vîntoasa a trecut în pustiuri și lumea noastră a intrat în rînduiala ei. Așa că putem merge.

Bătrînul a coborît crîsnicul de pe șopru, a luat cofăielul cel vechi și-am ieșit amîndoi pe poartă.

Îndată dădurăm în prund, printre tufe de laptele-cînelui. Am apucat cărarea printre fînațuri, pe la fîntîna lui Cosma, și am ieșit la huceagul [2] cel mare. Acolo se afla un vad vechi. Am trecut prin vad — bătrînul, eu, crîsnicul și cofăielul. Numai bătrînul simțea puterea apei care-i bătea în glezne. Eu, crîsnicul și cofăielul eram pe umerii și în brațele lui și ne bucuram de soare și de mireasma de cimbrișor care ne venea din partea cealaltă a bălții. Acolo, în partea cealaltă, printre desișuri mărunte și întortochiate de sălcii, bătrînul cunoștea cotloane de gîrle și albii părăsite. Apa verde dormea lin, cu umbra tufișurilor în fund. La apropierea noastră zburau becaține [3] și părechi de crihance[4].

Mai departe erau imașuri și sate, spre munte. Le știam însă nu le mai vedeam ; umblam numai pe sub cer, în locuri singuratice ; și la malul gîrlelor și bălților ni se arăta cerul celălalt, dincolo în fund, unde se coboară cîteodată Făt-Frumos din povești.

La balta lui Iftode, am trecut pe lîngă brazde de iarbă cosită în ajun. Brazda din margine, bogată și plină, cotea în lungul bălții, chiar pe lîngă apă.

Bătrînul se opri, mirîndu-se.

Dincoace de brazdă, în iarba tunsă, sta țeapăn întinsă o știucă lungă de un cot. Se zvîrlise din apă peste brazdă și nu se mai putuse întoarce îndărăt. Măcar că era cea mai mare știucă din balta lui Iftode, pierise. Ar fi fost bine să mă fi nimerit eu la vreme, chiar fără bunic, s-o ajut să treacă în domniile ei și ea să-mi lepede la mal un solz și să-mi spuie din plisc vorbele din basm.

---

[1] Crîsnic — plasă mică de prins pește. (N.R.)
[2] Huceag — pădure tînără și deasă. (N.R.)
[3] Becațină — pasăre cu plisc lung. (N.R.)
[4] Crihance — soi de rațe sălbatice. (N.R.)

— Acuma e prea tîrziu, bunicule : ce putem face cu dînsa?

— Nu mai putem face nimica, răspunse nepăsător bătrînul, împingînd-o cu piciorul la o parte.

Peștele mort știam că nu-i bun de mîncat. Peștele e bun numai viu, prins de mîna omului. Pe lîngă asta, știuca aceea poate nici nu era un pește ca toți peștii. Am lăsat-o lîngă apă și mă gîndeam după asta pe cale că, în urma noastră, a căscat botul de trei ori și i-au venit într-ajutor toți peștii mărunți din stăpînirea ei. Bănuiam că n-am s-o mai găsesc la întoarcere ; și n-am găsit-o : dovadă că se întîmplase ceea ce socotisem eu.

Bunicul făcuse o faptă bună, eram și eu părtaș la ea și trebuia să ne vie neapărat răsplata.

I-am mărturisit bunicului părerea mea.

— Se-nțelege, mi-a răspuns rîzînd bătrînul.

Mă miram de dinții lui albi și tari.

— Se-nțelege ; nici nu se poate întîmpla altfel decît ca într-o poveste ; asta-i legea vîrstei tale. Dar eu mă gîndesc, nepoate Iliuță, la altele, cînd umblu așa prin aceste locuri. Noi, în viața noastră, n-am trăit din năluciri. Ci am avut grele amărăciuni și asupriri. Moșia asta, cît se vede departe, de o parte și de alta, a fost a bătrînilor noștri, pînă ce s-a încuibat între noi o rîie boierească. Și așa după aceea am mers în scădere și în sărăcie, pînă ce ne-am dat robi unuia Calistrat vel-vornic. Ne-a ucis și ne-a usturat acesta ; ne-au ucis și ne-au usturat alții după dînsul, pînă ce-am căzut sub călcîiul lui Mihalache Sturza-voievod. Atuncea am rămas pe uscat ca știuca pe care ai văzut-o; am clămpănit de trei ori și ne-am stîns. Un pic de viață mi-a rămas, mie, cu meșteșugul pe care îl am. Pămînt n-am decît grădina casei. Și aceea au vrut să mi-o ieie logofeții sturzești. Că dacă nu ies la prășit, la coasă și la secere, îmi iau grădina. Am avut noroc atuncea de feciorumeu Haralambie, care a amenințat asupra lor cu baltagul. S-au dus și n-au mai cutezat ; mai ales că moșu-tău Haralambie ieșise din sat, iar înfricoșarea lui priveghea asupra ciocoilor.

Am stat un timp la hodină sub sălcii, și bunicul meu Pintilie mi-a mai spus o întîmplare de demult, cînd au purces la bejenie unele sate ale noastre de la apa Moldovei. I-au urmărit călărașii lui vodă, ca să-i aducă înapoi la șerbia lor ; dar acei călărași nu s-au mai întors și au rămas și bejenarii, pînă în ziua de azi, prăpădiți de vatra părintească.

Bunicul a oftat după aceasta și și-a răsucit o țigară groasă într-o bucată de pănușă [1] de porumb. După ce-a „băut" acea țigară, m-a îndemnat să ne ducem la treaba noastră.

[1] Pănușă — fiecare din foile care înfășoară știuletele. (N.R.)

— Să știi tu, Iliuță, că din balta lui Iftode se trage spre Moldova un cot nu tocmai adînc. Acolo, între tufe, am eu ascuns un val de mlajă [1]. Cu valul acela și cu crîsnicul, intru în apă și nădăjduiesc să facem bună ispravă. Tu îmi dai ajutor și porți cofăielul.

Pe sub sălcii vechi, într-o apă curată cu prundiș la fund, pe sub maluri nalte unde ondulau fire subțiri de rădăcini, bunicul a intrat cu crîsnicul lui și cu valul de mlajă. Mergea în curgerea apei tulburînd-o cu valul pe care îl purta cu un picior sălîndu-l și cufundîndu-l. Din cînd în cînd, din tulbureală, scotea la lumină rețeaua, în care se zbăteau peștișorii argintii. Eu mă ațineam cu cofăielul, și nu prea eram mirat de norocul nostru, înțelegînd că se datorește faptei noastre bune cu știuca.

De la o vreme ne-am oprit. Bunicul a cumpănit și a petrecut printre degete dobînda noastră, dîndu-mi învățăminte.

— Se găsesc, nepoate Iliuță, în cotul acesta — îmi spunea el — felurite feluri de pești, fiecare cu gustul și bunătatea lui. Tu învață a le cunoaște înfățișarea și a le deprinde numele. Iată boișteni, zvîrlugi și porcușori, buni de un borș din carele și împăratul Moscului mănîncă pînă ce nu mai poate și trebuie să-și sloboadă cătărămile chimirului. Iată aleși deoparte, în crisnic, cleni și scobai și două mrene frumoase. Pe aceștia îi frigem în unt proaspăt, și se cere la ei mămăliguță, și pentru unul ca mine, un vinișor din Țara-de-Jos, care sfîrîie în pahar. Tu, Iliuță, încă nu poți înțelege bine unele ca acestea, căci ești la vîrsta cînd peștele ți se pare cu gust puțin și oase multe. Ai să pricepi mai tîrziu, cînd vei fi pescar adevărat, că nu se află pe lume pești ca cei din apa Moldovei și a Bistriței, luminoși și iuți ca argintul viu, iar gustul lor e altul decît al peștilor din bălți. Căci aici apa e curată și verde ca și cerul și solzii peștilor sînt scrișii cu soare. Pe cei mai mărunței care or rămînea, îi aburesc cu sare și-i usuc în cuptor. Asta îți place ție mai mult și după asta cunosc că ai să fii în viața ta pescar.

— Într-adevăr, bunicule, am răspuns eu, acuma mi-am adus aminte care-i lucrul cel mai bun pe lume.

— De aceea ai să-ți aduci aminte, cînd vei pescui, unde ți-a fi rînduiala să trăiești, și eu n-oi mai fi în valea vieții. Cronțăind peștișori uscați, cugetă la bătrînul tău care te-a învățat cu dragoste acest meșteșug. Și mai ales, ajungînd a fi om învățat după iscusința pe care o ai, după cît am aflat, să nu fi asupritor al sărmanilor, cum sînt atîția care au ieșit dintre noi și ne-au uitat după ce s-au hrănit cu pîne albă. Să nu uiți, Iliuță, că ești odrasla noastră, feciorul Polixeniei.

---

[1] Mlajă — răchită din care se fac coșuri. (N.R.)

CAPITOLUL IV

Cum am scăpat de la moarte pe Colțun

CÎT STĂTEAM EU LA GIMNAZIU, Colțun dormita în bucătărie, în preajma mamei Anghelina. Învățase ușor că, în afară de prietenia mea, nu mai avea altceva pe lume decît ocrotirea dadacei mele. Ea îl chema cu glas blînd și îi punea într-un blid mîncare.

— Vin' colea și mănîncă, îl îndemna ea. Acuși sosește și Iliuță și, după aceea, lumea-i a voastră.

Cînd auzea numele meu, cățelandrul își ciulea în anumit chip urechile. Mînca și aștepta cuminte.

Mama Anghelina îi spunea și alte vorbe, pe care el le asculta cu răbdare.

— Să nu te duci singur pe-afară, ca să nu te-ntîlnești cumva cu dimonul.

Era vorba de Chirică, motanul cel negru al țițacăi Leona.

— Aicea să nu rămîi singur, să nu vie asupra ta zgripsorul.

Zripsorul : adică vulturul cel mare cu două capete, cu gheare de fier și cu aripile desfăcute ca niște speteze, despre care se vorbea în poveștile ei. Imaginea zgripsorului se afla și pe un taler mare de argint din ghiordanul [1] de bani vechi pe care dadaca și-l potrivea la gît în zile de sărbătoare. Înțelesul tainic al acestui cuvînt îl descoperisem eu singur în ființa aprigă și nemilostivă a țițacăi mele Leona.

— Acum hai să aducem o cofă de apă de la fîntînă...

Îl lua cu dînsa, ocrotindu-l lîngă genunchiul său stîng.

— Să știi tu, Colțun, că la acest ceas stăpîna noastră se piaptănă la oglindă, iar dimonul stă ghemuit într-un colț, lîngă gherghef, și se uită ațintit la dumneaei. După ce se piaptănă duduca noastră, apoi își smulge cu cimbistra [2] perii de sub bărbie. N-ai văzut tu de cînd ești, măi cățelule, o treabă ca asta.

Vorbele acestea mi le spusese mama Anghelina cîndva și mie. Colțun scheuna ușor, căscînd botul și desfășurîndu-și limba. Vremea era strălucită și în livadă cînta cucul.

Către amiază, mă întorceam de la gimnaziu mormăind o declinare elină ce ne învățase domnul profesor Gherman. Cum auzeam cucul din livada noastră, declinarea zbura în albul amiezii ca un fluture ; intram în fugă pe poartă și o repezeam în urma-mi ca să sune în clampă : fluieram o dată haiducește și dadaca se uita rîzînd la cățelandrul ciobănesc cum se avîntă năprasnic întru întîmpinarea mea.

---

[1] Ghiordan — colier (N.R.)

[2] Cimbistra — clește cu care se smulg perii de pe obraz. (N.R.)

Dintre jocurile pe care le-a învățat cu mine Colțun, s-a dovedit că săritura în înălțime era meșteșugul lui principal. Săream și eu peste un gărduț de ostrețe [1], înlăuntrul căruia mama Anghelina își răsădise legumele. El sărea odată cu mine, pe deasupra mea. Ce s-a ales din răsadurile dadacei mele nu mai spun. Am găsit-o într-un rînd contemplîndu-le neclintită, cu mîna la gură.

M-am mîhnit și eu numaidecît.

— Noi nici n-am băgat de seamă, mamă Anghelină. Acuma ce-i de făcut ?

— Să vedem, dragul mamei ; s-aduc alte răsaduri de la Voicu bulgarul, numai să vă schimbați locul de joacă.

— Desigur că-l schimbăm ; ne ducem la căpițele din fundul livezii.

Dadaca mea s-a învoit ; dar aflase de isprava noastră și țîțaca Leona, și m-a descîntat într-o joi după-amiază, cînd n-aveam școală, cu atîtea vorbe de dojană, pînă ce mi s-au încrucișat ochii și mi-a venit greață.

— Te rog, iartă-mă, țîțacă Leonă : n-o să ne mai jucăm pe-acasă.

— Ce-mi folosește mie regretul dumnitale, musiu, după ce-ați săvîrșit o pagubă ca asta? De cînd sînt n-am văzut asemenea blăstămăție ! Mi-ați amestecat cu pămîntul tomatele mele, pe care mi le-a adus special Savitchi, grădinarul prefectului. Ar trebui să ai mai multă judecată, căci văd că te pricepi la studii și dezlegi singur problemele de matematică ! Abia aștept să văd ce are să spuie și tatu-tău.

— Tata nu se întoarce acasă pînă cealaltă duminică și aveam vreme să aducem alte răsaduri, am murmurat eu.

— Of, așa mi-a fost mie soarta să trăiesc într-un tîrg nenorocit ca acesta, unde n-am nici o distracție și nici o prietină, și unde un frate al meu și un fiu al său fac tot ce trebuie ca să-mi amărască viața. Ce i-a venit, mă rog, lui mosu-tău Haralambie, să aducă la casa noastră asemenea dulău care o să se facă cît un haram ; acuma și mînîncă mai mult decît mine, d-apoi mai încolo ? Pe urmă nu știți oare că Chirică al meu nu poate suferi cînii ? Of și iar of, o să-mi împuținați amărîtele zile ce mai am de trăit. O să mă regretați, dar prea tîrziu, musiu nepoate.

Colțun dispăruse dus de mama Anghelina în cotlonul lui. Cît stătuse țîțaca Leona cu mine ca să mă descînte, motanul cel negru Chirică se plictisise singur. Îl văd deodată apărînd cu ochii scînteietori, arcuindu-se la picioarele țîțacăi și frecîndu-se de rochia dumnisale de tafta. Eram atent, ca să văd tresărirea scînteilor electrice. Coada lui Chirică se umflă dintr-o dată ca un măturoi. La doi pași de ele apăruse amenințător Colțun.

---

[1] Ostrețe — șipci. (N.R.)

— Vai ! a ţipat înjunghiată ţîţaca Leona.

Căţelandrul meu ciobănesc s-a repezit ; însă gheara teribilă a dimonului îl opri. Pe botul gros al lui Colţun apărură picături mari de sînge.

Ţîţaca Leona s-a veselit.

— Aşa, mamă ! Mai dă-i una, mamă !

Chirică, miorlăi profund şi mai înălţă o dată laba încununată cu gheare. Colţun îşi descoperi colţii într-un rînjet ameninţător şi în ochii lui sclipi o mînie îngheţată. Muşchii pieptului şi picioarelor i se umflară. Chirică nu mai aşteptă să se descarce asupra lui puterea dulăului. Dintr-un salt sări în craca unui măr c-un miaun zugrumat ; Colţun îşi arătă şi el măiestria de saltimbanc, gura lui enormă clămpăni apucînd numai un smoc din spinarea dimonului. Zgripsorul îşi agită aripele cu disperare ; motanul se zvîrlise în vîrful pomului şi acolo se ghemuise pe o creangă subţire, cu mormăiri sinistre de groază.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! flîfîiră spre noi aripile zgripsorului ; duceţi de-aici fiara ! Uitaţi-vă cum se zvîrle ! Mai să-l ajungă pe scumpul meu pui! Şi deschide o gură să-l înghită întreg ! Duceţi-l, ori mă prăpădesc şi aveţi să daţi samă de moartea mea!

Începutul acesta de dramă era menit să se schimbe în tragedie şi să curme buna mea prietenie cu căţelandrul ciobănesc. Vineri către amiază, cînd m-am întors de la gimnaziu, mătuşa Anghelina mi-a povestit cu nemaipomenită uimire cum duduca Leona, nemaiavînd răbdare să-şi facă la oglindă cîrlionţii, a ieşit dis-de-dimineaţă în ogradă c-o bucată de pîne muiată în zamă de brînduşă şi a chemat cu dragoste prefăcută pe Colţun. Prietenul meu sta întins la soare ca un cojocel castaniu lepădat pe pămîntul gol.

— Cînd l-a strigat duduca Leona, îmi explica dadaca mea, Colţun s-a pus pe picioare şi-a adulmecat spre dumneaei. Duduca noastră Leona are obicei de strînge, toamna, cepe de brînduşă, care la noi se cheamă „floarea-brumei". Cît mustul acelor cepe e în putere, dumneaei îl strînge şi îl păstrează în gărăfioare bine astupate, în dulăpaşul care-i spiţăria dumnisale. Tot în asemenea gărăfioare strînge dumneaei şi zamă de mătrăgună, ce se cheamă la noi „Doamnă-Mare". Doftoriile acestea îi fac dumnisale trebuinţă pentru suferinţi pe care le are. Pune în vin roş zece ori cinsprezece picături şi-i face bine. Altfel nu se află venin mai tare decît cel de floarea-brumei şi de cireaşă de Doamnă-Mare, căci fructul mătrăgunei e întocmai ca o cireaşă neagră amară. Dar dumneaei nu cunoaşte că toate animalele şi fiarele nu se ating de brînduşa de toamnă, toate cunoscînd-o că-i otrăvită. Aşa că după ce s-a sculat căţelandrul din bătătură şi a mirosit spre pînea duducăi Leona, numaidecît a ferit într-o parte. Îl îndemna dumneaei prefăcîndu-se : „Na, mînîncă, frumosule !" Colţun numai

cît i-a dat ocol smîrcîind, şi cînd dumneaei a zvîrlit spre el bucata de pîne, el a rupt-o la fugă spre fundul grădinii, şi din fundul grădinii pe cîmp. De departe, de două ori a lătrat asupra duducăi Leona, încît dumneaei foarte s-a scîrbit de asemenea obrăznicie a căţelandrului. Ce-ti pare dumnitale, băiatul mamei, numai iaca iese din odaia duducăi şi motanul. Cînd l-a văzut dumneaei că înalţă capul şi păşeşte spre bucata de pîne, numai cît s-a făcut verde. A ţipat : „Nu lua, juvaicrul mamei". Aşa ţipa de cumplit, încît dimonul a stupit spre dumneaei. După asta a ocolit cu luare-aminte pînea şi a apucat-o şi el spre fundul livezii.

— Nu te duce acolo, scumpule, că acolo e duşmanul tău, ţipa dumneaei, frîngîndu-şi mînile.

A dat fuga după Chirică. Dimonul socotea că vine asupra lui cu mînie şi fugea mai tare. I-am ascultat glasul cum se depărtează. Am înfipt o crenguţă în pînea otrăvită, am dus-o în bucătărie şi-am dat-o pe foc.

După ce-am ascultat cu răbdare şi amărăciune darea de seamă a dadacei mele, am întrebat :

— Acuma ce facem noi, mamă Anghelină ?

— Ştiu eu, băiatul mamei ? a suspinat dadaca. Dacă ar fi acasă domnu inginer a nostru, el poate ne-ar da sfat bun, căci e mai înţelept decît noi. Eu nu-s decît o bătrînă neputincioasă şi nu mă pricep.

Am stat şi m-am gîndit, pe cînd dadaca îşi tot ştergea ochii umezi.

— Unde-i căţelandrul, mamă Anghelină ?

— Nu ştiu, nu l-am mai văzut.

Am mai stat un timp aşa de întristat, încît în mine inima trebuie să fi fost neagră ca tina : pînă ce mi-am adus aminte că am un prietin bun, coleg cu mine în clasa a treia. Acel prietin, cu numele Grigore Oanea, era de loc din sat de la Rădăşeni şi venea la şcoală în tîrg în fiecare zi pe jos, de la trei kilometri depărtare. Era un băiat bun, cu ochii negri ca mura, şi învăţa tare bine la toate materiile, numai la franţuzeşte şi elineşte se pricepea mai puţin şi i se încurca limba. Stăteam amîndoi într-o bancă şi, înainte de ceasurile domnului Gherman şi a domnului Rainu, îl povăţuiam şi mă trudeam cu el arătîndu-i cum să rostească vorbele cele sucite străine, cu care el nu se putea împăca. Din prietinia asta a noastră ne legasem fraţi de cruce, după rînduiala ştiută. Ne-am împuns fiecare vîrful degetului arătător cu un bold şi eu i-am supt picătura lui de sînge, pe cînd el, în aceeaşi clipă, mi-o sugea pe-a mea. Ne-am jurat după aceea să ne ocrotim unul pe altul în toată viaţa noastră, fiind amîndoi orfani de mamă.

— Dadacă Anghelină, am hotărît eu, să ştii că duc pe Colţun la Rădăşeni şi-l dau în sama lui Grigore Oanea, să mi-l crească el.

M-oi duce cînd și cînd să-l văd. Numai așa îl putem scăpa de urgia care-i asupra lui.

— Dă, dragul mamei, fă cum socoți că-i bine.

— Însă țîțaca Leona să nu știe nimica.

— Vai de mine ! Doar nu-s nebună să-i spun.

— Să nu afle nici că în după-amiaza asta nu mă duc la școală.

— Da' lasă la pustia atîta carte, dragul mamei. Mai bine ți-or prii luncile cu florile. Ia-ți cățelul și du-te cît e ațipit zgripsorul nostru, c-un ochi închis și cu celălalt treaz.

M-am dus pînă în fundul grădinii ; am strigat o dată : Colțun s-a înfățișat înaintea mea dînd din coadă cu bucurie. Mi-am făcut vînt peste gardul grădinii, ca să nu mai înconjur ; cățelandrul a fost și el în clipă de ceea parte. S-a sprijinit cu labele de dinainte în pieptul meu și tot întindea botul spre urechea mea, voind parcă să-mi spuie ceva ; dar eu povestea lui o știam.

— Mergem la Grigore Oanea, i-am zis eu.

S-a luat după mine. Văzînd că umblu grăbit prin preajma Buciumenilor și Oprișenilor, socotea că vreau să mă iau la întrecere cu dînsul, și a pornit-o la goană pînă într-o culme de deal. L-am găsit acolo stînd neclintit și privind depărtarea Sucevei, spre miază-noapte. Mai încoace de acea depărtare, lucea un lac. Știam de la Grigore Oancea că acea întindere de apă se chiamă Iazul Călugărului. Unduiau niște văiugi într-acolo ; se vedeau pluguri cu boi plăvani arînd, însoțite de țărani în straie albe.

Într-acele locuri numai Rădășenii, neamurile lui Oanea, rămăseseră liberi și nesupuși boierilor, după ce moșia lor din bătrîni, întinzîndu-se de la Moldova, peste hotarul tîrgului, pînă la „jîmbătura apei Șomuzului", după cum spuneau uricele [1] lor vechi, fusese împresurată și încălcată de vornicii și spătarii voievozilor. Sărăciți și cu pămîntul împuținat numai în vatra satului, neamurile lui Grigore, fratele meu de cruce, se îndeletniceau cu negoțul de mere, iar unii dintre ei aveau și puține oi la munte.

Am purces chiuind în altă întrecere, pînă ce am văzut valea satului sub ponoare. Toți merii grădinilor erau înfloriți și adia dintr-acolo pe un vînt călduț o mireasmă dulce.

— Aici ai să-ți petreci tu veacul, mă Colțun, am zis eu ; iar cățelandrul a prins a sări în jurul meu lătrînd cu bucurie.

Cînd am ajuns pe vale la casa părintească a lui Grigore, am găsit poarta deschisă și lîngă șură trei căluți roibi cu tarnițele pe ei. Doi feciori cu saricile pe umeri potriveau la ciochine desagi și tarhaturi. Oanea bătrînul, bărbat nalt cu fruntea pleșuvă, priveghea toate și da sfaturi ciobanilor. Maștiha [2] lui Grigore, femeie încă

[1] Urice — hrisoave, acte. (N.R.

[2] Maștiha — mamă vitregă. (N.R.)

tînără, m-a văzut cea dintăi cînd am intrat cu cățelandrul în bătătură.

— Grigoriță ! a strigat ea cu glas cîntat ; fă înoace, ți-a sosit oaspete feciorul inginerului, prietinul tău.

Grigore a ieșit numaidecît dintr-un cotlon. O dată cu el au dat năvală doi dulăi suri cu căpățînile negre. Într-o clipă au fost asupra lui Colțun. Cățălandrul a scheunat scurt, fără să se înfricoșeze. A venit lîngă picioarele mele și s-a tupilat cu botul pe labe. Dulăii s-au oprit din avîntul lor ; bătrînul Oanea a rîs cu plăcere și m-a întrebat venind spre mine :

— Cum îl cheamă ?

— Colțun, moș Oanea.

— Văd că știe rînduiala ciobăniei. E nepot de-al bătrînilor acestora. Cine ți l-a dăruit ?

— Unchește meu Haralambie de la Păstrăveni.

— Cunoaștem, cunoaștem, s-a bucurat bătrînul. Năimim [1] amîndoi pășuni pentru oile noastre în aceeași parte de țară, între mănăstirea Rîșca și muntele Deleleu. Pas, Grigoriță, de-ți primește prietinul și-l cinstește cu niște mere murate.

Grigore Oanea m-a dus în casă cu tot cu cățelandrul meu și acolo, pe cînd mușcam amîndoi din merele cu gust acrișor, i-am povestit năcazul ce mă ardea.

— Așteaptă puținel, Iliuță, mi-a întors cuvînt Oanea, să spun și tătucăi chestia. Eu socot că, de aicea, Colțun se întoarce cu ușurință înapoi acasă, unde spui tu că-i primejdie.

Nu mult după asta au intrat la sfat bătrînul și mama vitregă a lui Grigoriță. Au mîngîiat ochii sprîncenați ai cățelandrului și s-au așezat pe laiță în fața mea. Grigore Oanea a venit lîngă mine cuprinzîndu-mă cu dreapta de după umăr.

— Grigoriță are dreptate și s-a gîndit bine, a început cuvînt ascuțit gospodina. Tare mi-i de-a mirare că se află pe lumea asta ființă cu atîta răutate asupra unui cățel, cum aflu că ar fi mătușa dumnitale.

Eu am oftat ; Colțun a venit lîngă mine, rezemîndu-și capul pe genunchii mei.

— Apoi iată cum om face, a grăit și bătrînul Oanea. Noi trimetem tocmai acuma la munte pe acești doi ciobani ai noștri, ca să ducă celorlalți de acolo făină și slănină și altele cîte le mai fac lor trebuință. L-or lua pe Colțun cu dînșii într-o desagă și i-or purta de grijă. L-or învăța slujba oilor, la timpul său i-or pune ragilă [2] la gît ; și cînd a doborît lupul, ți-om da înștiințare. Ne-om folosi noi de el, dar stăpînul lui rămîi tot dumneata. E bine așa ?

— Bine, am îngînat eu emoționat.

---

[1] A năimi — a închiria. (N.R.)

[2] Ragilă — zgardă cu țepi de fier. (N.R.)

— Altă şcoală mai bună n-are, a completat prietinul meu Grigoriţă. Noi cu matematica şi elina ; el cu ciobănia.

Astfel l-am aşezat cu mînile mele pe Colţun într-o desagă şi l-am dat în sama lui Păun scutarul, unul dintre cei doi ciobani slujitori la stîna baciului Gavril cel Mare, pe Deleleu. L-am petrecut un timp la pas pe lîngă cai, ca să nu se înfricoşeze singur ; l-am sărutat pe sprîncene ; l-a mîngîiat pe căpăţînă şi Păun ; şi s-au dus către zarea munţilor. Eu am rămas plin de mare mîhnire, ca de o otravă a ţîţacei mele Leona.

După ce-am mulţămit bătrînului Oanea, am pornit spre tîrg şi Grigoriţă m-a întovărăşit o vreme. Ca să-mi mai treacă supărarea, m-a dus pe la nişte căsuţe albe şi curate din acea parte de sat, unde am găsit cîteva mătuşi tinere ale lui, care numaidecît mi-au umplut buzunarele cu mere trotuşe şi mi-au zîmbit ca să mă mîngîie. Într-un sfert de ceas se aflase între toţi vecinii despre păţania mea cu Colţun.

După asta Grigoriţă Oanea mi-a arătat cel mai important monument al satului : o bisericuţă veche de lemn, mai scundă şi mai întunecată decît toate casele. Gospodarii, îndeletnicindu-se cu negustoria de mere şi gospodinele cu ale gospodăriei, n-au cînd se abate pe la acea clădire de scînduri vechi. Numai o dată pe an, la hram, în ziua a patra după Paşti, la sfîntu' Mercorie, cum spun ei, organizează în ograda bisericuţei cel mai îmbielşugat praznic din ţinut, cu sarmale de o litră, legate cu aţă, şi cu mămăligi mai mari decît roata morii, de se satură toată calicimea din cuprins. Se ridicase în acel an, la ospăţul de la bisericuţă, un moş mai vechi dintre neamuri şi a închinat străinilor de faţă un pahar de băutură, cu aceste cuvinte :

„Cum înghit fără saţ sărmanii ghiţomancele [1] de la praznicul nostru, aşa ne-au înghiţit pe noi ciocoii şi lingăii domneşti. Blăstămaţi să fie pînă într-al nouăzeci şi nouălea neam. Mîncaţi şi beţi dumneavoastră întru pomenirea acelora care s-au prăpădit pentru dreptatea noastră".

Iar sfîntul Mercorie al lor e aidoma Mercur, zeul păgîn, zugrăvit în icoană cu aripi la chivără şi la încălţări.

Oricît mi s-a părut de interesantă descoperirea acestui monument religios, unic între rămăşiţele trecutului, nu mă puteam mîngîia de pierderea lui Colţun, şi Grigore Oanea m-a întovărăşit pînă la culmea de unde se vedea scînteind Iazul Călugărului.

— Cînd capăt o notă proastă la domnul Gherman, mi-a zis el, apoi mă duc acolo şi stau cu undiţa. Cîştig dobîndă cîte un crap, dar mai cu samă lepăd în apă spurcăciunile năcazului.

Am luat aminte la acele vorbe tainice ale lui Grigoriţă Oanea.

---

[1] Ghiţomance — poreclă pentru sarmalele mari. (N.R.)

CAPITOLUL V

Povestea lui moș Pricop Litavoi

TATA A VENIT de la inspecțiile și hotărniciile sale într-o vineri după-amiază. Cum era obiceiul, i-a ieșit înainte dadaca Anghelina ; trăsura cu doi cai și cu vizitiul s-a dus la serviciul județean.

— Bine-ai venit, domnu inginer a nostru... l-a salutat bătrîna pe tatăl meu.

— Bine te-am găsit, mamă Anghelină. Bune toate ?

— Bune, domnu inginer a nostru. Iliuță e la școală ; se întoarce la patru jumătate. E sănătos și are să se bucure. Numai duduca Leona se cam tînguie de unele și de altele.

— Are și dumneaei ale sale, a încuviințat domnu inginer.

Atuncea s-a arătat și țîțaca Leona.

— Mă bucur că te-ai întors, frate Manole. Ce ai ? Te văd cam supărat !

— N-am nimic, ț-țacă Leonă ; de unde vezi dumneata c-aș fi supărat !

— Eu nu mă înșel niciodată, Manole. Ce răvaș ți-a trimis nepotu-meu ?

— Nu mi-a trimes nici un răvaș. Trebuia să-mi scrie ? De ce?

— Eu nu spun că trebuia să-ți scrie.

— Atunci a fost vreo pricină, vreun nacaz ?

— Să lăsăm asta. Intră în casă și-ți schimbă straiele.

— Am vreme pentru asta, ț-țacă Leonă. Spune-mi întâi ce-a fost.

— Ce-aș putea să-ți spun eu, Manole ? Crede-mă că n-am a-ți spune nimic.

Tata s-a trîntit într-un scaun de mlajă, cu ochii tulburați deodată.

— Nu-i chip oare, soră dragă, să am un ceas tihnit cînd mă întorc la mine acasă de la treburi ?

Țîțaca Leona și-a zbătut genele deasupra ochilor săi mirați.

— Nu cumva, Manole, vrei să insinuezi că eu aș fi pricina stării dumnitale de tulburare ? Să-ți aducă dadaca o dulceață și o cafea și te liniștești.

Tata a privit în juru-i trudnic și a oftat, păstrînd cîteva clipe o tăcere amărîtă.

Mama Anghelina i-a prezentat pe o tablă dulceața și cafeaua. Atunci am intrat și eu pe portiță ; am văzut pe domnu inginer a nostru în cerdac, și am pornit în fugă pe cărarea de sub tei.

— Manole, a zis încet țîțaca Leona, te rog să-l întrebi pe fiul dumnitale ce trebi importante a avut la iaz

— Ai spus ceva, ț-țacă ? a întors tata fruntea, pe cînd mă cuprindea de după umeri și mă strîngea la piept.

— Am spus, dar dumneata, Manole, n-asculți ce spun eu.

Tata a făcut semn de lehamite cu mîna liberă și m-a privit blînd. Eram neliniștit că va trebui să-i tăinuiesc întîmplarea mea cu cățelandrul ciobănesc.

Într-adevăr, tata m-a întrebat zîmbind, așa cum mă așteptam :

— Ce face Colțun ?

Am strîns din umeri, am simțit că mă fac palid, cu sîngele grămădit la inimă.

Tata m-a privit lung :

— S-a întîmplat ceva cățelului ? Unde e ?

— Nu i s-a întîmplat nimica rău, am răspuns eu cu îndoială.

— Manole, a intervenit țițaca, te-am rugat să-l întrebi pe fiul dumnitale ce-a căutat la iaz, nu-mi mai aduc bine aminte în care după-amiază. În sama cui și-a dat fiara ?

Tata a tresărit :

— Ce vorbă-i asta, ț-țacă Leonă ?

— E vorba potrivită, Manole. Era să-l sfîșie pe scumpul meu Chirică.

Am observat pe fața tatei un zîmbet ușor și fugarnic, pe care nu se putea să nu-l observe și țițaca, căci îndată i-a sărit țîfna :

— Văd că te bucuri, Manole, de ce era să se întîmple.

— Încă n-am înțeles bine despre ce-i vorba, ț-țacă Leonă.

— Dacă n-ai înțeles, atunci întreabă pe fiul dumnitale ; și mai întîi să-ți explice de ce se duce la baltă să prindă pește, alături cu țiganii și derbedeii.

— De asta sînt vinovat eu, ț-țacă Leonă, a zîmbit tata ; eu însumi i-am furnizat cîrligele de ochiană și de crap și l-am îndemnat să-și facă o vargă de alun. Cum e treaba breslei, Iliuță ? s-a întors tata către mine. A început a trage peștele ?

— Nu știu, domnu inginer a nostru, am răspuns eu rîzînd. N-am fost la iaz.

— Dacă n-ai fost la Iazul Botoșanilor, și-a reluat atacul mătușa mea, atuncea ai fost în Țarna Mare.

— N-am fost nici în Țarna Mare.

— Atuncea la Iazul Călugărului.

— N-am fost la nici un iaz din această parte septentrională a țării, dar m-aș duce cu plăcere, țițacă Leonă.

Mătușa mea m-a arătat triumfătoare tatei, c-un gest dramatic:

— Poftim !

Tata m-a privit ca un bun camarad :

— Ce este, ț-țacă Leonă ? Mă uit și nu-i văd băiatului nici un cusur.

— Cum așa, Manole ? Nu mărturisește chiar fiul dumnitale că s-ar întovărăși cu plăcere la toate iazurile, cu toți golanii ? Ce

distracție poate fi asta pentru un băiat de familie ? Ai văzut dumneata, nepoate, oameni serioși ducîndu-se la iaz cu niște nuiele pe umăr ?

— Ba eu, inginerul Manole Dumitraș, mărturisesc că nu-mi displace breasla, a zis tata.

— Știu, însă asta nu schimbă părerea mea, s-a îndîrjit țîțaca Leona. Dumneata te-ai luat după niște franțuzi ori engleji pripășiți pe la noi. Aceia își pun straie anume și pălărioară verde și duc cu ei la baltă undiți fabricate în străinătăți, cu care nu prind nimic.

— Așa este, ț-țacă Leonă, s-a veselit tata, aprinzîndu-și o țigară. Și ca să nu fie de tot rîsul, acei pescari cu unelte scumpe cumpără pește de la derbedeii noștri care l-au prins c-o undiță de două parale. Însă e adevărat că străinii aceștia se duc să petreacă și să se odihnească la aer, după muncă.

— Mă rog, mă rog, l-a îndepărtat țîțaca Leona pe tata din cîmpul biruinței sale, agitîndu-și spre el dosul palmei ; mi-ai spus dumneata singur, Manole, că pescuitul cu undița e o sfoară cu un dobitoc la un capăt și cu altul la celălalt.

— Vorbele astea, ț-țacă Leona, le-au spus alții care n-au fost pescari. Nu văd ce legătură au cu chestia care mă interesează pe mine acum. Vreau să aflu ce i s-a întîmplat lui Colțun.

— Nu știu ; întreabă pe fiul dumnitale.

— Nu știu nici eu ! mi-am dat răspunsul. A dispărut.

— L-ați căutat ? De ce-a fugit ?

— A vrut să-l mînînce pe Chirică, a strigat cu sumbră indignare mătusa mea. Nu-l mai pot suferi aici.

Am strîns ușurel pe tata de braț :

— Pe Colțun al meu, tată, am îngînat eu cu mîhnire, l-am trimes înapoi la munte ca să-i scap viața.

Tata m-a mîngîiat pe cap, s-a ridicat din scaun cu fruntea încrețită și a intrat în casă.

Zgripsorul a fost numaidecît pe urmele lui și din cerdac am auzit mustrările-i învălmășite, aceleași și iar aceleași.

Aceeași și iar aceeași atmosferă mă copleșea de întristare în casa noastră. Vroiam să plec, să nu mai aud nimic. M-a oprit dintr-o dată glasul mînios al tatei :

— Văd, ț-țacă Leonă, că n-o să ne înțelegem în vecii vecilor. Ți-am mai spus că dumneata n-ai sentimentul dreptății. La golanii de care vorbești, dumneata nu vezi decît rîie și păduchi ; uiți că lumea asta sărmană dă societății din care faci parte dumneata pînea cea de toate zilele și tot seul pămîntului cu care se ghiftuiesc bancherii dumnitale politici pe care-i admiri.

— Ai mai spus, Manole, și la Iași asemenea vorbe neînțelepte, a replicat amar țîțaca Leona, și pentru ele ai fost exilat în pustia asta oribilă. Pentru asta oare te-ai născut dumneata capabil și te-ai distins în școli ?

— Adevărul, ț-ţacă, nu-i decît unul, dar dumneata nu-l pricepi, cum nu-l pricepe Vacă-Mare.

— De ce schimonoseşti, Manole, numele unui băiat de familie, politcos şi bine crescut ? Numai împrejurări nefericite l-au făcut pe domnul Vacamar să accepte postul de subcomisar în Folticenii dumnitale.

— Ştiu, ţ-ţacă, Vacă-Mare e boier get-beget, strănepot al Ţifesculuí, bolboroseşte trei vorbe franţuzeşti, nu ştie carte, abia poate iscăli şi braţul lui ţine gîrbaciul stăpînirii asupra „prostimii". Şi dumnealui pune dreptatea şi nedreptatea într-o lingură şi le soarbe cu indiferenţă.

— Ca mine, Manole ?

— Ca dumneata, ţ-ţacă Leonă.

La aceste vorbe hotărîte ale tatei, zgripsorul a căscat de trei ori clonţul şi a slobozit un croncănit sinistru. Apoi şi-a zbătut aripile şi-a trecut fîlfîind spre cuibul său fără a mă băga în samă.

Niciodată nu intrase tata în asemenea mînie albă şi ageră ca o lamă de brici.

M-am retras din cerdac ; îmi părea rău că-l las neguros şi obosit în biroul său. Am văzut într-un tîrziu că mama Anghelina îi ducea cafea şi apă rece din fundul fîntînii. Ieşind de la tata, mi-a făcut semn să-l las pe domnu inginer liniştit pînă ce s-or potoli mîniile şi întristările.

Mi-am căutat un vechi loc al meu între merii înfloriţi şi am stat gîndindu-mă la vrăjmăşia mătuşii mele împotriva umilitei noastre bresle pescăreşti. Tata îmi era totdeauna apărător şi mi-am amintit în acel răstimp de tihnă a sufletului grădinii de unele aforisme [1] ale lui în legătură cu ucenicia mea de undiţar.

Pescuitul, zicea domnia-sa, e o îndeletnicire liberă şi plăcută chiar cînd nu prinzi nimic, deşi peştele de undiţă şi mămăliga de rîşniţă nu ţin saţ. Dar, adăugea domnia-sa :

C-un chitic în cîrlig,
Îţi trece de foame şi frig.

M-am gîndit şi la Grigoriţă Oanea care îmi mărturisise că îşi leapădă spurcăciunea năcazurilor în Iazul Călugărului ; şi pe vremea lină a acelei după-amiezi, mi-am căutat varga de alun, am sărit zăplazul din fundul livezii şi m-am dus de-a dreptul pe hudiţile [2] şi prin grădinile satului Folticenii-Vechi, la Şomuz, către opustul [3] Iazului Botoşanilor. Era al doilea zăgaz mare al Şomuzului. Se auzea stîns vîjîitul neostoit al morii de apă.

[1] Aforism — maximă, sentinţă, cugetare. (N.R.)
[2] Hudiţi — ulicioare. (N.R.)
[3] Opust — locul pe unde se scurge apele zăgăzuite. (N.R.)

Mi-am ales un cotlon singuratic, foarte departe de lume şi mai ales de ţîţaca Leona, în apropierea unui pescar trist, bărbos şi sărăcăcios îmbrăcat. Purta la şoldul stîng o torbă veche de piele.

Sălciile şi trestiile ne împresurau. Doi sori luceau : unul în văzduhul asfinţitului, altul în balta limpede.

Aşteptam neclintiţi lîngă adîncul iazului, fără să schimbăm vorbe, căci n-aveam onoarea de-a ne cunoaşte. Din cînd în cînd omul cel trist şi bărbos întorcea fruntea ca să privească o lişiţă care ieşise din păpuriş, ori un bîtlan încremenit în fundul cotlonului, subt arcul unei răchiţi. Plutele tresăreau cînd şi cînd pe luciu. Trăgeam cîte-o ocheană, care se zbătea scînteind în ploaia de raze. Încet-încet apa încreţită se alina, pînă ce-mi vedeam propria imagine la picioarele mele, fixîndu-mă atent.

Într-un timp am tresărit. Lîngă imaginea mea neclintită, printre şuviţele fine ale plantelor de apă, la adînc, a apărut un peşte mare, cu mlădieri line. A fulgerat lumina în limpezimea fundului şi-i luceau zalele solzilor. Era un crap ruginit venit în plimbare spre mal din bulboanele cele afunde ale iezerului.

Am auzit lîngă mine o pufnitură de uimire şi de spaimă. Am ridicat privirile. Bărbosul se holba cu mare tulburare spre adînc.

Am şoptit :

— Ce-i ?

El îmi făcu semn de tăcere cu degetul la gură şi îşi plecă mai tare fruntea. M-am răsucit şi eu, ca să privesc iar. Crapul cel bătrîn dispăruse.

Bărbosul a bîlbîit :

— Ai văzut ? A mai repetat de două ori : *Ai băzut ? Ai băbăzut ?*

— Ce s-a întîmplat ? De ce gîfii ? l-am întrebat eu mirat.

El mi-a lepădat un răspuns abia îngînat :

— De mult aştept să-l văd şi eu, măi băiete...

— Ce să vezi ?

— Apoi tu n-ai băgat de samă ? Îi străluceau solzii. Dacă-s de aur, atunci e împăratul peştilor. Despre el ştia şi-mi povestea un unchieş al meu bătrîn. Cică grăieşte ca omul şi nu se cuvine să-i dai undiţa. Dacă l-ai atins, te afli în primejdie de moarte ; te trage în fundul bălţii ; nimeni nu-ţi mai ştie de urmă şi te mănîncă gîngăniile peste care are el stăpînire. Dar dacă te uiţi la el cu sfială şi menesti în gînd un descîntec, atunci nu se întîmplă niciodată să vii la baltă fără a te întoarce cu dobîndă.

— Ce descîntec ?

— Ei, este un descîntec. Unii oameni de demult îl ştiau.

A rămas pe gînduri.

— Eu socot că a fost *el*, a şoptit tovarăşul meu atintind adîncul tainic al bălţii. Fiecare iaz îşi are împăratul lui. Omului rău şi fără credinţă nu i se arată niciodată. L-ai văzut ?

— Da.

— Atunci eşti de-ai noştri... a murmurat el.

A tăcut un răstimp, apoi a oftat şi a desfăcut beşica de tutun.

— Să ştii tu, măi băiete...

Nu mi se părea ciudat că mă tutuieşte. Avea o voce blîndă şi moale.

— Să ştii că eu îs Pricop Litavoi... Poate ai mai auzit de mine. Dacă n-ai mai auzit, nu-i nimica ; afli acuma. Eu îs cel care m-am tras în degete cu un boier, Alecu Forăscu, şi l-am înfruntat cînd ne spurca şi ne batjocorea că ce ne trebuie nouă ţăranilor unire şi domn unul de-ai noştri pe care îl chema Cuza-Vodă... După aceea m-am tras în degete în vremea mai dincoace şi c-un fecior al Forăscului aceluia, cu numele Coculeţ. Ciocoii lui de la Forăşti ne rod, ne mulg şi ne belesc, de-am ajuns la sapă de lemn. Cînd n-am mai putut răbda, l-am suduit pe acest Coculeţ Forăscu. El nu era de faţă ; că el îşi duce veacul numai în străinătăţi, pe la *Viana* şi pe la *Pariz*. Bate acolo cărţi şi petrece cu muierile. Ei, şi după ce l-am suduit, m-a dat în judecată vechilul cum că l-am *ofansat* pe stăpînu-său. Iar judecătorul care m-a judecat, am uitat cum îi zice, m-a *condemnat* la cinci franci *amandă*. Acu mă urmăresc cei de la comuna Forăşti pentru soma asta. De unde să am eu cinci franci ? Că toate boarfele din bordeiul meu nu preţuiesc atîta ! Am ieşit atunci din sat şi m-am dus prin străini ca să agonisesc acele parale. Şi am strîns eu pînă acuma trei franci şi optzeci de bani. Îmi mai trebuiesc doisprezece gologani pînă la cinci franci. Cum şi unde să-i găsesc ? De aceea m-am bucurat cînd am văzut pe împăratul crapilor. Prind o trăistuţă de peşte, o vînd şi-mi fac banii pe care mi-i cere stăpînirea pentru că am suduit pe Coculeţ Forăscu. Dar eu nu l-am suduit decît din pierderea minţii după atîta amărăciune şi prigoană şi jăcuiri care nu s-au mai aflat pe lume aşa jăcuiri, de-am rămas numai cu sufletul şi nu mai putem...

Moş Pricop Litavoi sufla pripit. Şi-a întors ochii de peşte mort spre mine.

— Eu ţi-oi mai spune una. Dacă acel crap m-a înşelat şi nu-i el împăratul, atunci îl sudui şi pe dînsul. Dacă n-oi prinde atîta cît trebuie ca să-mi agonisesc doisprezece gologani, îl sudui de asemenea, chiar dacă ar fi împărat. Nu-mi mai pasă nici de Dumnezeu, nici de nimica. M-oi duce într-o noapte la Forăşti, la standoale [1] unde ţin ciocoii grîul şi dau foc. Zvîrl în acel foc trei franci optzeci, cît am putut strînge ; şi mă duc pe lume ca să nu se mai ştie de mine.

[1] Standoală — hambar. (N.R.)

Cînd m-a privit fără să mă vadă şi a rîs strîmb, am înţeles că trebuie să-mi trag undiţa din baltă şi să-mi schimb locul de lîngă bietul nebun. Plecînd, l-am auzit mormăind :

— Dumnezeul şi pogribania ta de împărat şi de boier !

CAPITOLUL VI

Raiul de la Nada Florilor

ÎN CE PRIVEŞTE PESCUITUL, tata era un amator călduţ pe cît înţelegeam, pe cînd eu mă trezisem deodată un ahotnic [1] aprig. Practicase şi dumnealui, la vîrsta potrivită, această îndeletnicire, la Iazul lui Beldiman, lîngă Iaşi, împreună cu tovarăşi care nu erau din protipendada capitalei Moldovei. Drumul care ducea la acea baltă celebră avea un nume simbolic : Şoseaua Trei-Calici. În ceasurile noastre de conversaţie intimă, îl rugasem să mă iniţieze în iscusinţa şi înţelepciunea breslei. Ca cetitor pasionat ce se afla, în opoziţie cu mine care nu eram decît un călduţ amator, dumnealui îmi servise, pe lîngă dictoanele populare, diferite aforisme care mă amuzau, dar nu prea erau în legătură cu peştele şi cu pescarii. Odată însă îmi comunicase şi unele amintiri plăcute ale sale de la Tulcea, unde se dusese într-o expediţie de pescuit, însă nu cu undiţa, ci cu instrumente serioase. Acolo, în una din aşezările primitive ale Deltei, cunoscuse un simpatic medic rus, fugar din Siberia, care se oploşise între sectanţii lipoveni, pribegi şi ei cu două veacuri în urmă din imperiul ţarilor. Doctorul Pavel Ilici Zoltuhin îi vorbise despre deportaţii politici, încît domnu inginer a nostru, ţinînd samă şi de temperamentul dumnisale de buntuşnic[2], rămăsese prins în undiţa acelui revoluţionar şi se socotea cu plăcere adept al lui. Se afla în corespondenţă cu Pavel Ilici şi acum, în izolarea sa disciplinară de la Folticeni, şi mi-a descris înfăţişarea lui : nalt şi bărbos, cu ochi albaştri, bun tovarăş cu pescarii şi lucrînd cu ei fie la vîslit, fie la aşezat setcile [3] şi vîrşele [4]. Cu mînecile suflecate pînă la cot şi încălţat cu cizme nalte de iuft, sta în rînd cu pescarii şi cînta în cor cu dînşii cîntece de libertate.

— Acolo aş vrea să mă duc şi eu, am mărturisit tatei.

— Să te trimet să te faci învăţăcelul lui Pavel Ilici, a rîs tata; însă numai după ce ţi-a veni timpul. Pînă atunci te sfătuiesc să te ocupi mai mult de carte decît de pescuit.

---

[1] Ahotnic — pasionat. (N.R.)
[2] Buntuşnic — răzvrătit. (N.R.)
[3] Setci — plase pentru pescuit. (N.R.)
[4] Vîrşe — curse din nuieluşe sau împletituri de sfoară în care peştii intră şi nu mai pot ieşi. (N.R.)

— Desigur, domnule inginer a nostru, i-am răspuns eu.

Însă în acea primăvară mă aflam vinovat față de tata. Luasem naravul, pe care nu mi-l puteam birui, de a mă refugia la baltă și în zile cînd s-ar fi cuvenit să fiu la gimnaziu.

Oamenii timpului meu, cu rînduielile anumite ale unei societăți pe care tatăl meu o socotea pe cale de scufundare năprasnică, se aflau cu totul depărtați de natura primitivă. În ochii lor de fii vitregi nu se mai oglindeau apele și codrii veacurilor dintâi.

Instinctul vieții neguroase de la începutul anilor, cînd pămîntenii născoceau arme de apărare și atac, căpcăni și adăposturi, îl simțeam însă în ființa mea. Ceea ce visau cei din coplăria lumii, cînd ochii lor ageri luceau în vîlvoarea primelor focuri, eram încredințat că se păstrase în mine. O poveste ori o privelişte îndeplinea asupra mea funcția unei sonde, care pătrundea pînă la epoca eroică și obscură, cînd toate cîte au dobîndit mai tîrziu oamenii erau numai intenții în mintea și în brațul primilor luptători. Cele din urmă fiare enorme și stupide își lăsau scheletele în mlaștini și sihle [1] nepătrunse ; altele, vioaie și sprintene, se înmulțau și ațineau omului calea în văile apelor nouă : munți și păduri, șuvoaie și lacuri, proaspete și virgine, luceau curat și începeau a trăi pentru că intrau în conștiința celor dintâi vînători și pescari. De acolo îmi venea fiorul pe care l-am avut aruncînd întâia oară undița în apa Șomuzului.

Acum înțeleg că tot ce spun eu e mai mult o scuză romantică pentru viclenia mea față de domnu inginer a nostru. Totuși entuziasmul meu era într-adevăr nebiruit față de luciurile și stufăriile acelor lacuri, ținut neatîrnat al sălbătăciunilor aripate, al peștilor și racilor, al vidrelor și vulpilor. Și al pescarilor, la tagma cărora m-am alipit după cea dintâi izbîndă.

Mă aflam într-o după-amiază la opust și visam o pescuire minunată, stînd cu ochii ațintiți asupra plutei de strujan.

Am auzit deasupra mea un glas cu intonații disprețuitoare :

— Aici prinzi opt ori zece ocheniţe [2].

M-am răsucit. Îmi adresase acele vorbe un băietănaș care mă privea de cîtva timp din marginea drumului iezăturii. Era desculț și cu pantalonii suflecați cu grijă pînă la genunchi. Măsura aceasta era întrucîtva de neînțeles și zadarnică, deoarece restul straiului era mai mult flenduri și găuri. Deasupra pantalonilor, băietănașul purta o cămașă cam în aceeași stare și, poate pentru aceleași motive, cu mînicile suflecate pînă la coate. Afară de îmbrăcămintea asta sumară, părea că nu mai simte nevoie de nimic : nici de surtuc, nici de pălărie. Un păr ars de soare, des, aspru și țepos îi făcea

[1] Sihle — pădure deasă de copaci tineri. (N.R.)

[2] Ocheniţe — ochiană — specie de peşte. I se zice şi bălos, în Muntenia. (N.R.)

inții și ochilor. Ochii aceia mititei și verzi mă priveau
idrăznet, de deasupra unui nas pălit în sus. Gura cu
inți și puternici zîmbea fără răutate, împresurată de un
pe care nu-l atinsese încă briciul.
ntrebat cu nepăsare :
ai spus ?
sem foarte bine vorbele, dar voiam să-mi păstrez față
restigiu care nu putea fi motivat decît de prejudecățile
na.
i prinzi opt ori zece ochenițe... reîncepu el rîzînd, și își în-
ul, ca să-și dea importanță. Eu, aici, nici nu arunc un-
nd am de prins pește, mă duc aiurea.
e ?
duc tocmai la Iazu Călugărului, ori într-un loc și mai
la Florilor.
din urmă m-a lovit armonios și plăcut. Am întors
ăpînire de sine, spre pluta undiței mele.
a Florilor... a repetat băietănașul.
nos nume, m-am crezut eu dator să-i răspund.
l că lui îi era indiferentă aprecierea mea.
o pește... a declarat el cu hotărîre.
arte de-aici ?
departe ; în balta Șoldănestilor. Ocolești pe după
arna Mare și umbli așa pe o cărare pe lîngă stuh, pînă-
Din acel loc treci prin apă și sui pe-o plavie [1]. Și apoi
e pe plavie, zvîrli undițile la adînc și prinzi ochene
șie și plătică, ori lin și costreș. Si la știucă dai, cu un-
ie, și prinzi cîte una de te sparii de dînsa. Săptămîna
am prins acolo patru crapi de cîte-o ocă. I-am vîndut
Panainte. Este unul cu numele ista ; a fost profesor și
ensie. Îi duc și raci, și scoici. Racii îi prind cu mîna pe
[2]. La scoici mă duc înot pînă la locurile lor, mă cufund,
n mil.
să zică dumneata vinzi peștele și racii ?
oi cum ? Ca să cumpăr *tiutiun*... Eu, fără țigară la
ot. Dar duc și-acasă mămucăi — pește și gologani.
m nedumerit.
rănim din asta amîndoi, eu și cu mămuca, a urmat el.
e mult bărbatul, și nu mă are decît pe mine. Mă înțeleg
nnul Panainte. Avan îi place peștele !

—

— crengi și rădăcini amestecate cu nămol, formînd o insulă

— Și acuma dumneata vii de la Nada Florilor ?
— Îhî !
— Și-ai prins ?
— Am prins.

Am clătinat din cap ; socoteam că l-am pus în încurcătură. El,

răchită lîngă care sta și ridică în lumină un săculeț umed, greu și plin. Îl desfăcu, scotoci în el și sticli ochilor mei uimiți un crăpușstean încă viu.

— Mai am și alții, zise el cu voie bună. Am si niste plătici pentru mușteriul meu : îi plac fripte pe cărbuni și cu salamură de usturoi. Și apoi trimite de-i aduce o garafă de vin vechi de la Vadana.

— Atuncea unde ți-s undițile ? l-am întrebat eu iarăși cercînd să-i pun altă piedică.

El rînji batjocoritor :

— Undițile mele îs ascunse în stuh, măi băiete, într-un loc unde nu le poate găsi nici paserea măiastră.

Eu eram încălțat și cu pălărie și el îmi spusese *măi băiete*. Mi-am întors nasul către baltă. Dar sus, pe mal, îndărătul meu, sta unul care cunoștea tainele iazurilor și știa calea la un cotlon pe care mi-l închipuiam minunat numai după nume.

— Nada Florilor.

— Așa-i zice, încuviință din spatele meu flăcăoașul, rîzînd ca un Mefisto care n-a trecut încă pe la croitor.

Mi-am întors iar spre el privirile, fără supărare.

— Dacă nu-i prea departe, m-aș duce și eu acolo într-o zi.

— Bine ; hai cînd vrei. Dar trebuie să te scoli dimineață tare, cînd se îngînă ziua cu noaptea ; și să fii acolo pe mal cînd se luminează faptul zilei. Treci cu mine pe plavie, și apoi acolo te învăț eu meșteșugul nostru. S-aduci un pac de tutun și hîrtie de țigară. Amnar și iască am eu.

Dintr-o dată, cu aprindere, m-am simțit tovarăș și ucenic al flăcăoașului aceluia încă fără nume, care ieșea din stuf și din sălbătăcie și era gata să-mi arate drumul singurătății la ostroave cu nume frumos, ca și cum ar fi sunat în depărtarea lor din clopote de argint.

— Ne-am înțeles ?

— Ne-am înțeles, am răspuns ; cîte undiți să-mi pregătesc ?

— Adă numai cîrlige și sfoară de in ; vergi și plute avem pe loc. Numai să nu ne dai de sminteală și să nu uiți tutunul.

— Sînt om de cuvînt, am răspuns cu demnitate. Mîni dimineață ne întîlnim.

El și-a ridicat de lîngă scorbură săculețul cu pește și a purces în fugă spre tîrg, fără să-și ia de la mine rămas-bun.

— Te-aștept mîne în zori ! a răcnit el de departe, de pe un dîmb.

Mi-aduc aminte : era spre 23 aprilie 1888. A doua zi n-aveam școală.

*
* *

Mă aflam, în ajunul unui mare eveniment. Avea să mă ducă la pescuit la Nada Florilor un flăcăoaş fără nume încă şi cu extrem de puţine straie pe el. Totuşi, din punctul de vedere ce mă interesa atunci, îl invidiam cu respect.

Mi-am pregătit cu grijă cîrlige nouă şi aţă subţire de in, după recomandările ce mi se făcuseră. N-am uitat tutunul şi foiţa, vamă pentru trecerea mea în altă zodie a vieţii. Mi-am cărat aşternutul afară în cerdac, m-am culcat şi am încercat să adorm. Necontenit simţeam în pleoape boldurile stelelor şi mă răsuceam ca pe grătar. De la o vreme am intrat în acea stare care nu-i nici somn, nici trezie : e o febră specială pe care o cunosc unii vînători şi pescari. Mă vedeam în locuri necălcate de picior omenesc, poate locuri ca acele pe care le-au contemplat întâi strămoşii la începutul migraţiilor ; între ape line, stufuri şi cer, se îmbulzeau spre undiţile mele peşti mari, de specii necunoscute. Tovarăşul meu, flăcăoaşul cu chica zbîrlită, îşi lepădase pe plavie puţinele straie nefolositoare şi rîdea c-o gură enormă ori de cîte ori trăgeam din adînc un peşte monstruos, care mă privea blînd şi fix c-un ochi rotund de sticlă colorată. Nu mă miram de goliciunea tovarăşului meu, căci şi eu eram ca el, şi parcă nu-mi aduceam aminte să fi purtat vreodată straiele oamenilor din meschine veacuri tîrzii.

Am deschis ochii dintr-o dată şi am văzut un sfert de lună în cerul negru peste livezi pustii în care susura vîntul. Am stat tulburat şi nedumerit, pînă ce-am străbătut timpurile şi m-am regăsit. Atunci am tras un chibrit şi, la luminiţa lui, am privit ceasornicul : lăbuţele de gînganie arătau ora două jumătate. Era timpul pe care îl hotărîsem expediţiei mele. Mi-am clădit grabnic pe mine hainele ; abia mi-am stropit fruntea cu apă de la fîntînă ; mi-am trecut pe după umăr gentuşca de pînză cu aţele de in şi cîrligele şi m-am avîntat, cu teama că voi ajunge prea tîrziu la întîlnire. Într-un răstimp, mi-am auzit paşii sunînd pe drumul singuratic şi gol.

În răsărit se zidise o culme de nouri posomorîţi. Simţeam în urechi şi-un bîzîit subţire de vînt. M-am înfiorat la gîndul că s-ar putea stîrni un vifor de ploaie ; ar fi fost o catastrofă iremediabilă ; mă simţeam în stare să murmur o rugăciune ca dadaca Anghelina ; mă oprea numai gîndul la zîmbetul ironic al tatei care era voltairian [1] şi nu admitea asemenea coborîre a demnităţii omeneşti.

Am intrat pripit pe drumul iezăturii, şi, încă pe întuneric, am cotit pe după moara cu roţile oprite şi vuietul cufundat în apă.

[1] Voltairian — discipol al lui Voltaire, scriitor şi filozof progresist francez din veacul XVIII. (N.R.)

Am apucat pe cărarea de care îmi vorbise mentorul meu și m-am tot dus spre miazăzi pe lîngă peretele nalt al stufului.

Am ajuns în locuri necunoscute. Le-am bănuit că sînt locurile mele.

Poate am ajuns prea tîrziu — mă gîndeam — poate pescarii vechi au trecut în tainița lor, în ostrov la Nada Florilor, și așteaptă cea dintăi lucire de zori ca s-arunce undițile.

Am stat un timp ascultînd. Era o liniște ca de cremene ; contenise adierea de vînt. M-am hotărît să trec mai departe. Căutam să observ dacă nu se află în marginea cărării vreun semn. Întunericul păru deodată în juru-mi ceață străvezie. Am început a desluși cărările din trestii. Apoi mi s-a deschis luciu larg, rumenit de cea dintăi lucoare a zorilor.

Am privit văzduhul : nourii se scufundaseră, stele nu mai clipeau ; un țipăt răgușit de bîtlan a spart tăcerea.

Fără îndoială — mă gîndeam iar — am trecut dincolo de ostrovul pescarilor. Ziua se apropie și rămîn singur pe mal. Trebuie să mă întorc îndărăt, la cărările pe care le lăsasem.

Nu mă mai interesa nimic din minunile ce se petrec în faptul zilei. Am făcut calea întoarsă pînă la trecătorile în trestii. Am ales una ce mi s-a părut mai largă. Auzeam ușoare șoapte și fluierături. Acuma știu că erau rațele cele mici sălbatice, care fulgerau la linia stufurilor. În mine, însă, sunetele lor aduceau altă înțelegere. Ca într-o aiurire, m-am hotărît brusc să intru în cărarea lichidă din papuri, spre locul unde pescarii șopteau desfășurîndu-și undițele și pregătind năzile.

Mi-am lepădat ghetele ; mi-am suflecat pînă la genunchi pantalonii. Apa nu părea mai afundă decît pînă la glezne. Cu ghetele într-o mînă, am străbătut cu îndrăzneală cinci ori șase pași ; apa mi s-a suit la coapse. Dorința de a trece și pasiunea m-au împins înainte ; în acele clipe curajul meu n-avea nevoie de raționament. M-am cufundat pînă la brîu. Fie ! Cel care s-a udat pînă la brîu nu se mai teme de apă. După alți patru pași am simțit luciul iazului sub bărbie. Judecata nu mă mai putea ajuta : instinctul a făcut cu mult mai mult, mai bine și mai rapid. M-am regăsit pe mal, fulgerînd cu coada ochiului spre locul primejdiei și gîfîind ; eram biruitor, însă într-o stare jalnică, cu straiele șiroind și lipite pe trup.

Tresări deodată lîngă mine un strigăt :

— Ce este și ce s-a întîmplat ?

M-am răsucit ca pe teluri. Pe rumeneala zorilor se proiecta silueta băietănașului meu cel desculț și cu capul zbîrlit.

M-am bucurat ca de-o băutură bună. Am răspuns cu prefăcută liniște eroică :

— Nu-i nimic ; am vrut să trec la plavie, la Nada Florilor.

— D-apoi, măi băiete, aici nu-i Nada Florilor ; aicea ai intrat ca să te îneci.

S-a întors spre umbrele unor tovarăşi care soseau tocmai atunci :

— A intrat în Bulboana Mînzuluî.

— Vai de mine şi de mine ! a strigat un glas răguşit de femeie : Ce facem noi acuma ?

— Nu facem nimica, mătuşă Ileană : dumneata du-te cu moşnegii la ostrov. Eu îl pun pe băiet în rînduială şi-l aduc numaidecît.

Momîiele femeii şi moşnegilor au trecut mormăind după foltanele [1] de stuf.

— Leapădă de pe tine straiele, a poruncit învăţătorul meu, trăgînd de pe mine surtucul. Aşa, leapădă tot ; stoarcem. Pe urmă te încalţi şi-ţi pui pălăria în cap şi mergem unde se cuvine, ca să nu întîrziem. Mai avem o bucată de drum.

Doream în acele clipe să mai am o deşteptare fericită în cerdac, la lumina lunii. Mi-am pipăit ceasornicul şi l-am tras din buzunăraşul vestei. Se înecase. Fără a mă opri mult asupra acestei jertfe nouă, am apucat straiele adunate şi le-am ţinut de-un capăt. Tovarăşul meu a răsucit cu putere din cealaltă parte, uşurîndu-le de apă. Atuncea mi-a venit mie să-l intreb cum îl chiamă.

— Mă chiamă Culai, mi-a răspuns el, uitîndu-se pieziş la mine. Acu, hai să mergem.

— Pe mine mă chiamă Dumitraş.

— Aista va fi fiind numele tău de *famelie*, cu care te chiamă la şcoală.

— Da. Din botez îmi zice Iliuţă.

— Aşa mai vii de-acasă. Stai oleacă să văd cît de frumos îţi şede.

Eram în pielea goală, încălţat şi cu pălăria în cap.

Culai a rîs scuturîndu-şi chica :

— Mare minune, măi Iliuţă ! Haidem răpejor.

El poate îşi făcea socoteală că aveam din îmbrăcăminte tocmai ceea ce îi lipsea lui — părţi cu totul de prisos, fără îndoială. Mi-a luat săculeţul cu cîrligele şi sforile ; mi-a aşezat ceasornicul cu lănţişorul pe după gît ca pe-o amuletă. M-am luat cu paşi mari după dînsul.

— N-am uitat tutunul.

— Bun a răspuns el fără a întoarce capul ; îl uscăm la soare o dată cu straiele. Numai cît îmi pare rău de prostia ce ai făcut. Dacă te duceai la fund, nu ştia nimeni şi te mîncau racii.

Atunci, cu spaima acestei înţelegeri, mi-a bătut în ochi şi cea dintăi strălucire a zorilor. Am rămas uimit şi de ce era să mi se întîmple şi am cugetat la mîhnirea tatei şi la satisfacţia ţîţacăi

[1] Foltane — desişuri izolate de stuf. (N.R.)

Leona, nu că m-am prăpădit, dar că i-a ieșit dreptatea aforismelor dumneaei cu derbedeii.

Astfel, gol și cu idolul la gît, am trecut pe lîngă luciul neclintit pe care îl văzusem, și Culai m-a dus tot înainte. Se deșteptaseră pe pămătufurile înalte si privighetorile de baltă cu fluierături și larmă. Cînd ne-am oprit, lumina alunga aburii peste oglinzile luminișurilor.

— Aici avem noi o trecătoare, mi-a zis tovarășul meu. Ca să nu scăpătăm în mîl, tragem dintr-un loc știut numai de noi o scîndură lungă de trei stînjeni și groasă de patru țoli, pe care am împrumutat-o de la moară...

După accentul indescriptibil al lui Culai, am priceput că „împrumutul" era un eufemism, un fel delicat de vorbire, ceea ce dezmințea, într-o oarecare măsură, părerea zgipsorului despre derbedei.

— Acea scîndură o punem punte peste păpurișuri ; nici mai la dreapta, nici mai la stînga, ci taman la locul potrivit, ca la inginerie... Așa trecem pe-un colțișor de coșcovă, și iarăși printr-un colț ingineresc, unde ocrotim noi vergile. După ce-ajungem, uscăm tutunul ; pe cît am văzut, foița ai ascuns-o în căptușeala pălăriei. Bem țigări și prindem pește.

După cît mai observasem, amănuntele tehnice ale lui Culai erau făcute să bucure pe domnu inginer a nostru.

Am săvîrșit trecerea noastră întocmai după descrierea lui Culai. Și de pe punte pe coșcovă, printre lintiți și nuferi, am trecut în ostrov, în fața unui luciu adînc și limpede. Ajunsesem departe și în singurătate și răsăritul se înflăcăra numai pentru noi. Departe, pe oglinzi, se scăldau rațe. Nu s-au tulburat din petrecerea lor. Pe deasupră-ne treceau, fîlfîind rar, pescărușii de coloare ceței, și, ridicînd capul cu plisc roșu, ne priveau numai c-un ochi.

Pe cînd înaintam spre malul luciului printre sălcii mărunte, o parte din buruieni și papuri ale insulei plutitoare se agitară și se răscoliră, prefăcîndu-se în înfățișeri omenești. Erau tovarășii noștri și doream să-i cunosc.

Mai întîi am văzut două chipuri de bărbați, unul spînatec și uscat, altul c-o barbă de arici cărunt. De mai la o parte înălță fruntea îmbrobodită o femeie. În prima clipă n-am avut conștiința stării în care mă înfățișam. Sexul frumos al ostrovului avea negei cu tufe de păr în jurul buzelor și o voce deosebit de gravă. Nu rîdea de mine ; mila ochilor ei m-a învăluit așa fel, încît mi s-a încălzit inima aducîndu-mi aminte de primejdia prin care trecusem.

— Ai rînduit toate, măi Culai ?

— Rînduit, mătușă Ileană.

— Dacă ai stors straiele, întinde-le la soare. În colțul tău, gătește băiatului undicioarele și dă-i învățătură.

Bărbaţii au mormăit şi ei ceva — mi s-a părut cu simpatie — după care şi-au întors nasurile spre baltă. Cel cu barba de arici s-a aplecat grabnic, şi-a încordat varga, şi a adus la faţa apei, în lumină, o plătică argintie. M-am simţit înfiorat şi fericit şi l-am urmat cu supunere în cotlonul lui pe Culai.

— Să-ţi aleg trei vergi bune de trestie roşie, mi-a şoptit el, să punem la ele aţă, cîrlige şi plute şi să te aşezi colea, alăturea de mine. Să ştii, măi Iliuţă, că acei moşnegi sînt oameni blînzi şi ai să te împaci cu dînşii.

— Desigur, am încuviinţat eu nerăbdător.

El mi-a aruncat o privire dintr-o parte.

— Am socotit eu că, la un loc amîndoi, au o sută treizeci de ani. Mai ales moş Hau, cel bărbos, a avut atîtea de pătimit, încît, dacă i s-ar preface zilele lui negre în băncuţe de argint, apoi ar fi mai bogat decît cneazul Ţugui de la Bălţăteşti ; şi, zice el, că

Leona, nu că m-am prăpădit, dar că i-a ieşit dreptatea aforismelor dumneaei cu derbedeii.

Astfel, gol şi cu idolul la gît, am trecut pe lîngă luciul neclintit pe care îl văzusem, şi Culai m-a dus tot înainte. Se deşteptaseră pe pămătufurile înalte şi privighetorile de baltă cu fluierături şi larmă. Cînd ne-am oprit, lumina alunga aburii peste oglinzile luminişurilor.

— Aici avem noi o trecătoare, mi-a zis tovarăşul meu. Ca să nu scăpătăm în mîl, tragem dintr-un loc ştiut numai de noi o scîndură lungă de trei stînjeni şi groasă de patru ţoli, pe care am împrumutat-o de la moară...

După accentul indescriptibil al lui Culai, am priceput că „împrumutul" era un eufemism, un fel delicat de vorbire, ceea ce dezmintea, într-o oarecare măsură, părerea zgipsorului despre derbedei.

— Acea scîndură o punem punte peste păpurişuri ; nici mai la dreapta, nici mai la stînga, ci taman la locul potrivit, ca la inginerie... Aşa trecem pe-un colţişor de coşcovă, şi iarăşi printr-un colţ ingineresc, unde ocrotim noi vergile. După ce-ajungem, uscăm tutunul ; pe cît am văzut, foiţa ai ascuns-o în căptuşeala pălăriei. Bem tigări şi prindem peşte.

După cît mai observasem, amănuntele tehnice ale lui Culai erau făcute să bucure pe domnu inginer a nostru.

Am săvîrşit trecerea noastră întocmai după descrierea lui Culai. Şi de pe punte pe coşcovă, printre lintiţi şi nuferi, am trecut în ostrov, în faţa unui luciu adînc şi limpede. Ajunsesem departe şi în singurătate şi răsăritul se înflăcăra numai pentru noi. Departe, pe oglinzi, se scăldau raţe. Nu s-au tulburat din petrecerea lor. Pe deasupră-ne treceau, filfiind rar, pescăruşi de coloare ceţei, şi, ridicînd capul cu plisc roşu, ne priveau numai c-un ochi.

Pe cînd înaintam spre malul luciului printre sălcii mărunte, o parte din buruieni şi papuri ale insulei plutitoare se agitară şi se răscolirâ, prefăcîndu-se în înfăţişeri omeneşti. Erau tovarăşii noştri şi doream să-i cunosc.

Mai întîi am văzut două chipuri de bărbaţi, unul spînatec şi uscat, altul c-o barbă de arici cărunt. De mai la o parte înălţă fruntea îmbrobodită o femeie. În prima clipă n-am avut conştiinţa stării în care mă înfăţişam. Sexul frumos al ostrovului avea negei cu tufe de păr în jurul buzelor şi o voce deosebit de gravă. Nu rîdea de mine ; mila ochilor ei m-a învăluit aşa fel, încît mi s-a încălzit inima aducîndu-mi aminte de primejdia prin care trecusem.

— Ai rînduit toate, măi Culai ?

— Rînduit, mătuşă Ileană.

— Dacă ai stors straiele, întinde-le la soare. În colţul tău, găteşte băiatului undicioarele şi dă-i învăţătură.

Bărbaţii au mormăit şi ei ceva — mi s-a părut cu simpatie — după care şi-au întors nasurile spre baltă. Cel cu barba de arici s-a aplecat grabnic, şi-a încordat varga, şi a adus la faţa apei, în lumină, o plătică argintie. M-am simţit înfiorat şi fericit şi l-am urmat cu supunere în cotlonul lui pe Culai.

— Să-ţi aleg trei vergi bune de trestie roşie, mi-a şoptit el, să punem la ele aţă, cîrlige şi plute şi să te aşezi colea, alături de mine. Să ştii, măi Iliuţă, că acei moşnegi sînt oameni blînzi şi ai să te împaci cu dînşii.

— Desigur, am încuviinţat eu nerăbdător.

El mi-a aruncat o privire dintr-o parte.

— Am socotit eu că, la un loc amîndoi, au o sută treizeci de ani. Mai ales moş Hau, cel bărbos, a avut atîtea de pătimit, încît, dacă i s-ar preface zilele lui negre în băncuţe de argint, apoi ar fi mai bogat decît cneazul Ţugui de la Bălţăteşti ; şi, zice el, că

s-ar duce la acel cneaz, i-ar smulge cușma din cap și-ar trînti-o de pămînt.

Eu nu pricepeam nimic. Culai mi-a prezentat rîzînd undițele alcătuite de el.

— Asta-i o poveste ; are să ți-o spuie poate mătușa Ileana, cînd a fi soarele în putere și ne-om trage în buruieni.

Așa mi-am făcut intrarea în ostrov, mi-am aruncat undițile cu rîmă în balta adîncă și m-am cinchit [1] atent lîngă ele, ca strămoșul cel de demult, care nu era mai îmbrăcat decît mine.

CAPITOLUL VII

Lelea Ileana
își aduce aminte de trecut

CÎT STAU ÎN BALTĂ, lîngă tovarășii mei, sînt fericit ca salcia ori ca papura și parcă nu mă gîndesc la nimic, dar știu că intră în mine nesimțit tot ce sună și tot ce se vede, ca soarele care lucrează în mîzga pămîntului și în ape. Mă grămădisem deci cu genunchii la gură, într-o poziție potrivită ca să-mi pot supraveghea plutele celor trei undiți. Stam neclintit și ațintit, concentrat în ochi. Ca și mine, în stînga mea aproape, ședea lelea Ileana. Dincolo de ea moș Hau și moș Spînu. Păreau momîi de lut. Din cînd în cînd numai, tresăreau și se puneau în mișcare. La dreapta mea, Culai, după ce-mi rostise numele către ceilalți trei în desăvîrșita

[1] A se cinchi — a se stîrci, a se așeza pe vine. (N.R.)

lor nepăsare, ca și cum ar fi fost vorba de dealuri ori de văi, se îndeletnicise o vreme cu straiele mele, întinzîndu-le la o parte, pe coșcană.

— Coșcană, răspunse Culai nedumeririi din ochii mei, se cheamă stuful ars ori tăiat la fața bălții ori pe plavie. În coșcană, măi Iliuță, cată să umbli și să calci cu băgare de samă, ca între cuțite.

M-a pîndit cînd mi-am aruncat privirile spre bărbosul cărunt, care trăgea încă o plătică mare, argintie, din fundul luciului.

— Află, măi Iliuță, că moș Hau îngînă din gură toate lighioile bălții și ostroavelor.

Îmi dădea aceste informații într-o șoaptă lină, ca să nu tulbure pacea locului.

— Moș Spînu, măi Iliuță, e mai mult mut : spune numai o vorbă într-o zi. Dar lelea Ileana grăiește și pentru dînsul. Lele Ileană, să-i spui lui Iliuță întîmplarea dumnitale adevărată, ca să se minuneze.

— Îhî ! a îngînat lelea Ileana fără să-și întoarcă obrazul și trăgînd adînc din țigară.

— Iar în partea cealaltă de baltă, a urmat a șopti Culai, unde se văd ostroavele cu sălcii, au clocit în iastă-primăvară patru părechi de gîște sălbatice și acuma ies cu patru cîrduri de boboci de se întrunesc pe luciu, după cum poți vedea, dacă mai ai vreme să-ți ridici ochii de la plute și să privești într-acolo. Deasupra, în răchiți, își fac acuma cuibare turturelele și, din vreme în vreme s-aude cîntînd cucul.

Isprăvindu-și treaba cu straiele, Culai și-a contenit și vorba. Trăgînd dintr-un cotlon, din stuh, cinci undiți, unele mai lungi, altele mai scurte, le-a desfășurat, le-a pus nadă — mămăligă ori rîmă — și le-a aruncat una după alta pe luciu, tăcut, grăbit, atent, și a încremenit și el, lăsat pe vine, ca un idol, cu umbra răsturnată în baltă.

Bobocii, în urma gîștelor bătrîne, evoluau grațios în partea cealaltă a lacului, spre rate, prin cele dintăi fulgerări ale răsăritului. Moș Hau, bărbosul cel cărunt, apucă iar varga : sfoara îi vibră lung și pe fața undei, ieși zbătîndu-se plătica cea mai mare din acea dimineață. Spînu și Culai cîrniră ușor nasurile spre partea lui. Lelea Ileana scuipă mucul de țigară și, apucînd c-o delicatețe surprinzătoare vărguța ei cea mai subțire, începu spectacolul unei lupte cu un autohton al iezerului.

— Crapu ! mi-a șoptit din dreapta Culai. Apoi a adăogat numaidecît : Bagă de samă !

Mi-a zvîcnit în piept inima. Una din plutele mele plecase și se ducea la fund. M-am zvîrlit năprasnic spre vargă și am tras-o mai repede decît s-ar fi cuvenit după stilul elegant de la Nada Florilor.

a vedea pînă în acea zi memorabilă, am închis ochii fericit.

Acuma, gîndeam eu, se poate spune că sînt pescar. Pot să fumez la nevoie și o țigară. Și pot privi cu dispreț la cei care prind opt chitici mărunți la iezătură, în marginea tîrgului.

Țigara a rămas numai o dorință fugarnică, fără urmări, ca și fulgerul albastru al unei libelule.

În cel dintăi ceas după răsăritul soarelui, am avut impresia că ne-am așezat acolo, la marginea plăviei, pentru o întrecere. Peștele trăgea necontenit la cîrlige și adunam în săculețe bună dobîndă.

Poposisem deci în locuri încîntate unde timpul n-avea noimă și ființă.

Abia tîrziu am băgat de samă neclintirea plutelor mele. Soarele se ridicase deasupra pămătufurilor de stuf și săgeta cu înversunare. Tovarășul meu Culai și-a părăsit locul, a trecut la hainele mele expuse ca o jertfă zeului luminii și mi-a adus cămașa.

— Trage-o pe tine, Iliuță, m-a sfătuit el, ca să nu ți se cojească la noapte spatele. Soarele pălește ; se poate să ne vie ploaie.

M-am simțit dezolat.

— Dacă plouă, ce facem ?

— Nu facem nimica ; stăm aicea pe ostrovul nostru. Uneori, pe ploaie, trage peștele mai tare decît pe vreme frumoasă. Iar dacă ne răzbește, avem oleacă de colibă de stuh, la marginea plăviei.

Mi-am întors privirea spre locul pe care mi-l arăta el împungînd într-o parte cu fruntea. Am văzut un fel de covru, din alte vremuri.

— Foarte bună colibă, m-am bucurat eu.

— Se-nțelege că-i bună, a hotărît cu tărie Culai, cu toate că nu e tocmai colibă. Avem și un ceaun de fiert mămăligă.

Deci în acel ostrov de la Nada Florilor se găseau unele unelte și se născocise și focul. De haine, pe cît se vedea, n-aveam numaidecît nevoie dar foamea o simțisem chiar în clipa aceea mușcîndu-mă.

Culai a înțeles și a rîs :

— Mai îngăduie o tîră... m-a sfătuit el.

Am rîs și eu puțin rușinat că tovarășul meu mă pricepuse. Priveliștea vie a luciului se isprăvise ; rațe, gîște, lișițe, și bodîrlăi [1] se retrăseseră în culise. Se strînise pe iezer deodată o pînză de crețuri mărunte de coloarea oțelului. La marginea plăviei, însă, limpezimea îmi apărea tot neclintită

— Lele Ileană, a vorbit el apoi cu oarecare taină, acu, pînă ce fierbe apa și curățim peștele, cît sîntem numai noi trei și moșnegii ațipesc la umbră, ar fi potrivit să spui băietului istuia al nostru Iliuță întîmplarea aceea de la Bălțătești.

— Apoi ce trebuință îi face unuia ca dînsul poveștile mele ? a răspuns femeia, ridicînd spre noi mila ochilor ei castanii. Las' că nici nu-s povești ; îs dureri ale vieții mele. Ce să facă el cu dînsele ? El vine aici din zburdăciune ; pe urmă se duce la ale sale și uită.

— Lele Ileană, Iliuță aista pe care-l vezi nu-i ca ceilalți pui de tîrgovăț. L-am cîntărit eu, și nu-l am de vînzare. Pe cît am băgat de samă, e și cărturar și, poate, cîndva, și-a aduce aminte și-a scrie, ca să se afle de cîte pătimește lumea sărmană. Măi Iliuță, s-a întors el spre mine, tare-i grea și amărîtă viața noastră ! Cum spune biata mămuca : „Noi mîncăm într-un genunchi și, cît ne-am șters o dată la gură, am și mîntuit, ne-am sculat și ne-am întors la nacazuri. Pe cît de goi sîntem, pe-atîta de flămînzi. Ne arde soarele vara, zice tot mămuca, ne spulberă viforniță iarna și nu ne găsim culcuș bun niciodată !"

— Apoi mă-ta e un fel de firoscoasă, a încuviințat lelea Ileana. Dar tu nu sta degeaba. Cît spun eu, tu dă zăgneată [1] focului, c-o leacă de stuh.

Culai a aruncat cîteva grunzuri de sare în apa ceaunului și a presărat făină de porumb ; după asta a rupt un mănunchi de stuf uscat, zădărînd flăcările deocamdată lenețe.

— De ce-ai presărat asupra apei mălai ? am întrebat eu cu interes.

— Ca să fiarbă apa mai degrabă, mi-a răspuns privindu-mă lung lelea Ileana. Nu spun eu, măi Culai, că băietul ista e cu gîndul la ale sale, nu la pățaniile mele ? Chiar nu știu ce-i pot spune.

— Spune-i de pe cînd erai...

— Ehei ! De pe cînd era lupu cățel și eu nevastă tînără, a oftat lelea Ileana, fără a-și încetini treburile ei. Curăța de solzi plăticile c-o custură și le despica de la pîntece. Cît trebăluiesc și spun, tu nu uita de țăpușă, măi Culai, a adaos ea.

...Și trăiam c-un pădurar în niște păduri cătră munte, spre Pătru-Vodă...

Curăță bine și melesteul [2]. *Culai, văd că prinde a se înfiora apa în ceaun. Dă un ghiur de sare plăticilor și la ceaun !*

...Stăpîn al nostru, unul cneazul Ţugui, aşa-i era porecla. Vine cu alţi vînători într-o toamnă, şi cu haitaşi din Ghindăoani, să bată nişte pripoane cu mistreţi, chiar în preajma pădurăriei unde trăiam eu cu soţul meu Gavrilaş Macavei. Locul se cheamă „La Cumpănă". Au făcut ei vînătoarea cum au ştiut ; eu, cu treburile mele, nici n-am dat ochii cu acei boieri. Au puşcat ei nişte mistreţi, s-au întors cu ei în părîngă la pădurărie. Au făcut foc în poiană şi au benchetuit. Au trimes pe Gavrilaş cu haitaşii la orîndă la Ghindăoani, ca să le deie orîndarul [1] cîte-un gologan ori cîte-un păhărel de băutură.

Nu lăsa, măi Culai, să stupească prea tare ceaunul în foc.

...Am primit poruncă de la camardinerul [2] lui Ţugui Cneazul să aştern paturile în cele două odăi de oaspeţi : cinci boieri vînători în odaia cea mare şi Ţugui, stăpînul nostru, într-o cămăruţă.

L-am văzut venind dinspre focul din poiană. Nu-l cunoscusem pe acel Ţugui pînă atunci. Era greoi, puhav şi spîn. Cum mă vede, ride la mine. Am rîs şi eu după cuviinţă. Bag de samă că-i cu chef.

M-a chemat ia aşa cu degetul, ca pe-o căţelușă.

Pune mîna pe melesteu, măi Culai.

...Zice : Vină încoace, nevastă. Cum te cheamă ? Zice : Dă-te mai aproape. Zic : Aştept de aici porunca măriei tale.

El rîde : Uite ce-i. Să-mi aduci la aşternut un ciubăraş de apă fierbinte, pentru picioare.

Zic : La treaba asta mai bine să te slujească camardinerul măriei tale.

El rîde : Dar tu n-ai putea ? Şi m-apucă de bărbie, deasupra zgărdiţei de hurmuz.

Eu îl pălesc peste labă şi-l feresc.

El se jimbează [3] : Eu poftesc să te văd pe tine aducîndu-mi ce-mi trebuie.

Îl feresc iar : Nu cumva ţi s-au aprins călcîiele ?

Zice : Nu ; am un capriţ !

Ptîu ! zic, du-te la căprita măriei tale şi lăsă în pace nevestele creştinilor. Ai învăţat măria ta la Paris asemenea mişălii. Ai uitat şi-a grăi moldoveneşte.

El se strica de rîs şi mă ia în piept să mă împingă în cămăruţă. Cînd m-a cuprins mai strîns, n-am ţipat, ca să n-audă cei de la

Au dat năvală ceilalți boieri cu camardinerii, bolborosind și zvonind în limba lor. L-au ridicat. Îi pocnise mîna dreaptă de sus, din spată... Au venit asupra mea și m-au lovit ; m-am apărat cît am putut ; m-au legat și m-au dus pe loc la închisoare la Piatra. L-au apucat și pe Gavrilaș Macavei, cum că m-ar fi pus la cale să săvîrșesc asemenea faptă.

Măi Culai, nu sta cu gura căscată și mestecă bine mămăliguța. Eu grijesc de plătici și de mujdei.

— Pe urmă ce s-a mai întîmplat, lele Ileană ? am întrebat eu cu nerăbdare.

— D-apoi ce putea să se întîmple, a răspuns cu greață stăpîna ostrovului. L-au prăpădit în bătăi pe pădurar și l-au jertfit fără vină ; nici n-a mai apucat să se înfățoșeze la curtea de judecată.

Lelea Ileana a privit cu ură în negura trecutului :

— Iar pe mine, pentru că am răpus pe acel Cneaz, Țugui, m-au osîndit la opt ani. L-am blestemat chiar atunci : a și pierit prin străinătăți, după cît am auzit.

Spînu și Bărbosu să se înfățișeze la ospăț ! a poruncit ea localnicilor ostrovului de la Nada Florilor.

Pentru întăia oară am mîncat cele mai minunate bucate cu putință, servindu-mă cu mîinile ca în preistorie și uitînd cu desăvîrșire uneltele moderne din casa lui domnu inginer a nostru. După aceea ne-am întins pe spate la umbră, așteptînd cu nepăsare ploaia. Numai lelea Ileana a mai rămas o vreme singură, descîntînd cioveiele [1] și stupind focul, făcînd semne și închinîndu-se cînd spre soare, cînd spre balta misterioasă.

— Peștele a fost cam prea spuzit de sare, mi-a șoptit Culai ; socot că ești însetat ca și mine.

— Mai pot răbda, am răspuns cu lene.

Setea îmi era cumplită ; mi se uscase limba în gură. Apa din jurul ostrovului era plină de gîngănii mari și mărunte, pe care le vedeam cu ochii ; și de altele și mai mărunte pentru care, ca să le deosebesc, aș fi avut nevoie de instrumentele din laboratoriul gimnaziului nostru. Era mai bine poate să nu fi ajuns la cunoștința acelor instrumente si a elementelor de higienă. Viața mi-ar fi fost mai simplă și apa din preajma plaurului mai acceptabilă.

— Atuncea cît rabzi tu, mi-a zis Culai cu un rîs nesuferit, uită-te cum scot eu apă din adînc, mai bună decît la cofetărie. Noi avem aici o cișmea pe care tîrgoveții n-o știu și-o pivniță mai bună decît la voi acasă. Vezi tu ulciorul ista pe care-l trag din tainița noastră de sub plavie ? Are frînghioara cu care îl cobor și greutatea de cremene care îl atîrnă. Îl trimet la fund gol și astupat cu plută. Cînd ajunge la izvoarele de acolo, scot pluta trăgînd

[1] Cioveie — obiecte casnice vechi, de lepădat. (N.R.)

de aţa ei şi ulciorul se umple de forfoteala şipotului de la adînc.

Cui nu i-i sete n-are decît să nu beie !

Explicîndu-mi acel complicat meşteşug al oamenilor primitivi din locuinţele lacustre, Culai săvîrşea scoaterea apei reci din pivniţa iezerului.

— Nu năcăji băietul ! l-a amenintat de departe lelea Ileana.

Ca bun tovarăş, flăcăoaşul cu păr zbîrlit mi-a prezentat întăi mie ulciorul.

Am sorbit din el, descoperind abia atunci în viaţa mea plăcerea apei. Am depărtat o clipă ulciorul de la gură şi am răsuflat adînc ca după un început de asfixie.

Am băut iar prelung. Bună apă, rece apă, ca pentru o sete sărată ca a mea şi pentru o arşiţă ca aceea care mă apăsa.

— Mai bei o gură ? m-a întrebat biruitor Culai.

— Pe urmă.

— Aşa-i că-i bună ?

— Grozavă.

— Îmi place că vorbeşti cu dreptate, măi băiete. Acuma scoală si să mergem să potrivim undeva, subt o perdea de stuf, straiele tale. S-au uscat, dar n-ai nevoie să te îmbraci cu ele. Acuşi plouă.

Într-adevăr, văzduhul neclintit al amiezii ne cocea ca în cuptor. Din miazăzi creşteau nouri, dezvoltîndu-se spre cupola cerului. Un vîntişor fîlfîi în pămătufurile trestiilor ; luciul s-a umbrit şi s-a zimţuit. În liniştea mare a cuprinsurilor, s-a auzit în depărtare sunînd ploaia.

Venea împotriva noastră ca un painjenis. Curînd sticli în mărgele oblice. Foltanele de stuf tresăriră, frămîntîndu-se. Balta scăpără de bulbuci. Şi painjenişul de stropi ne învălui brusc, apoi se linişti asupra noastră o ploaie călduţă şi totuşi răcoritoare.

Sexul frumos al insulei se retrăsese sub coliba şubredă. Într-un colţ moş Hau, în celălalt moş Spînu, ca nişte ihtiosauri, se trăseseră domol în umbră, aşa încît să n-o supere cumva pe lelea Ileana.

Eu ca şi Culai, primeam ploaia, care îmi şiroia de pe păr, ca pe-o desfătare, aşa cum o primea întreaga împrejurime de la Nada Florilor. Sălcii, liane, papură şi trestii sticleau de un rîs real pe care îl simţeam şi în mine.

Stînd cinchit la marginea ostrovului, am observat deodată foirea formidabilă a bălţii. Toate lighioanele ei de la adîncuri suiau în zigzaguri spre acele de fulger ale ploii. Erau mii de crustacee neclasate încă de naturalişti, de toate dimensiunile mici, de colorile şi desenurile cele mai surprinzătoare. Coloane de alevini [1] care abia atunci intrau în viaţa lacului, abia avînd forma speciei, cu punctul enorm al ochiului în mica lor transparenţă. Puzderie de

[1] Alevin — pui de peşte. (N.R.)

alţii mai mărişori evoluau cu instinctul primejdiei, învîrtejindu-se într-o latură şi fugind de umbra ghimpoasă a bibanilor sau de gura de balaur a ştiucii. Spre limpezimea fundului, carasi cu reflexe de aur vechi, crapi bătrîni cu solzi ruginiţi. Scoici, melci, lipitori şi şerpi, întreaga faună fără număr, fiica mîlului primordial, se frămînta într-o monstruoasă bucurie sub tremurul ploii de primăvară.

Era bucuria vieţii şi a morţii, şi a transformării necontenite.

Cînd ploaia conteni şi se aşezară iarăşi străluciri pe lac, lelea Ileana părăsi coliba şi veni lîngă noi.

— Nu e chip de stat acolo, zîmbi ea ; mă doare capul de horcăitul moşnegilor ; parc-ar fi balauri...

Privisem atent la acel zîmbet, care era mai mult o crispare. Stăpîna ostrovului s-a aşezat cu coatele pe genunchi şi palmele cuprinzîndu-i obrajii, lîngă o tufă de măr păduret, crescută pe plaur dintr-o semincioară adusă de vînt.

— Lele Ileană, am întrebat eu, făcut-ai acei opt ani de închisoare ?

— Făcut, Iliuţă. Nu mi-au iertat nici o zi.

Sticliseră în ochii ei lacrimi.

Şi i-a întors către pîcla albastră a munţilor, departe, acolo unde avusese tinereţă şi bucurie. Am cunoscut în înfăţişarea ei cea mai cumplită mîhnire a deznădejdii.

CAPITOLUL VIII

Năcazurile breslei

ÎN PRIMA CLIPĂ, viaţa acelui trib de pe ostrovul de la Nada Florilor îmi păruse fericită şi uşoară. În inima mea făceam supunere şi jurămînt legii lui ; îmi plăcea şi soarele pe baltă, şi stufurile şi sălciile unde cîntă cucul şi alte neamuri de paseri, şi ploaia ce-mi dezvăluise un spectacol rar, şi mai ales apa cu peştii, din care mîncasem o friptură aşa de bună — cam sărată. Însă văzusem obrazul lelei Ileana şi-mi apărură apoi mumiile de argilă ale bătrînilor. Entuziasmul meu s-a domolit.

— Ehei ! măi băiete, mi-a răspuns Culai la o întrebare a mea ; după cum ţi-am mai spus, viaţa noastră

ni se cuvine să facem asemenea cheltuială. Afară de asta, învățat-ai să aprinzi foc pe vînt și pe ploaie ? Cu chibriturile tale nu faci nimic.

— Ba asta încă n-am învățat.

— Apoi să știi tu că aista-i cel mai greu meșteșug al nostru. Noi facem foc cu ostromenturi mai vechi decît cele de la tîrg.

— Da : cu amnar, cremene și iască.

— Văd că ești învățat. Cremenea scoate scîntei : caut-o prin niște prundișuri la Moldova. Faurul să meșteșugească o criță moale. Iasca, du-te și-o găsește la o pădure veche ; fierbe-o ca s-o moi și usuc-o. Acu, după asta, alege crenguțe, muschi și stuh uscat ; fă un șumoiog ; bate în cremene cu amnarul, aprinde un firișor de iască ; potrivește cărbunașul în șumoiog, învîrtește brațul de trei ori ca să-i dai vînt și flăcăruia așeaz-o în clădirea de vrescurele de mai înainte pregătită. Am să te învăț eu pe tine meșteșugul acesta și n-ai să mă uiți toată viața.

— Apoi, moș Hau, s-a amestecat lelea Ileana, Iliuță nu trăiește în sălbăticie și n-ar nevoie de învățătura asta.

— Cine știe, cuscră Ileană ! În viața lui cade într-un nacaz ; ajunge fugar și pribeag la vreme de noapte și frig...

— Ptiu ! îl menesc să fie ferit în viața lui, sărăcuțul, de ce pătimim noi obijduiții...

— Ba eu, cuscră Ileană, i-oi alcătui într-o punguță de piele măiestriile acestea și le-a purta cu sine : să nu-i trebuiască. Dacă mi-a mai aduce cîte-o leacă de tutun și-o leacă de rachiu, l-oi mai învăța și celelalte. Ca să poți fierbe la acel foc o mămăligă îți

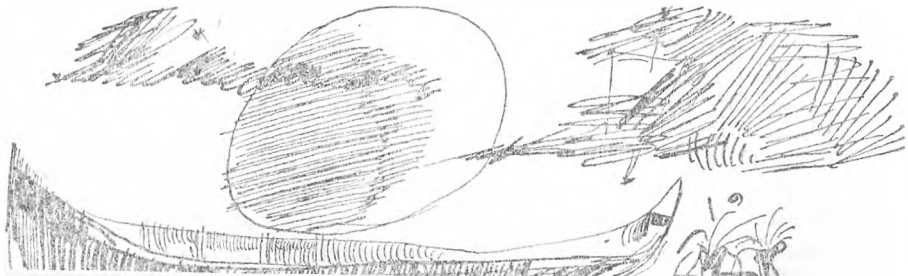

face trebuință ceaun și culișer [1]. Și mai înainte de acestea, făină. Cată sită, s-o cerni. Dar mai întâi și mai întâi să ai păpușoi, să-i desghioci și să-i macini la o moară ca asta ce se află nu departe de aici. Dar mai înainte de toate să ai o bucată de loc, să-l ari, să-l sameni, să prășești și să aduni păpușoiul...

Lelea Ileana și-a subțiat gura a zîmbet :

— Însă, după ce a adunat și a săvîrșit toate, nu uita că-i mai trebuie cujbă [2]...

— Să zicem, a urmat moș Hau bărbosul, că în loc de cujbă face o vatră din trei pietre, ori trei brazde, și potrivește ceaunul deasupra. Apoi tot mai are nevoie de melesteu, de sare, căci nu-i nimic mai nesuferit decît mămăliga nesărată. Nici fund nu-i trebuie numaidecît ; răstoarnă mămăliga pe o frunză de lipan, dacă n-are cu sine în traistă un ștergar de cînepă. Apoi la mămăligă îi mai trebuie adaos. Dacă e o vreme potrivnică, de nu poate prinde pește, atunci scoate din traistă o ceapă. Dacă n-are ceapă, caută în preajma malului acestei bălți niște usturoi sălbatic : leordă ori pir.

— Da' ce-ți închipui dumneata, moș Hau, că tocmai asta are să facă băietul acesta în viața lui ?

— Orice-ar face, chiar dacă fi-va inginer, învățăturile mele or să-i prindă bine. E mai greu să-l învăț, cusură Ileană, ce face unul ca noi cînd îngheață balta, și aici, la vatra noastră din vremea verii se suie lupii, fac cislă [3] și urlă. Atuncea noi, măi băiete, n-avem ce căta acolea, deoarece apa-i închisă sub gheață ca sub stîncă și va să ne cîștigăm pîinea între ceilalți oameni.

Deși moș Hau părea că rîde, eu am simțit în glasul lui o dezolare rece și profundă care m-a înfiorat.

— Atuncea cum faceți ? am întrebat eu cu sfială.

Mi-a răspuns lelea Ileana :

— Of, Iliuță, atuncea începe robia noastră ; și ține acea robie a noastră pînă ce se-ntoarce iar soarele de primăvară și ne cheamă la Nada Florilor cucul. Iarna, ne plecăm fruntea în slujba tîrgoveților și roadem pîine uscată — dac-o avem și pe aceea — gîndindu-ne cu lacrimi la ospățul nostru de mai-nainte. Între necazurile mele, eu am dobîndit cunoașterea descîntecelor și doctoriilor. Am în bordeiul meu strînse buruieni de leac. Mai cunosc rînduiala lehuzelor și a pruncilor celor mărunței ; pun în scăldătoarea lor floare de fîn, îi trag și-i ung cu untdelemn, chem pentru ei somnul de la casele unde ard lumini sara.

---

[1] Culișer — făcălet, mestecău. (N.R.)

[2] Cujbă — bucată de lemn, fixată în pămînt sau zid, de care se leagă sau atîrnă, cu un lanț, ceaunul. (N.R.)

[3] Cislă — grup, haită. (N.R.)

S-a amestecat în sfat și Culai.

— Lelea Ileana face de dragoste și de scîrbă...

— Piei, drace ! Asemenea lucruri nu se cade să le afle bărbații, și tu, Iliuță, nici nu crede. După cum vezi, nu-i ușor drumul nostru spre moarte, cum spune Maria firoscoasa, mama lui Culai. De asemenea o duce greu iarna și năcăjitul acesta, care măcăiește ca rața ori cîntă ca un cuc fără grijă. El, aicea pe ostrov, uită de Ghenar și de Faur cînd îi suflă vîntul din crivăț în spărturile sumanului. Atuncea intră ca o cîrtiță prin unele case și cearcă a sluji. Dacă nu se împacă așa, se dă pe lîngă mărirele de la primărie ; taie lemne pe la cantelarie, cară apă, aprinde fînarele pe uliți. Dacă-i dă stăpînirea cojoc, fac de strajă. Astă iarnă a fost străjer în ulița noastră, zisă a Pietrarilor, și-apoi mai intră la mine în bordei de se încălzește la vatră. Mai vorbim de una, de alta, povestim cîte au fost, așteptînd să ne petrecem și noi din astă amară de viață. Nu cunosc ce-a fi făcînd în asemenea timp moș Spînu. Intră pesemne undeva într-o ghizunie și-și suge labele ca ursul.

A urmat un răstimp de tăcere. Cei patru insulari mă priveau țintă, cu ochii lor de tristeță.

Am cerut alte informații :

— Spuneați mai înainte că cel mai greu meșteșug e al mămăligii. Cum faceți ?

— Avem noi un secret... a zis grav moș Hau, chiorîndu-se iar cu mirare la ceasornicul meu.

— N-avem pămînt, Iliuță, și luăm în parte, a urmat lelea Ileana. Luăm cîte-un ogoraș, ba în coada iazului Botoșanilor, ba în Țara Mare. Puțin lucrăm, după ale noastre puteri, și dintr-acel puțin ne ia trei părți și ne lasă una. Cînd chiaburul ară și samănă, ne dă sape la prășit și seceri la tăiat strujenii, iar cînd începe a se coace păpușoiul, umblă oameni de-ai lui și rup știuleții cei mai frumoși.

— Fără știrea dumneavoastră...

— D-apoi cum ? Fără știrea noastră.

Moș Hau a prins a rîde, foindu-se :

— Să-ți spun drept, inginerule ; secretul nostru este că ne ducem și noi pe ogorașele noastre și furăm cît putem noaptea. Măcinăm după aceea la moară, dînd morarului dreptul său. Fără dreptate și cinste numai cei bogați pot hălădui. Așa că, a sfîrșit bărbosul, eu am să-ți fac ție punguța cu seulele focului. Și cînd îi veni iar la noi, am să te învăț cum să prinzi racii fără să vîri mîna în cotloane.

— Asta mi-ar plăcea, m-am bucurat eu.

s-au sculat din locurile lor și s-au dus să-și caute un-
ică nu era vremea, soarele se afla sus deasupra asfin-
ea în jurul nostru un abur cald.
reme, și-a făcut socoteala Culai, să trec la coșcova de
aut niște scoici, pentru domnul Panainte al meu.
ștepte nici un îndemn de la noi, cu mișcări scurte a
le pe el straielor sumare care mai mult îl dezgoleau
reau, și lunecă fără nici un zgomot în apă, lîngă pla-
imal în elementu-i obișnuit. Trase după el o traistă de
nd în picioare, și-o trecu pe după gît. Se lăsă pe-o
işcări sprintene. Cînd ajunse la o bătaie bună de să-
coșcova din față, se răsturnă dintr-o dată cu frun-
, o clipă, i se zări pe luciu numai furca picioarelor.
oici în mînă și în gură ; le strecură în traista atîr-
iar se cufundă. Îl priveam cu jind cum se mișcă fără
zgomot, cumpănindu-se cu mlădieri sigure. Ca mine
ın bîtlănaș cînepiu de pe tava verde a unei frunze
-i strica nimic din liniștea lui posomorîtă și din pei-
ır. Pluti ca pe deasupra unui tovarăș și un pescăruș
păt vesel. Culai își săvîrși neîntrerupt operația de
se întoarse la ostrovul nostru cu aceleași ondulări
e acvatică.
sta de scoici, vorbi el depunînd traista la adăpost
-și o parte din goliciune, suta asta de scoici o duc
ıeu. Am cu dînsul contract. Și-apoi el le fierbe, le
sare și piper, undelemn și legume, umple iar găo-
u ață și le fierbe răzbit. Zice că tare-i plac.
adaosuri poate face și mîncare de surcele, a rîs lelea
ă, Iliuță, s-a întors ea spre mine, după ce i-a făcut
lui Culai să se depărteze ; acu, dacă te duci acasă
a unde-ai prins peștele, să nu cumva să le spui că
a Nada Florilor cu cutare și cutare oameni. Să le
ns în iezătură.
e pricină, lele Ileană ?
ina asta că ești școler și tîrgoveț, iar noi sîntem cei
ıtre sărmanii lumii, și nu se cade să stai în rînd cu
ıustre ; iar pe noi să ne prigonească cei de la poliție,
emenim.
ım cugetat, pînă ce m-am dumerit.
lele Ileană ; așa am să fac.
pentru că ești deștept.
u că-mi place tare aici și vreau să mai vin.

— Dar nu se supără profesorii ori tătucă-tu ?

— Cu tata sînt prietin ; şcoala o mai leg de gard ; nu mai apuc eu aşa primăvara, ca la Nada Florilor.

— Ruga-m-aş să-mi spui dacă eşti băietul inginerului de la prefectură.

— Da, mătuşă Ileană.

— Mîndru bărbat şi serios. Nu te asupreşte ? Îmi place dacă spui că trăiţi bine. Dar măicuţa ta ce face ?

Eu am plecat fruntea pînă ce mi-a ajuns bărbia de ceasornic. L-am auzit deodată bătînd. Înviase ! M-aş fi bucurat mai mult dacă nu mi-ar fi fost ochii în lacrimi la amintirea mamei.

— Nu mai trăieşte măicuţa ta ?

— Nu mai trăieşte.

— Mămuţii tale îi zicea Polixenia ?

— Da, lele Ileană.

— Vai, Iliuţă, lasă-mă să plîng şi să bocesc, căci eu pe maica ta am cunoscut-o cînd era pe lume, iar acum îi ulcior. Cînd va bea cineva apă din acel ulcior, iar cînd va bea cineva apă din acel ulcior — repetă tînguindu-se cu mînile la tîmple lelea Ileana — are să bea lacrimile ei, sărmana, care n-a ajuns să te vadă mare şi mîndru. Eu te ştiu de mic, cînd îţi descîntam de plînsori ; şi pe dadaca ta Anghelina o văd cîteodată.

Lelea Ileana îşi culegea cu arătătorul drept lacrimile din găvanele ochilor şi le lepăda, cînd la dreapta, cînd la stînga.

— Lasă-mă singură, puiule, a şoptit ea stins. Ia-ţi undiţile şi du-te la celălalt băiet. Tu eşti mai sărac decît dînsul, căci el are mamă...

La bocetul ei, deodată, în acel ostrov al primăverii m-am simţit întristat cum nu fusesem niciodată.

Lelea Ileana desigur îşi dăduse înştiinţările, cît am stat eu tăcut şi singur în colţul meu cu cele trei undiţi ; căci într-un răstimp au sosit păşind cu fereală în preajma mea Culai şi moşnegii.

— Am oblicit [1] că ar fi înviat dihania, s-a mirat moş Hau apropiindu-se.

S-a uitat la ceasornicul meu şi moş Spînu, mirosindu-l, apoi tustrei au prins a rîde şi a se veseli, ca să mi se pară primăvara mai plăcută în acel ostrov.

— Iaca ce m-am sfătuit eu cu lelea Ileana, a zis moş Hau aşezîndu-se lîngă undiţile mele. Mîne, săpăm un colţişor de grădină

[1] A oblici — a afla, a descoperi. (N.R.)

care îl are ea împrejurul bordeiului, ca să punem făsoie şi alte
umuri ; aşa că mîni noi nu venim aici. Dar poimîni venim,
cu aceeaşi rînduială ca azi. Dimineaţa prindem peşte, iar
ă-amiază te învăţ socoteala racilor. Cu patru vărguţe de ră-
ă şi cu ce mai trebuie pe lîngă ele, ai să deprinzi un meşteşug
e duci cu el şi la Pariz, să te fudulești. Bun cuvînt ?
— Da, moş Hau, am încuviinţat eu.
— Atuncea dă pe obraz c-o leacă de apă din baltă, ca să-ţi
inezi ochii. Şi mîni, după ce te hodineşti, te duci la tîrg la o
pie şi cumperi de-un gologan o leacă de carne ! poate ne
ne şi nouă ceva dintr-însa ; dar mai întăi şi mai întăi alegem
u raci.
- Nu uita şi de altele... a adaos Culai.
unoştinţele mele pescăreşti dobîndeau perspective. Am recon-
t înţelegerea şi, trăgînd pe mine straiele uscate, mai făceam
eală că, pînă la partida mea de raci, mai aveam patruzeci şi
de ceasuri. M-am spălat cu apă din baltă şi viaţa mi s-a părut
frumoasă.
Micii uită repede, moş Hau, a murmurat lelea Ileana pe
ie pregăteam de plecare.
uncea n-am înţeles despre ce e vorba.
lai a rămas la urmă, ca să rupă puntea spre rai. În întor-
ile acelor coşcove şi liane nu se putea răzbi nici dinspre
cu barca, aşa că ascunzişul nostru era ferit şi de pescarii
şe. Taina trecerii de la mal n-o mai cunoştea nici un alt
tean.
Ba mai este unul care o cunoaşte, şi-a adus aminte la
aţia mea lelea Ileana, dar acela nu mai trăieşte prin partea
. S-a înstrăinat şi am auzit că ar fi acuma meşter la o
... Petreceam bine şi cu acela, Iliuţă.
După ce s-a dus, a rînjit moş Hau, nu ne-a trimis nici scri-
i telegrabnice... Ne-a uitat.
N-aş crede, moş Hau, am zis eu cu avînt.
Are dreptate Iliuţă, a încuviinţat lelea Ileana.
Jumaidecît el e pe ceea lume, a observat Culai ; tocmai
ani. Vine cînd şi cînd cu trenul, s-o vadă pe mă-sa.
u, Gheorghe Deşca, a murit. S-aude că Alecuţ vrea s-o
maică-sa acolo unde se află el.
'etreceam bine şi cu acel flăcăoaş, a suspinat femeia, dar
şelările vieţii, cum spune mama lui Culai. Trăieşte bine
ni, are vreo fată care i-i dragă...

CAPITOLUL IX

În care am însemnat și povestea lui Dumitrache Hau

ACASĂ, N-AM GĂSIT PE DOMNU INGINER a nostru. Plecase la Boroaia, ca să ia măsuri privitoare la podul Moldovei, rupt de viiturile [1] din urmă ale acelei primăveri. Mama Anghelina s-a bucurat de dobînda mea ; m-a încredințat că pește mai frumos decît acela pe care i-l adusesem, rareori a văzut în viața ei. Nu i-am spus nimic de locurile unde hălăduisem. Am rămas întrucîtva mirat că nu mă întreabă și nu-mi cere amănunte despre asta. Am înțeles mai tîrziu, ca pescar și vînător, că interesul profanilor e cu totul slab față de isprăvile noastre. Niciodată laudele și uimirile celor de-acasă nu sînt în proporție cu entuziasmul nostru. Mama Anghelina se socotea plătită c-o laudă convențională ; mamei Anghelina îi plăcea peștele și-și făcea socoteală cum să-l gătească a doua zi ; avea trebi de nu-și vedea capul ; o striga într-una, pentru ale sale trebuințe, țîțaca Leona din camera ei ; n-ar fi ieșit dumneaei, să puie singură mîna pe ceva, Doamne ferește ! Așa că am rămas singur cu visurile mele.

Într-un tîrziu, cînd a venit în cămăruța mea să-mi facă așternutul, dadaca s-a așezat întâi cîteva clipe la marginea patului și a oftat trudită.

— Îmi asfințesc ochii de somn, dragu mamei Iliuță, a suspinat ea. Am uitat să-ți spun că a trecut la amiază pe la noi cuscrul Haralambie, întorcîndu-se de la tîrgul Botoșanilor, unde are dumnealui afaceri cu negustorii.

Întâi m-am bucurat : dar îndată mi-am adus aminte de pățania mea cu cățelandrul și m-am ofilit.

— Mi-a spus că l-a văzut pe Coltun la munte, dincolo de Rîșca, la ciobanii lui Oanea.

Iarăși am înflorit.

— S-a mirat dumnealui și i-a părut bine că ai avut atîta iscusință să-l aperi pe Colțun de pieire. Întâi voia să facă o mustrare duducăi noastre, dar pe urmă a lăsat-o în pace, nu și-a mai bătut capul cu asta. Văzînd că domnu inginer a nostru lipsește, n-a stat pe loc decît puțină vreme ; a încălicat, și eu l-am petrecut pe jos pînă la poartă.

— Cuscră Anghelină, zise, am poftit să-l văd pe băiet. Dacă aș ști anume la ce baltă îi însenin eaz ă ochii, m-aș abate călare,

cum a alcătuit el legămînt cu Oanea și cu feciorul lui Oanea și cu ciobanii. Aș pofti să-mi scrie un răvaș.

După ce dadaca mi-a făcut așternutul, m-am culcat îndată și am adormit dus, un somn.

M-am trezit dintr-o dată într-o arșiță mare. Nu puteam ști cît e ceasul. După porunca țițacăi Leona, lampa și lumina lipseau din cămăruța mea, „ca să nu cetesc prostii" — cum spunea dumneaei. Am auzit cîntînd cucoșii, cu strășnicie în vecinătate, iar în depărtare, stîns. După învățătura unchișului meu Haralambie, am bănuit că ar fi miezul nopții.

Mă mînca și mă înțepa în același timp pielea spatelui. Mi-am pipăit pe sub cămașa de noapte grumazul. Parcă aș fi atins o rană. M-am înspăimîntat. M-am gîndit că mi se umflă și mi se cojește pielea de pe spate. N-ar fi nimic, dacă asta nu m-ar împiedica să mă întorc la Nada Florilor.

S-a făcut oarecare lumină în înțelegerea mea. De aceea ziua de mîni mi-i oprită ; tovarășii mei îmi observaseră spatele și cum lucrase asupra mea arșița soarelui. Pînă ce nu mi-oi lepăda pielea ca sarpele, greu să mă întorc în grădina de pe ostrov. Toate furnicile primăverii se aflau în spatele meu, înțepîndu-mă și mîncîndu-mă de viu. Cînd m-am răsucit în așternut, am slobozit un scîncet de durere. Am sărit în picioare, m-am izbit în ușă deschizînd-o și am bătut cu amîndoi pumnii la camara dadacei mele.

— Eu sînt, mamă Anghelină ; deschide.

— Ce s-a întîmplat, Iliuță ?

— Vino cu lumină, să vezi ce am ; nu mai pot !

Dadaca Anghelina a fost în clipă în odăiță la mine c-o făclioară de ceară. I-am spus despre ce-i vorba ; mi-a scos cămașa de noapte, mi-a privit spatele și s-a speriat și ea ; dar îndată mi-a adresat vorbe de mîngîiere.

— Nu te teme, Iliuță, asta-i puterea soarelui ; stai o țîră pînă ce-aduc undelemnul de pojarniță [1]. Cum te-oi unge cu acel undelemn, arsura și mîncărimea se potolesc.

După ce m-a doftorit, am rămas un timp poponeț în marginea patului... Cînd închideam o secundă pleoapele, vedeam toate scînteierile zilei însorite. Am cercetat ceasornicul de pe măsuță. Zece.

— Eu socoteam că-i miezul nopții, dadacă.

— Ba cucoșii au cîntat abia straja întăia, Iliuță ; eu numai mă lăsasem pe pat, nici nu ațipisem.

— Ține mult, mamă Anghelină ?

— Ține pînă ce se ia de pe tine pielcica.

— Durează pînă mîne sară ?

— De ce ?

A rîs, înțelegînd.

---

[1] Pojarniță — plantă erbacee cu flori galbene-aurii. (N.R.)

— Dacă ești răbdător și viteaz, poimîine te poți duce iar la baltă. Cînd vei simți că te alini și ți-i somn, te mai ungi o dată singur pe unde simțești usturimea ; și după aceea ai să dormi bine.

Cînd am rămas singur, m-am întins cu luare-aminte ca pe-o saltcluță de ghimpi. Am stat neclintit, fără să pot adormi multă vreme. Am stins făclia de ceară, potrivindu-mi la îndămînă chibriturile. Mi-au apărut în vedenie privelștile zilei. La un ceas tîrziu, în ceața halucinată, am văzut pe unchesul Haralambie călare. Mi-a pus mîna lui grea în creștet.

— Cine-i voinic și viteaz, a îngînat el...

Cine-i voinic si viteaz,
Stă călare pe necaz.

Năcazul meu părea a fi o mîrţoagă murgă...

Am deschis pleoapele. Se zărea de ziuă.

„Acuma tovarăşii mei trec la Nada Florilor", mi-am făcut socoteala în gînd.

Mult mai tîrziu, după ani şi ani, am înţeles că pentru toate plăcerile noastre mari plătim cu suferinţă. Atunci nu m-am gîndit la asta şi am adormit iarăşi, profund.

În zorii zilei pe care o hotărîsem, m-am întîlnit iar cu insularii mei, avînd cu mine cele de trebuinţă.

Se cuvine să mărturisesc că, între toate sistemele de prins raci, fie văzute la specialiştii cu care m-am întîlnit în peregrinările mele, fie aflate în enciclopedii, meşteşugul lui moş Hau mi se pare cel mai iscusit şi mai vrednic de luat în samă.

Iată-l, cu toate fineţele şi complicaţiile lui.

— Tutun este, precît văd, zice bătrînul.

Depusesem undiţile de peşte şi trecusem în altă parte, la învăţătura răcăritului.

— Sînt de asemenea şi celelalte, urmează moş Hau ; racilor rachiu nu le trebuie ; carne — da. Am gătit vărguţele ieri...

— Vra să zică aţi fost ieri aicea, am rîs eu.

— Fost. Tu nu puteai veni cu spatele urzicat. Aşa a fost politica noastră, ca să stai acasă şi să te doftoreşti. Acu, după ce te-ai doftorit, să-ţi dau învăţătură. Dar mai întăi să-mi sucesc o ţigară ; tu n-ai nevoie, racii îi prinzi şi fără asta. Am tras un fum bun şi mi-am încălzit nasul şi barba. Bagă de samă că întind pe plavie cele patru undicioare cu aţele lor ; leg la capetele aţelor cîte o bucăţică de carne şi cîte un plumb ; zvîrl undiţile, şi carnea se duce la fund. Tu ai adus carne bună, ca să ne înfruptăm şi noi : n-am gustat carne din toamna cealaltă ; dar racilor să ştii că le place carnea aceea pe care casapii n-o mai pot vinde ; racilor le place mai ales carnea cu amiros tare. Aşa că racii, măcar că n-au nas ca noi, o adulmecă şi se trag spre dînsa cu bucurie. Nu se află altă dihanie pe lume, în văzduh, în apă şi în pămînt, care să caute hoit cu mai mare hărnicie precum este racul. Din pricina asta, cînd s-a înecat Gheorghiţă Ţaţomir în Bulboana Mînzului acu doi ani, nu l-au mai putut găsi pescarii nici cu cîngile, nici cu voloacele, căci l-au mîncat racii de n-a mai rămas din el nici cît un fir de mac.

După ce-am trimes la fund bucăţile de carne, aşteptăm un răstimp pînă simţesc racii şi prind a veni la ele, pipăindu-le cu mustăţile. Pregătim meredeul ; cum vezi, e o cupă de sîrmă împletită, întărită în capătul unui băţ, ca să ajungem cu ea mai depărtişor. Cînd aduci racul spre faţa apei, îi pui pe dedesubt meredeul, cu care îl culegi, cînd el îşi dă drumul de la carne. Îl iai din meredeu cu două degete, aşa ca să nu te-apuce cu cleştele,

şi-l zvîrli în traistă. Bagă de samă, inginerule, lucrează cum ţi-am spus. Eu mai sucesc o ţigară. Bun tutun şi-ţi mulţămesc. Să-mi spui dacă-ţi plac racii.

— Îmi plac, moş Hau.

— Atunci cată să ştii a-i găti ; asta-i a doua datorie a răcarului. Întăi să-i prinzi ; ai doilea să-i găteşti. Îi speli în trei ape...

— Numaidecît în trei ?

— Numaidecît, asta-i lege. După aceea, le smulgi aripioara din mijloc de la coadă. Îi aşezi în oală, torni peste ei un pahar-două de apă amestecată cu vin, sărezi şi-i pui la foc, neuitînd usturoi şi alte legume. Acoperi oala ca să fiarbă în abur. Cu puţină zamă de la ei, pregăteşti mujdei ; iar mămăliga să fie fiartă îndelungat, aşa cum o fac ţăranii. Să nu curgă pe fund : aceea-i născocire a tîrgoveţilor. Să nu carecumva să le pui ouă şi undelemn, nici să-i împungi cu furcuţa şi să le scoţi carnea cu linguriţa, cum am auzit că făcea Mavru Codatu.

— Cine-i acela ?

— Las' că-ţi spun eu, că doar de ce ţi-s profesăr ? Bagă de samă ; trage uşor ; pui lin meredeul. Brava ! Aista-i de cei bătrîni.

S-ar părea că-s vrednic ucenic. Moş Hau e mulţămit de mine.

În singurătatea stuhurilor neclintite şi solemne, soarele curgea ca aurul. Era la al cincilea ceas al amiezii ; tovarăşii ceilalţi îşi potriveau undiţile pentru altă toană de pescuit. Eu şi moş Hau ne aflam singuri în colţul de miazănoapte al ostrovului. Profesorul meu a tras pe furiş din sîn gărăfioara verde ce-i adusesem şi a gustat din ea.

— Acel Mavru Codatu era stăpîn la Cornesti, m-a informat el ; acel care mînca racii cu furcuţa şi cu linguriţa. Pe atuncea nu eram undiţar ; mă făleam că am pămîntul meu care mi se împărţise la 64, şi cîntam şi un cîntec :

De-acu ştiu c-am să trăiesc,
C-am scăpat de boieresc.

— Ce vorbe-s acestea, bre Dumitrache Hau ? mă întrebă Nedelcu, vechilul lui Codatu. Ce vrei tu să facă boieru cu pămîntul dacă nu l-a lucra cu oameni ca tine şi ca alţii ?

— Domnu Nedelcu, zic, noi ne lucrăm pămîntul nostru ; el să şi-l lucreze pe-al lui.

— Cu ce ?

— Cu palmele, ca noi.

— Măi Dumitrache Hau, boieru-i boier ; cum s-ar putea să facă ce spui tu ?

— Atuncea — zic — dumneata vrai să intrăm iar la robie ? Văd de-o vreme pe atîţia care au luat bani pe muncă de la dum-

neavoastră. Puțini bani toamna ; multă muncă vara ; că le puneți asemenea nart [1], de nu se mai pot descurca. Văd pe Neculai Calapod, pe Ghiță Ungureanu, că au intrat iar la robie. Pe lîngă aceștia, mulți alții...

— Măi Dumitrache Hau, îmi întoarce cuvînt acel Nedelcu ; văd că ești clănțău și te ții cu nasul pe sus. Ai să ai și tu odată o nevoie, și atuncea n-ai să te duci la bancherul Daniel de la Iași ; ai să vii la curte. Iar eu am să-ți spun : nu te știu, nu te cunosc ; tu ești din lună, nu ești de pe pămînt.

— Așa să fie, m-am îndîrjit eu, să nu-mi dați ; mie nu-mi trebuie bani de la ciocoi.

Inginerule, fii cu urechea la mine, dar cu ochii la undicioară !

Pe vremea aceea, Ilinca, nevastă-mea, clădea zestre fetei și umbla s-o mărite. Nu ne învrednicisem a avea decît o fată ș-o chema Aglaia. Am vîndut ovăsul la tîrg ; am mai dat cîteva oi, am făcut ce-am făcut, și o mătușă a mea, Casandra lui Filip Cîrnu, a prins a cerca ici-colo să neguțeze un mire potrivit. Nici n-apucă Mănăilă și gospodina lui s-aducă la vedere pe feciorul lor, numai iaca se bolnăvește Aglaia noastră de tifos. Au venit babe doftoroaie din sat, — ce să se priceapă ele ? Moare fata. Nunta ei — îngropăciune.

La noi la țară îngropăciunile îs mai scumpe decît nunțile. Popi, pomeniri, praznice...

Mă gîndesc eu că am un cumătru, care-mi botezase fata : unul Gavril Baba, crîșmar. Om bătrîn și cuminte.

Mă duc la el :

— Cumătre Gavrile, iaca așa și așa, fă-mi bine c-o sută de lei.

— Bucuros, zice cumătru-meu ; numai să-mi spui cînd îmi întorci datoria.

— Apoi la toamnă, cînd strîng păpușoiul.

— Bun ; eu n-am nevoie de bani ; îmi cari în sîsîiac [2] zece mierțe de cucuruz.

Zic :

— Fie cum spui ; îți aduc la toamnă zece mierțe, căci am semănat cu îndestulare cucuruz, cum îi spui dumneata. În loc să-i duc la tîrg, ți-l pun în sîsîiac, cum îi zici dumneata.

— Bun, ne-am înțeles, facem înscris la primărie. Cu stînga pui degetul pe cruce unde ți-i scris numele, și cu dreapta iei banii. Ți-aș da și numai pe cuvînt, căci te știu om de treabă, dar sîntem trecători, Dumitre ; mîni pot să mor ; rămîne nevestei și copiilor în saltar hîrtia.

---

[1] Nart — normă. (N.R.)

[2] Sîsîiac — un fel de pătul pentru porumb. (N.R.)

— Puşchea pe limbă-ţi, cumătre Gavrile. N-avea grijă dinspre partea asta. Bem vin nou la toamnă, cînd îţi aduc cucuruzul, cum îi spui dumneata.

Zis şi făcut ; dau înscris în primărie, îmi numără banii, îmi îngrop copila. Gata. Nevasta o bocea în toate zilele, de-mi venea să iau cîmpii.

Nu trece mult şi, cu cinci zile înainte de Sintilie a acelui an 1867, bate piatra la noi la Cornești şi-mi face păpuşoiul una cu pămîntul. Înainte de acea cumpănă mare, alesesem ceva orz. Dar lui cumătru-meu Gavril îi făcea trebuinţă cucuruz.

— Nu-i nimica, mă mîngîie el ; n-ai anul acesta ; vei avea la anu ce vine. Numaidecît să prefacem înscrisul.

— Să-l prefacem, cumătre Gavrile.

— Ba eu aş zice, Dumitre, să facem noi doi întâi o socoteală şi pe urmă ne-am duce la primărie. Cele zece mierţe de cucuruz — cum îi zic eu, he-he ! — cele zece mierţe de cucuruz care îmi face mie trebuinţă, eu le cumpăr de la tîrg cu alt preţ. Anu-acesta, cucuruzu-i scump. S-a vedea pe urmă preţul adevărat. Punem în hîrtie : „Cu preţul care va fi în tîrg la 15 septemvrie viitor“.

— E bine aşa, cumătre Gavrile, zic. Îţi sînt mulţămitor că te porţi cu mine ca un creştin.

Apoi ce să-ţi spun ? La o nevoie s-au adaos altele ; n-am răspuns datoria nici anul al doilea. Dintr-o sută s-au făcut trei, după aceea a trecut mia.

La judecată, cumătru-meu Gavril Baba, pe lîngă hîrtia de învoială la care ajunsesem la urmă, a înfăţoşat şi pe celelalte pe care le strînsese an cu an în saltar. M-a dovedit cu avocaţii. Ca să-mi iese pămîntul în folosinţă pînă ce s-a despăgubi.

Fiind eu bărbat fudul, am strigat atuncea cu îndrăzneală :

— Da mă rog dumneavoastră, ce fel de judecată e asta ? Cum să mă lăsaţi pe drumuri ? Ce fel de judecător, care ţine legea în mînă şi nu mă apără de leorbăiala [1] avocaţilor ? După cît arată ei, eu aş fi cel mai păcătos om, cel mai mare tîlhar ! Încaltea trimeteţi-mă la ocnă !

— Te-om trimete şi la ocnă, au rîs ei, dacă nu-ţi vîri minţile în cap.

— Vai de mine şi de mine ! Cum să rămîn eu orfan de pămîntul meu ? O singură datorie am, nu patru. Puneţi-mi dobîndă la zece mierţe de cucuruz şi m-oi răscumpăra eu. Nu-s dator pe toate hîrtiile, ci numai pe una. Nu mă lăsaţi să mă cufund, oameni buni !

— E beat, domnule judecător, nu ştie ce spune, au leorbăit avocaţii.

---

[1] Leorbăială — flecăreală. (N.R.)

— N-am mîncat și n-am băut de ieri, oameni buni : îs ameţit de scîrbă.

— Ieși afară, omule ! poruncește judecătorul. Era unu Crivăț : încruntat și nemilostiv.

Cînd să m-apuce aprozii, eu strig iar cu mînie :

— Daţi-mi macar o bardă ! Unde-oi găsi un cumătru, să-i dau una în frunte. Să dau în avocaţi și judecători. Să dau în Dumnezeu !

— Pe cît se vede, zice domnul judecător, nu vrai s-asculţi sfatul nostru, să fii cuminte...

— Cum să fiu cuminte, cînd îmi luaţi viaţa ! Daţi-mi barda !

— Ba ţi-om da zece luni de închisoare ca să te potolești.

M-au dus la închisoare. Nevastă-mea Ilinca a căzut bolnavă la pat. După ce s-a sculat, s-a dus la mănăstirea Gafton, la o mătușă a ei monahie, și s-a călugărit n-a vrut să mai știe de mine, și nici eu nu cunosc dacă se mai află în viaţă. Gavril Baba, cumătru-meu, a pus stăpînire pe tot ce-aveam.

Cînd m-am întors la Cornești de la închisoare, omul care m-a văzut mai întăi și mai întăi a fost Nedelcu, vechilul lui Mavru Codatu. Eu intram în sat, el ieșea cu trăsurica la arie.

Zice :

— Acu patru ani, măi Dumitrache Hau, nu-ţi ajungeam cu prăjina la nas.

Apoi m-am supărat. L-am tras jos din trăsurică și l-am lovit. M-am dus si la cumătru-meu Gavril Baba, am intrat în crîșmă, l-am apucat de după ceafă și l-am bătut cu fruntea de tejghea pînă ce l-am lepădat leșinat la o parte.

M-au închis, m-au asuprit, m-au judecat și m-au *condemnat* iar. Încă acel judecător Crivăț rîdea la mine și spunea cum că i-s mușteriu. N-am îndrăznit să-l stupesc, ca să nu mă trimeată la ocnă.

După ce s-a isprăvit și osînda asta, am ieșit din sat și am pribegit zece ani, pînă ce s-a întărtat *războiul* și m-au luat și pe mine Ne-au înșelat c-au să ne deie pămînt. Nu mi-au dat nici măcar pe-al meu. Am făcut o jalbă la domnie. Cum n-ai primit tu răspuns

Trebuie să fi agonosit cincizeci ori saizeci. Mă declar mulţămit în sine-mi. Nu-mi mai fac trebuinţă poveştile posomorîte. Se vede că şi în rai îşi duc cu sine oamenii otrava vieţii lor de pe pămînt.

Cîte ceasuri să fie ?

Îmi duc mîna la buzunăraşul din stînga al vestei. Nu simţesc nimic sub degete ; atîrnă lanţugul. În buzunăraşul din dreapta, la celălalt capăt al lănţuşorului, cheiţa. Ceasornicul meu e o sculă veche de argint, cu cheiţă ; îl aveam de la tata. Ce-are să spuie domnu inginer a nostru cînd va afla că l-am pierdut, şi mai cu samă în ce împrejurări l-am pierdut, pescuind cu insulari primitivi la Nada Florilor...

După cîte îmi amintesc, l-am luat de-acasă. L-am privit cînd am plecat, la trei şi un sfert. Să-l fi pierdut oare venind spre baltă ? ori trecînd la ostrov ? Cum s-a putut desface din carabina [1] lanţugului ? Nu se poate nici asta.

Cînd m-am întors în lumea celorlalţi oameni, părăsindu-mi prietenii, şi am intrat în casa unde, probabil, mai trăia şi mai dădea porunci ţîţaca Leona, nu mi-am adus imediat aminte de paguba mea. Întăi am trecut mamei Anghelina, o dată cu racii, reţetele bătrînului cu barbă de arici şi după aceea m-am întins pe divanul din odăiţa mea, ca să gust o odihnă bine-meritată. Domnu inginer a nostru încă nu sosise şi-mi era dor de dumnealui. Pe cît îmi spusese dadaca, trimesese răspuns că va intra la dumnealui acasă la un ceas după aprinsul lumînărilor. Într-o clipă anumită s-a deşteptat în juru-mi chestia ceasornicului ca un ţînţar supărător. M-am întors şi am pipăit pe măsuţa de lîngă pat ; n-am dat de el. M-am ridicat repede cercetînd pe prichiciul ferestrei. În ocniţa sobei, — iarăşi nimic. Pentru ochiul ager al tatei lanţugul putea să mai dea aparenţă că lucrurile sînt în rînduiala lor bună de mai înainte.

Atunci cum ? O analiză simplă îmi dovedea că nici ipoteza că l-aş fi pierdut pe cale ori trecînd în ostrov nu e întemeiată, deoarece lanţugul rămăsese la mine şi carabina lanţugului îşi păstrase resortul.

Ce soluţii puteam să dau problemei ? Ca să am cea mai uşoară

Prin urmare, cînd, după două zile de vînt şi ploaie, am revăzut pe prietinii mei în ostrov la locurile noastre, am avut grijă să închid în mine cu capac de plumb paguba ceasornicului.

Mi-am căutat undiţile şi numai pe furiş şi în treacăt am aruncat o căutătură spre locul unde prinsesem racii după metoda fără greş a bătrînului. Am venit grabnic la locul hotărît mie în ziua dintăi. Am pus nadă şi am aruncat undiţile cu un meşteşug care a stîrnit admiraţia tovarăşilor mei.

— Fost-au buni racii ? m-a întrebat moş Dumitrache, primindu-şi tutunul.

— Care nu se mai află, am rîs eu ; grozav i-au plăcut tatei.

— Cu mujdei, nu-i aşa, şi cu mămăligă mai mult vîrtoasă decît moale ?

— Nici nu se putea altfel, moş Dumitrache, şi domnu inginer a nostru m-a lăudat pentru ştiinţa mea.

— Iaca asta-i bun, a încuviinţat profesorul meu, privindu-mă cu ochii lui trişti. Acuma, după ce ne-am aşezat la locurile noastre de mai-nainte, şi mi-am aprins ţigara, poftesc să te întreb ceva.

— Întreabă, moş Dumitre.

El a tăcut o clipă privindu-mă pieziş şi pufăind grăbit.

— Uite ce-i, inginerule. Aş vrea să ştiu dacă ceasornicile mor, ca şi gîngăniile...

Mărturisesc că lovitura a fost tare şi m-a ajuns drept în inimă. Mi s-a ridicat sîngele în obraz şi în ochi. Îmi era ruşine să privesc la profesorul meu. El însă zîmbet nevinovat. Dorea să afle răspuns la întrebare — aşa, în general, o întrebare despre ceasornice.

Culai, din dreapta mea, a întors capu-i zbîrlit, rînjind c-o gură pînă la urechi. Mişcate parcă de resorturi, se sucirăşi capetele lelei Ileana şi moşului Spînu.

— Ascultă, moş Hau, a grăit Culai, serios. Dă-i-l ; şi dacă l-a cunoaşte de stăpîn, ai să vezi că îndată se bucură şi prinde a ţăcăni.

Moşneagul încercă să se apere, mormăind :

— Ce spui tu, bre Culai ?

— Nu te cunoaşte, moş Hau, asta-i, a urmat băietanul. Adevărat că s-a rătăcit la dumneata, dar lui, în suman nu-i place. Iaca a stat şi nu mai vrea să umble.

— Oare, bre omule ?

— Aşa-i cum îţi spun eu.

Moş Hau rămăsese cu gura căscată de mirare — poate de mirare prefăcută, ca un insular primitiv şi viclean. Apoi a scos din sîn ceasornicul meu şi mi l-a întins.

— Iaca, nu mai vrea să umble.

Se pregătea, curios, să vadă ce are să se mai întîmple.

A aşteptat să mîngîi gîngania, să-i vîr un bold, să-l întorc şi să-l potrivesc ; după asta s-a aplecat să-l asculte cu mirare, cum îi ciocăneşte inima.

— Hm ! așa-i ; te-a cunoscut și s-a deșteptat. Bre-bre ! Toate cîte sînt pe lume le-am știut, dar drăcăria asta abia acum am aflat-o !

Cum a trecut drăcăria din buzunarul meu în sînul lui, asta a rămas altă taină pe care atunci n-am voit s-o mai desluşesc.

Ca să urmez a avea drept de intrare și parte de învățătură pe ostrov, a rămas oarecum statornicit că dihania mea e ca și o „scămuță cu lăbuțe", dintre acele care emigrează de la pescar la pescar și cîteodată se prefac moarte.

CAPITOLUL X

Evenimente neașteptate și apariția lui Alecuț, tinichigiul de la Pașcani

ÎNTR-O DIMINEAȚĂ, s-a petrecut pe ostrovul nostru unul din evenimentele importante la care visează breasla.

Soarele se ridicase din ceață și ziua părea a se vesti frumoasă. Dar după larma paserilor mărunte ale stuhurilor, s-a făcut liniște deodată și pe luciul lin s-a stîrnit un fior abia văzut.

Moș Hau a pufăit fumul țigării și a făcut înăbușit, numai din gîtlej :

— Îhîm !

— Ce-i, moș Dumitrache ?

Bătrînul a înălțat barba-i de arici și nasu-i rumân, mirosind spre depărtări. Și-a clătinat fruntea. Știa el bine ce-are să fie !

Apa s-a încrețit în vălurele scurte.

— Măi băiete, mormăi bătrînul făcînd cu ochiul semn spre această schimbare la față ; mie nu-mi place cînd văd că se jimbează așa apa.

— Apoi am spus de-asară că e în cumpănă vremea, s-a amestecat lele Ileana. Soarele se uitase înapoi de după nour. Asta-i supărare și vînt. Nu cred să facem astăzi mare ispravă.

— Tare mă tem și eu de asta ! a încuviințat moș Hau.

Rînjind, Culai a găsit de cuviință să se împotrivească :

— N-aș crede, lele Ileană... Să nu te superi dumneata, dar eu nu te-am auzit asară grăind așa ceva. După cît știu, soarele a asfințit în senin.

Sexul frumos al ostrovului s-a răstit la flăcăoaș cu mînie :

— Măi plodule, tu să nu înfrunți lumea cu vorba. Tu nu poți ști nimica, fiind de ieri, de alaltăieri pe lume. Tu să taci, să asculți și să înveți de la cei vîrstnici, care au pătimit mai multe decît tine.

— Să fiu al dracului, lele Ileană, dacă te-am auzit spunînd ceva despre vreme.

— N-am spus eu ?

— N-ai spus, lele Ileană.

— I-auzi-l cum îndrugă, bată-l pustia ! Nu ţi-i ruşine, măi Niculăeş, să caşti asupra mea pliscul ? Ba ţi-oi spune eu că pe lîngă acel semn am avut şi altele. Cucoşii au încurcat ceasurile nopţii. Pipăind pe întuneric în poliţă, am dat peste sare jilavă. Toate acestea arată precum are să se vadă !

— Ce arată, lele Ileană ?

— Arată, măi Culai, celor fără credinţă, numaidecît ploaie. Dacă nu plouă azi, plouă mîni, cum mă vezi şi te văd. De aceea n-am făcut nici un spor în dimineaţa asta. Nu mai spun că astăzi se pişcă lumina lunii.

Rîsul lui Culai se potoli. Îşi întoarse nasul îndrăzneţ spre plutele undiţilor şi înghiţi în sec, impresionat şi convins.

Venea într-adevăr, la acel ceas, asupra noastră, nenorocirea vîntului şi a norilor. Pentru judecata mea de-atunci mai ales, viaţa şi fenomenele naturii n-aveau rost decît în funcţie de ostrov şi pescuit. Cîmpiile şi holdele sufereau de secetă ; mahalaua mărginenilor plugari ai tîrgului ieşise în ajun cu icoanele spre izvoare, cerînd prin rugăciunile preoţilor ploaie ; buraticii orăcăiau în toate după-amiezile cu disperare pentru acelaşi scop ; dar breasla noastră avea nevoie de vreme lină, ca să putem arunca undiţile cu folos !

— Iaca nu-i bine şi nu-i bine ! s-a tînguit mormăind iar moş Hau.

Strălucirea dimineţii se stînsese şi luciul se înfiora tot mai prelung. Lumina colţului nostru de rai se schimbase. Foltanele de stuh se agitau şoptind : şi pentru ele, ca şi pentru lelea Ileana, scăderea lunii prevestea cumpănă : balaurii de la marginea pămîntului suflau asupra ţărmului nostru ameninţare.

Numai moş Spînu, ca întotdeauna, se arăta nepăsător către toţi şi toate. Părea a nu înţelege dezbaterea noastră şi zvonul împrejurimii. Se vedea că ştiinţa lui despre tainele vieţii şi ale lumii era cu totul mărginită. Cu mişcări care nouă ni s-au părut lacome şi disperate, a tras de la adînc o ocheană — era cea dintăi ocheană pe care ochii noştri o vedeau în dimineaţa aceea — şi s-a grămădit asupra ei scoţînd-o din cîrlig. Trăgînd la el undiţa cea mare, potrivi peştişorul viu în ancora de ştiucă, după rînduiala de la Nada Florilor, şi o aruncă într-un ochi mai liniştit, între tufe de papură.

— Îhî, îngînă lelea Ileana, observîndu-l cu coada ochiului.

Spînu îşi potrivi la îndămînă prăjina undiţii şi îşi întoarse către femeie nasul ascuţit şi ochii alburii.

— Ai să prinzi ştiuca ! strigă ea, schimonosindu-şi spre el obrazul.

Spînu nu răspunse.

— Dacă prinzi tu azi ştiucă, urmă lelea Ileana, apoi eu mă fac iar tînără cum am fost altădată şi mă mărit a patra oară !

Spînu n-a catadixit nici să zîmbească. Deodată a tresărit ca împuns de un bold ; s-a azvîrlit din tot trupul într-o parte şi a cuprins prăjina undiţii cu ghearele-i negre. Un răstimp rămase încordat ca un arc, pîndind.

Ca şi cum s-ar fi ivit în orizontul nostru diavolul, cutremurînd ostrovul, toţi ceilalţi ne-am holbat cu patimă spre ochiul mai liniştit dintre papuri.

Pluta pornise printre frunze late de crini de apă. A făcut un ocol, s-a scufundat s-a întors pe luciu ; după aceea a pornit iarăşi, mai grabnic, între două ape.

Eram încredințat, după hotărîrea oracolului nostru feminin, că undițarii nu pot avea izbîndă pe asemenea vreme ; pe de altă parte, îmi închipuiam că cinstea de a scoate o știucă de la adînc nu se cuvine celui mai nemernic dintre toți. Dar moș Spînu smucise struna și, încordîndu-se cu o putere pe care nu i-o bănuiam, începu să lupte cu dihania iezerului. Săltată de subt unde, știuca dăduse o lovitură enormă la fața apei ; înmlădiase o coadă lungă, apoi arătase o gură căscată și o spinare de-un negru fumuriu.

Se acățase. În clipa cînd am avut înștiințarea că acel cîștig de loterie putea fi partea lui moș Spînu, sclipea în mine totuși nădejdea că nu va fi decît o știucă oarecare, pe potriveala pescarului, ca să nu rămînem noi ceilalți cu inima înveninată. Însă nu era o știucă neinsemnată ; era un monstru care se lupta cu putere între papuri și liane. Ca să n-o încurce, Spînu se zvîrlise în picioare, și bizuit în prăjină și în struna de treizeci de fire de coadă de cal, trăsese lîngă el pe ostrov prada, apoi se aruncase cu pieptul asupra ei.

În sfîrșit, o ținea strîns ; era a lui. S-a ridicat gîfîind, a dat spre noi un strigăt fără înțeles, ne-a arătat un obraz transfigurat și s-a abătut iar asupra știucii.

Din cîteva salturi am fost cu toții în jurul lui, cu bucurie și cu părere de rău. Știuca era un exemplar foarte frumos ; avea cel puțin șase kilograme ; încă se zbătea între mădularele încîlcite ale sărmanului pescar, cu tresăriri și ondulări.

— Zdravănă știucă ! a zis cu nepăsare prefăcută Culai.

— Îhîm ! icni cu buzele strînse și c-o privire aprigă lelea Ileana.

— Ehe ! grăi moș Dumitrache Hau, s-o fi văzut pe aceea pe care am prins-o eu anul trecut, a doua zi de Sîntămărie ! Era de două ori cît asta.

— Îhîm ! făcu iarăși cu obidă lelea Ileana.

După ceea ce aveam eu în mine, o înțelegeam. Cine știe ce se mai poate întîmpla ! Poate, după ce-i scoate Spînu cîrligul cu trei crengi, dintr-o dată face un salt printr-o silință supremă și se întoarce în elementul ei, așa cum, după cît am înțeles pe urmă, scăpase aceea a lui moș Hau. Capturile importante care ne scapă nouă pescarilor iau proporții tot mai mari cu anii și cu regretul amintirii.

Dar știuca asta era bine prinsă. Ghearele Spînului o țineau zdravăn. Cu luare-aminte o vîrî în traistă ; apoi, fără să mai adaste și fără nici un cuvînt, își strînse sculele și le rîndui la ascunzătoarea lor obișnuită. S-a întors petrecîndu-și traista pe după gît.

— Te duci ? a întrebat moș Hau.

Spînu a încuviințat numai cu capul, că se duce.

— Bine, du-te.

Spînu îi zîmbi palid si-i făcu semn de îndemnare cu ochii.

— Apoi da, zise Dumitrache Hau, fără mine nu iai tu prețul ce se cuvine pentru asemenea știucă. Îți leapădă careva un leu, doi și tu te învoiești ușor ; da cu mine nu merge ; eu știu scoate prețul cel mai mare. Pentru acea de anul trecut de la Sîntămărie puteam lua doisprezece franci !

— Nu mai cred eu asta ! a bombănit posomorîtă lelea Ileana. Iaca, îi vezi ? Așa fac totdeauna, urmă ca după ce moș Hau se luase grabnic în urma lui Spînu ; totdeauna, cînd au prins un crap ori o știucă, ori niște lini mai mărișori, totdeauna purced înhămați ca acuma ; și apoi, după ce-și numără cîștigul nas lîngă nas, n-au hodină pînă nu-l beau. Să-i iele dracu ! Nu este pe lumea asta jivină mai ticăloasă decît barbatul.

— Cum, lele Ileană, Spînu e bețiv ?

— Da' nu-i bețiv, vai de capul lui, sărmanul ! Își vede de treabă cu lunile și, cît n-are gologani, e om acătării. Dar acuma iar ajunge la apa Siretului. Ca să înțelegi tu, Iliuță, trebuie să-ți spun mai multe despre păcătosul ista... urmă stăpîna ostrovului după întreruperile mele nedumerite. Nu știu dacă ai băgat de samă că Spînu nu-i de-o nație cu noi. E un venetic care s-a pripășit aici ; l-am învățat noi meșteșugul undiței. Și-acuma ian uită-te, a prins o știucă care nu-i de nasul lui.

— Ce-are a face asta, lele Ileană ? Așa i-a fost norocul.

— Ba are a face. Știm noi că norocul nu stă în preajma celor vrednici. Pe dînsul l-a făcut mă-sa, cine-a fi fost, tocmai la Țarigrad, într-un loc care se cheamă Anadolchioi.

— Atunci e grec.

— Ba armean, după cît spune el. Se laudă că ar fi crescut în puf și cu dadacă.

— Mie nu mi-a spus nimica, lele Ileană ; eu l-am socotit mut.

— Hei, spune el, nu te teme, după două pahare de rachiu. Atuncea să vezi cum prinde mutul limbă, de parcă i se bat calicii la gură ca la pomană. Bată-l cucu să-l bată ! Cum a dat norocul tocmai peste dînsul ! Din ce-a bolborosit el, s-a înțeles că, fiind în acea țară depărtată, tocmai la Țarigrad, s-ar fi sculat păgînii asupra creștinilor și i-au spîrcuit [1] pe rudă, pe sămînță. Au omorît pe toți armenii lui, părinți și neamuri, le-au ars casele și le-au prădat averile. Iar el a umblat așa în lume fără căpătîi, căutîndu-și stăpîn și sălaș. A mîncat bătăi și a băut venin ; a umblat lume amară, a trecut multe ape, pînă ce-a ajuns în țara Moldovei, la Galați. Aicea se pripășesc flămînzii. Și din loc în loc, de la apă la apă, a tot venit într-acoace pînă la Șomuz și de vreo zece ani umblă cu noi la Nada Florilor. După cîte-a pătimit în pribegie, s-a deșertat de puteri. S-a oploșit acolea între noi ; mai umblă la

[1] A spîrcui — a sfîrteca, a ciopîrți. (N.R.)

îngropăciuni și la praznice ; mai cerșește. Îmi spunea cineva că-l mai primesc și niște gospodine de la Oprișeni, iarna, la tras lîna în fușalăi [1] și la tors... La asta se pricepe.

Închipuiește-ți, dragul lelei, că a prins asemenea știucă... Nu-i vorbă, i s-a mai întîmplat asta și altă dată, își luă de samă clătinînd din cap lelea Ileana ; și atunci a făcut ce are să facă și acuma. Cum i se suie aburul băuturii la cap, iaca își aduce aminte de Țarigrad și prinde a plînge. După ce plînge, îi vine un coraj, se scoală în picioare și răcnește că de-acu el se-ntoarce de unde a venit, la Țarigrad și la Anadolchioi, ca să-i taie pe turci. Pe loc pornește, mamă dragă ; Hau îl lasă să se ducă ; și el merge și merge pînă ce-ajunge la apa Siretului. Două poște de-aci. Acolo stă, își vine în fire, se caută în sîn și nu mai găsește nici o para și nu mai trece dincolo ; se întoarce la prietinii lui lîngă care îi pripășit și stă aicea și are să mai steie pînă ce i-a veni ceasul din urmă.

Vorbind, lelea Ileana își pregătise din nou sculele. Zvîrli și la știucă, în locul unde prinsese Spînu. Dar pescarii cunosc o lege, cum că nu se prind niciodată două știuci în aceeași zi și în același loc.

Cînd era cu luare-aminte la știuca nădăjduită împotriva legii, undițile cele mijlocii de la adînc, cu nadă de păpușoi fiert, au dat semn din plutele lor de strujan. Cu mare agerime lelea noastră Ileana le-a mînuit și a tras unul după altul pe ostrov doi lini, de care ne-am mirat grozav eu și Culai, ca să fie mai mare bucuria tovarășei noastre.

— Azi e mai ales ziua linilor, a hotărît lelea Ileana. Știuca-i numai una, dar linii îi prinzi unul după altul. Pe lîngă asta, precum am spus, stă vîntul și iese soarele.

Ca urmare a acestor vorbe de nădejde, soarele s-a întunecat de pulberi și nouri și a venit asupra noastră o furtună iute de către munte.

Atuncea s-a petrecut o întîmplare mai neașteptată decît toate. De aceea dăduse balaur în undița lui Spînu, căci prevestea mare cumpăt în țara noastră. Acesta a fost cel dintăi gînd al lelei Ileana, cînd a văzut că se întoarce ca din morți un ucenic vechi al său.

Cum l-am văzut și eu că trece cu pas sigur puntea, cu pantalonii suflecați pînă la genunchi, zbîrlit și cu cămașa desfăcută la gît, am înțeles cine ar putea să fie. Numai o ființă pe lume, cum arătase lelea Ileana, mai cunoștea calea în raiul de la Nada Florilor...

Stăpîna ostrovului a tresărit în picioare, lăsîndu-și undițile în baltă și și-a pocnit palmele cu mare uimire.

[1] Fușalău — unealtă în forma unei țesale, servind la scărmănat lîna, cînepa etc. (N.R.)

— Vai, Alecuțule, a strigat ea ; ce ai și de unde vii, de ți-s ochii spărieți ?

— Lele Ileană, a răspuns tinichigiul de la Pașcani, îți spun numaidecît veste mare, numaidecît lasă-mă să răsuflu.

— S-a întîmplat ceva ? Ce ? Cum ? Unde ?

— S-a întîmplat, lele Ileană.

— S-a fi prăpădit biata maică-ta, sărmana...

— Nu lele Ileană ; maică-mea tot cu reumatismele ei, dar e în viață. Încă n-am văzut-o. Am venit de-a dreptul aici. Mă urmărește poliția.

— Da' de ce, dragă băiete ? Ai făcut vreo poznă ? Ai furat ? Ai omorît ? Spune de grabă, că m-apucă damblaua, vai de mine și de mine !

— Ba n-am furat și n-am luat nimănui viața. Mă urmăresc polițiștii de-aici, după ordine ce-au primit de la Siguranța din Iași.

— Pentru care pricină, mă rog ție...

Alecu Dumitriu, tinichigiul de la Pașcani, privi în juru-i și-și opri asupra mea ochii.

— Cine-i băiatul ăsta ?

— E ucenic de-al nostru, Alecuț. Nu-ți fie frică, poți vorbi în voie.

Lucrătorul păru a se liniști. Veni la mine și-mi strînse mîna, spunîndu-și numele. Mi l-am spus și eu pe-al meu.

— E băietul inginerului, l-a lămurit stăpîna ostrovului.

El m-a privit atent. Mi s-a părut că mai avea în ființa lui o grijă.

— Mulți dintre lucrătorii de la Pașcani ne-am împrăștiat, a zis el. Au intrat ieri dimineață agenții *lor* în ateliere și au început a aresta : mai ales pe maiștrii și lucrătorii mai tineri care sîntem membri ai clubului de lectură. Eu tocmai mă întorceam de la Iași, unde mă dusesem să văd pe un prietin al nostru, scriitor, care venea la Pașcani uneori ca să ție conferințe... Chemase în ajutor, fiind închis. Și cum mă cobor din tren pe peron, un ucenic de la noi se alătură de mine și mă înștiințează să fug ; căci mă caută agenții și au întrebat întăi și întăi de mine.

— Nu înțeleg nimica... s-a tînguit lelea Ileana, privind cu îndoială ochii mari și bolnavi de trudă ai lui Alecuț.

— Ai să înțelegi îndată, lele Ileană, cînd ți-oi mai spune că s-au răsculat țăranii.

Mi s-a zbătut inima ; m-a ars fulgerul unei tulburări încă nelămurite. Capul mare, cu ochi bulbucati, al tinichigiului mi-a devenit dintr-o dată simpatic. Însă lelea Ileana a primit vestea asta a lui Alecuț, amestecată între celelalte vești, cu destulă liniște. Tovarășul al treilea al nostru, Culai, părea însă deosebit de mișcat și nu-l slăbea din ochi pe tinichigiu.

— S-a auzit în tîrg de asta acu trei săptămîni, a grăit domol lelea Ileana. S-au tulburat satele în preajma Bucureștilor, dar stăpînirea le-a potolit. Spune-mi mai bine nacazurile tale.

— Cum le-a potolit, lele Ileană ? s-a împotrivit tinichigiul, supărat de liniștea ei. Stăpînirea a trimes asupra lor dorobanți și călărași, care au împușcat pe oameni și i-au supus la cazne. Capii răscoalei au să înfunde ocna.

— Am înțeles, a rînjit lelea Ileana ; dar ce te interesează pe tine asta ? Ai vreun amestec ?

Tinichigiul a rămas privind-o lung, cu uimire. Lelea Ileana s-a întors spre Culai aprigă :

— Dă fuga, aprinde foc, pune ceaunul în cujbă. Oaspetele acesta al nostru e flămînd și trudit ; poate și-a veni în fire după aceea.

Culai s-a repezit la datoria lui.

Stăpîna ostrovului s-a întors mai îmblînzită spre fugar.

— Lele Ileană, a zis acesta aspru, atîta durere ai dumneata pentru lumea sărmană din care faci parte ?

— Durere am, a răspuns lelea Ileana, căci și eu îs pătimită, într-adevăr, și-mi aduc aminte de cîte știi. Dar asta-i alta. Mă gîndesc acuma cîte văduve, cîți orfani au rămas din răzmiriţile de care vorbești. Jale și sărăcie, cum era și mai-nainte. Morții tac ; cei vii au amuțit.

— Nu grăi așa, lele Ileană, a strigat deodată cu mînie tinichigiul. Nu-i durere fără răscumpărare. Va veni cîndva vremea socotelilor. Iar chinurile și ucisurile de care vorbești n-au astîmpărat poporul. Ca pojarul ce lucrează într-ascuns, răscoala, după ce-a părut înăbușită, s-a aprins iar. A venit mai într-acoace, la noi. Au fost tulburări la Bacău, la Vaslui, în Neamțu, în marginea județului nostru. Stăpînirea a trimes iar trupe și ofițeri. S-a aflat că rezerviștii și milițienii n-au vrut să tragă în oameni. Mai ales asta-i spaima cea mare pentru stăpînire : dacă se înfrățește armata cu norodul, atuncea merge în spulber clasa asupritorilor. Însă aceștia care sînt la cîrmă nu știu că nici atunci răscoala plugarilor nu poate izbîndi ; căci e fără plan și fără organizație, ca și vîntul acesta ce vine asupra noastră de la munte. Numai noi, muncitorii, a urmat el învăluindu-mă deodată cu privirea, numai noi, muncitorii, știm că revoluția socială trebuie pregătită și organizată, așa cum ne învață fruntașii noștri. Nu numai muncitorii din țara noastră să se organizeze împotriva capitalismului ; ci să se înfrățească muncitorii de pretutindeni, din toate țările lumii ; și, cînd va veni timpul revoluției sociale, atuncea țărănimea va sta și ea alături cu noi, și se va împlini dreptatea pentru cei

Vădit, tinichigiul vorbea numai pentru mine, observînd interesul pasionat cu care îl ascultam. Cînd a auzit de o lege a istoriei, lelea Ileana a făcut un semn de lehamite cu palma într-o parte. Alecuț tinichigiul s-a întors către ea :

— Așa că partidul nostru al muncitorilor nu se putea să nu fie cu luare-aminte la ce se petrece. S-a spus în manifestul nostru, tipărit la Iași, că pricinile răscoalei sînt lipsa de hrană și de pămînt, nelegiuirile primarilor și perceptorilor și, mai presus, lăcomia posesorilor și proprietarilor, precum și purtarea guvernului care n-a ținut samă de tînguirile norodului. Țăranii să se alcătuiască în breaslă, am dat noi sfat în manifestul nostru, să se organizeze așa cum fac muncitorii de la orașe și, împreună uniți, să lupte împotriva exploatatorilor. Chiar de la 7 aprilie, am început a împrăștia printre plugarii de la țară manifestul. Noi voiam să-i liniștim pe săteni, dar ei s-au ațițat mai tare. Stăpînirea a început prigoană asupra muncitorimii socotind-o instigatoare.

Avem noi, la Iași, un scriitor dintre ai noștri, de locul lui din Ardeal. Îl cheamă Solomon Cornea. A scris acest Solomon Cornea o poezie pentru gazeta noastră „Muncitorul". Află stăpînirea și oprește tipărirea poezici, iar pe poet îl poftește la prefectura de poliție.

— Pentru strofele dumnitale revoluționare avem să-ți plătim după cuviință, au zis oamenii guvernului.

Solomon Cornea intrase la prefectura de poliție pe picioarele lui. L-au scos pe targă. Era ftizic ca mai toți poeții și vărsase sînge. L-au dus la spital la Sfîntu-Spiridon. Și acolo a venit să-l vadă un nepot al său, zețar în tipografia gazetei noastre.

— Atanase, i-a zis Cornea, cu mă prăpădesc, dar tu să ai grijă de textul poeziei ; trimite-l unui prietin al meu cu care am trăit ca un frate pe cînd eram tineri și visam amîndoi prefacerea lumii.

I-a dat lui Atanasie adresa, aicea la Folticeni ; iar Atanasie m-a chemat numaidecît la Iași între două trenuri, pentru liniștirea sufletului unchișului său, poetul.

M-am dus printre poruncile stăpînirii ce se băteau la telegraf. Am primit plicul ; pe poet nu l-am putut vedea ; mai avea puține ceasuri de trăit și doctorul ne-a oprit să-l mai tulburăm.

Eram grăbit s-apuc și trenul. Se zvonea că agenții umblă în toate părțile ca hingherii, vînînd pe muncitorii pe care îi bănuiau ei că au fost la țară și au agitat norodul. Ajung cu bine la Pașcani, cum am spus ; acolo aflu că se operau arestări și la noi în ateliere, și că mă caută și pe mine. Într-adevăr fusesem și eu la țară în două duminici.

N-am mai întîrziat nici o clipă ; așa cum eram, am ieșit în cîmp și am pornit într-acoace. Am trecut prin Conțești, pe urmă prin marginea unei păduri de la Tătărusi. Mă feream de vede-

rea oamenilor, ca să nu dau peste duşmani. Am umblat toată noaptea şi am ieşit la Spătăreşti. Am făcut acolo popas chibzuind. Văd de departe ţărani care se întorceau de la Folticeni, grăind între ei supăraţi. Am îndrăznit a intra în vorbă cu doi ; am aflat că intrarea în tîrg e oprită. Atunci am făcut un înconjur pe la iazul de la Ciorsaci ; am trecut digul şi am venit prin Ţarna Mare aici, în locul ştiut, la Nada Florilor, ca să mă întîlnesc cu prietini ai mei de altădată. Am nevoie de adăpost şi de hodină.

Lelea Ileană l-a întrebat cu blîndeţă :

— Vra să zică, ai venit ca să aduci acea diată a omului vostru, cum îi zice...

— Da, lele Ileană, diata lui Solomon Cornea.

— Bine, Alecuţule ; om vedea noi ce-i de făcut ; deocamdată să mînînci şi să te hodineşti.

Cînd a păşit tinichigiul spre foc, eu am fost în urma lui. Nu-l slăbeam din ochi ; eram pătruns pînă la lacrimi de fapta lui pe care o socoteam eroică ; se aflau îngemănate în sufletul meu răzvrătirea lui Pintilie Rotaru, şi mîhnirea maicei mele Polixenia, şi mînia uncheşului meu Haralambie, şi ghimpii lui domnu inginer a nostru, şi atîtea amărăciuni crîncene ale căror istorisiri le ascultasem.

M-am aşezat lîngă lucrător. Culai întinsese ştergar ; aşezase pe funduri de lemn de o parte peştele, de alta felii de mămăligă pîrlite pe jar. Tinichigiul a mîncat lacom un lin întreg fript pe cărbuni, fără să mai rostească vreun cuvînt. Am gustat şi eu puţin, aşteptîndu-l să vorbească iar. El părea că nu mai are ce spune ; ochii lui mari priveau în juru-i cu trudă.

— Mult mă minunez cum ţi-a dat în gînd să vii aicea... a şoptit lelea Ileana.

— Căutam singurătate şi prietini... a răspuns el.

Mi s-a părut că vorba din urmă mi-a adresat-o mie. Într-adevăr, mi-o adresase mie. În clipa următoare m-a privit ţintă şi stăruitor. În mine, c-un fior cald, a înflorit deodată acel dulce sentiment al tinereţii pentru un camarad pe care îl preţuieşti şi îl admiri. Cunoşteam în acel fugar romantic pe cel dintăi adevărat prietin al meu.

A alunecat în somn pe culcuşul de stuf şi papură, zîmbindu-mi şi parcă luîndu-mă cu sine.

Obrazul lelei Ileana dintr-o dată s-a întristat ; i s-a încreţit fruntea şi i s-au înnourat de grijă ochii. Mi-a făcut semn să ne retragem. Ne-am dus cu Neculai la undiţile noastre ; le-am tras cu grabă de sub marginea plăviei unde le răsucise şi le împinsese vîntul dinspre apus. Veneau nouri spulberaţi asupra noastră şi treceau la mică înălţime, pe sub bagdadia altor nouri, ca ardezia, ce căptuşeau întreaga boltă.

— E și o vreme dușmănoasă, mormăi tovarășa noastră. La înserat ploaia e asupra lumii ; am bănuit eu asta de cînd cu știuca. Ce facem cu acest băiet care se află în primejdie ? În tîrg nu poate intra, aici nu-l putem lăsa.

Eram plăcut atins că stăpîna ostrovului îmi cere sfatul. Deocamdată însă nu-i puteam da nici un răspus. Iar Culai amuțise.

— Mai este și alta, a urmat lelea Ileana, atingîndu-mi umărul. Să nu carecumva unul din noi trei să scape un cuvînt către un străin ori către o rudă, că Alecuț s-ar afla în aceste locuri.

— Să mă trăsnească Sîntilie ! s-a holbat cu oțărîre Culai.

— Cum aș putea face una ca asta ! am răspuns eu indignat.

— Știu, știu, m-a mîngîiat pe frunte tovarășa noastră. Să mă ierți, Iliuță, că te-am certat ; tare-s bucuroasă că ești ager și înțelegi. Îmi ești drag acuma cum îmi era dragă măicuța ta.

Vorbele ei moi mă învăluiau ca un farmec. Mi-a sărutat ochii și mîna și a suspinat cu lacrimi ; apoi a căzut pe gînduri, lunecîndu-și piezîș ochii spre luciul răzvrătit al iazului.

— Cu vremea asta moșnegii nu se mai întorc aici astăzi, a urmat ea a face socoteli și prepusuri. Poate nici mîni. Dar poimîni, dacă or veni și ne-om găsi aicea și noi, nu le spunem nimica, deoarece nu putem avea credință într-înșii.

— Lele Ileană, n-o să le spun nimic nici lor, am zîmbit eu.

— Așa, Iliuță. Acuma rămîne să chibzuim unde l-om ocroti pe pribeag. Cît hodinește el, noi cată să-i aflăm scăpare. Tu ce zici, Culai ?

Culai a smîrcîit, încrețindu-și fruntea, ca împovărat de grea răspundere.

Am tăcut tustrei un timp ; apoi dintr-o dată, parc-ar fi scăpărat o primejdie, lelea Ileana a răsărit ca o sălbătăciune, întorcîndu-și fața spre mal. Cu tot vuietul vîntului, simțise ceva pe cărarea de dincolo de stufuri. Deși foltanele erau destul de dese și ne apărau deplin de orice vedere de pe mal, ne-am tupilat.

— La pozna asta nu m-am așteptat, a mormăit înciudată femeia. Se întorc moșnegii. Să știți că li s-a întîmplat și lor ceva.

M-a privit clipind des din pleoape. Culai și-a dat părerea :

— O fi fiind țăpuit tîrgul ?

— Să știi că asta-i ! a încuviințat cu pornire tovarășa noastră. Să vedem ce spune Dumitrache Hau.

Umbrele umilite și spulberate ale bătrînilor s-au ivit în cornul ostrovului. Lelea Ieana s-a ridicat și i-a îndemnat spre ea cu mîna. Moș Hau a dat glas, dar femeia l-a oprit acoperindu-și violent gura cu palma. Hau a tăcut, pîndind cu ochii în jur. Era îngrijorat, părea că aduce de căpăstru pe tovarășul său. Moș Spînu ieșea dintr-o primejdie de moarte c-un cheag de sînge în colțul

inga al gurii. Amîndoi au venit pînă la noi și s-au oprit
ă. Hau cu ochii holbați, Spînu împovărat de trudă și stîns.
Stați jos ! a poruncit stăpîna ostrovului.
rînii s-au lăsat c-un genunchi în pămînt, gata să se re-
n sus la orice primejdie.
Stați cum se cuvine, oameni buni, a grăit lelea Ieana, și
-mi cum s-a întîmplat ?
Ce să se întîmple ? a hîrîit cu spaima mirării moș Hau.
Spune, Dumitrache Hau, cum v-au oprit militarii.
a privit cu groază la noi. Și-a tras din cap cușma ; vîntul
a-i spulbera pletele rare.
De unde știi ? a îngînat el.
A trecut în zbor bîtlanul de la ostrovul de dincolo și ne-a
veste... a rîs amar lelea Ileana. Ascultați ce-am să vă
u. Să băgați în cap și să vă pecetluiți clonțurile.
înii s-au supus la pămînt.
Nu mult după ce-ați plecat voi cu știuca...
ıu, c-un spasm, a dat semn că se mai află în viață.
Nu mult după acel noroc cum nu s-a mai aflat, a urmat
lelea Ileana, iaca intră Alecuț, băietul nostru de la Pași-
ine drept la mine și-mi spune că-i bătuit de poliție, c-ar
ți la rohătcile [1] tîrgului, că s-au răsculat noroadele. A ve-
ı dreptul de la Pașcani prin păduri și pe cărări ferite și.
e-a văzut că-i oprită intrarea tîrgului, s-a gîndit că n-are
le apărare decît aici la Nada Florilor.
ıu a dat un scheaun ·
Ofițeri și soldați dincolo de iezătură, la rohatcă...
Nu v-au lăsat să intrați în tîrg ?
hî !... a gemut Spînu, dezvăluind spre mine un ochi ro-
alburiu de pește.
Dacă ar fi numai atîta ! a hîrîit Hau, rînjind în barba-i
ra unul cu mustața cîrligată cum îi coada rățoiului : că-

: Ce căutați voi în tîrg ? Zic : Ne ducem c-un pește la
rul nostru. O știucă. Zice : Sergent Corcodel, perchi-

— Sergent Corcodel, poruncește căpitanul, dă-i una după ceafă și întoarce-l către mine.

A început și Spînu să-și îngîne pățania :

— Așa că sergentul m-a întors către stăpînire. Mă uit ; mi-aduc aminte c-am mai văzut ași ochi. Cînd eram copil. La Anadolchioi. Cînd soldații sultanului au omorît pe tata și pe mama. Și pe frații tatii și pe frații mamei. Așa s-a uitat un turc. Și a tras *levorveru*. Cînd s-a uitat și căpitanu ista tot așa la mine, am înțeles. Mai bine să dau știuca decît să-mi ieie viața.

Moș Hau a pășit înaintea Spînului :

— Deșcă Ichime, dă-i una cu stratul puștii și arată-i drumul înapoi, a poruncit căpitanul.

Acel deșcă Ichim a venit supărat împotriva noastră și ne-a luat în piept. A șoptit ca să auzim numai noi :

— Duceți-vă, bre unchesilor, și multămiți-vă cu atît... A grăit blînd și n-a lovit tare, dar lui Spînu tot i-a dat sîngele, fiind un păcătos și-un nemernic.

Ne-am închinat : Să trăiți, domnule căpitan, zic, că ne-ați lăsat viața...

El a strigat la noi :

— Sictir ! și să nu vă mai văd pe-aici.

Cu laba-i neagră, Spînu și-a întins pe obraz cheagul de sînge din colțul gurii, bolborosind :

— După vorba aceea, am văzut că-i turc...

Lelea Ileana ascultase cu multă luare-aminte. A întrebat :

— Pe urmă ce-ați făcut ?

Spînu n-a mai răspuns, urmînd a se scrie cu sînge spre tîmplă. A grăit moș Hau privindu-și cu dispreț tovarășul :

— Pe urmă ne-am ascuns într-o rîpă și am pîndit să vedem dacă nu s-au luat după noi. Am stătut acolo un ceas de vreme. Nici țigară n-am băut, ca să nu se vadă semn. Băgînd de samă că nu trece nimeni iezătura după noi, am ieșit din groapa de boz [1] și am intrat în moară. Zice Andrei Schiopu morarul :

— Iaca se află oaste la marginea tîrgului și-i prigonește pe-ai noștri.

Moș Hau păru a-și aduce aminte de ceva. A aruncat o privire pripită în juru-i.

— Unde-i Alecuț ?

— Ai să-l vezi, i-a răspuns șoptit lelea Ileana.

— S-a dus ? Unde ?

— Ai să-l vezi, moș Dumitrache. Dar mai întâi și mai întâi să vă legați cu blăstăm, să nu care cumva să suflați o vorbă despre asta, către prietin ori către dușman. Cine n-a ține legea asta, să aibă hodina vîntului și liniștea șuvoiului, să poposească în spini, să nu afle izvor, să deie tîrcoale satelor ca lupul !

Bătrînii au bătut metanie mormăind :

— Amin !

Cînd s-au ridicat din umilința lor, au fost fulgerați de spaima minunii, căci Alecuț tinichigiul de la Pașcani sta înaintea lor, parcă-l depusese atunci vîntul. Le zîmbea ca unor prietini vechi ; dar bătrînii și-au ferit de către el privirea.

— Nu rîde, Culai, a zis grav lelea Ileana. N-avem vreme ; iaca acuși vine sara, poate și ploaia. Moșnegii să rămîie aici : au ce mînca și unde se hodini. Mi-am adus aminte că mai avem un prietin mai vechi, care a trăit cu noi în breasla calicilor. Acuma-i pădurar la Antilești. Mîni de dimineață, înainte de a se face ziuă, ieșiți de-aici și vă duceți la Leonte Crețu, stînd oploșiți la pădurăria lui două-trei zile, pînă ce va trece acest val. Noi ceilalți ieșim din ostrov chiar acuma.

Spînu a suspinat cu teamă :

— Și noi să rămînem aicea ?

— Aicea pînă mîni, cînd s-a zări de ziuă.

— Așa om face, deoarece sîntem sub blăstăm, a încuviințat moș Dumitrache Hau.

Era trudit și flămînd. A și pornit spre vatra care încă fumega ușor lîngă colibă. Spînul l-a urmat cu supunere.

CAPITOLUL XI

Cum am trimis răvaș unchesului Haralambie

NOI CEILALȚI patru am ieșit din ostrov. Ne-am strecurat printr-o rîpă pînă într-un loc căruia lelea Ileana și Culai îi ziceau Băhnița. Era pe-o așezătură, sub culme, și curgea de la deal un izvor care făcea mlaștină ; creștea acolo pipirig ce prindea a se înnoi în primăvară. Adăpostiți de sprînceana rîpei și de tufele Băhniței, am stat și am privegheat un timp de sus. Se vedea peste lac o margine de tîrg și medeanul larg spre Șoldănești, unde în timpul verii se întemeia iarmarocul cel mare al lui Sîntilie. În

cealaltă parte a tîrgului, spre miazănoapte, înverzeau grădinile de la Folticenii Vechi, spre Oprişeni şi huciul lui Cocîrţă. Drumul care ducea la tîrg pe opustul ce despărţea Iazul Botoşanilor de lacul din Ţarna Mare, venind dinspre răsărit şi coborînd de la Petiea, era pustiu. Moara sta ; Andrei Schiopu închisese zăvoarele apei. Umblase un răstimp pe la grajdul calului, pe la coteţul purceilor, scăpătînd dintr-un picior, pe spate ; după aceea se aştîmpărase sub şandramaua morii, în chilia lui. Pe drumul ce suia la rohatca tîrgului se aflau soldaţi, dar noi nu-i vedeam.

— Oare s-a fi uitînd vreun ofiţer cu ocheana dintr-un pisc ? a făcut întrebare lelea Ileana.

— Nu cred, a răspuns Alecuţ. Acum ofiţerii benchetuiesc la măririle tîrgului.

— Aşa socot şi eu, a încuviinţat tovarăşa noastră, însă au rămas majurii care îs cîni răi. N-am putea intra unde avem noi trebuinţă decît cu viclenie. Stau şi mă gîndesc, a adaos ea după o clipă, poate că nici nu-i cuminte să ne vîrîm în gura lupului. Tu ce zici, Culai ? La ce te gîndeşti ?

Culai şi-a aţintit stăruitor ochii asupra femeii ; după ce i-a întors înspre stufăriile Iazului Botoşanilor, a revenit iarăşi clipind cu îndoială.

— Să ştii că ai dreptate ! a hotărît lelea Ileana.

Culai nu s-a mirat că stăpîna ostrovului de la Nada Florilor îi ghicise gîndul.

— Vasile Rusu e om milostiv şi de credinţă, a dat el lămurire, luminîndu-se la faţă. Mătuşa Casandra, soră cu mama, de asemenea. Copii n-au. La dînşii nu vine nimeni, avînd căsuţa ferită într-o vălcică. Eu de la început m-am gîndit că s-ar putea afla acolo adăpost pentru prietinul nostru.

— Culai, tu grăieşti ca un barbat cuminte, l-a aprobat tovarăşa noastră. Te duci tu pînă acolo, umblînd întăi pe cărarea dealului spre Petica ; după aceea cobori la Vasile Rusu pescarul de partea cealaltă a şoselei. Ispiteşti ce este acolo, le spui oamenilor c-avem un nacaz ; şi dacă nu-i nici o împiedicare, ne-aduci numaidecît răspuns.

Flăcăoaşul şi-a strîns pe el straiul peticit şi a ieşit cu hotărîre din ascunzătoarea noastră. Ceilalţi am rămas în Băhniţă aşteptîndu-l.

M-am dus pînă la şipot ca să-mi astîmpăr arşiţa. De mult îmi era sete şi nu băgasem de samă, interesat şi aţîţat de aventura în care intrasem. M-am aşezat pe-o lespede de lîngă izvor şi am privit spre cerul zăgăzuit de nouri la asfinţit. Mai aveam un ceas pînă în sară. Vremea se răcorise puţin. Luciul din vale de lîngă raiul nostru se tulburase de valuri. Toate zburătoarele lui aripate se tupilaseră în ascunzişuri : lighioanele felurite din

papuri și trestii se supuneau și ele amenințării din munte. Lelea Ileana fusese un timp cu luare-aminte asupra ostrovului ; dar bătrînii urmaseră și ei pilda lighioanelor.

Numai noi cei ieșiți din ostrov ne aflam pe căile primejdiei.

Nu-mi era frică de nimic ; ființa mea, din contra, era plină de entuziasm.

Din cîteva cuvinte pe care eram încredințat că Alecut tinichigiul de la Pașcani mi le adresase mie, deși se aflau de față Culai și lelea Ileana, se vedea că fuga lui nu era pricinuită de teamă pentru propria lui ființă, ci pentru a pune la adăpost scrisoarea unui partizan pierdut, învățătorul său, Solomon Cornea. Actiunea aceasta mă cîștigase dintr-o dată și se așezase în sufletul meu alături de înfloririle primăverii. Acel moment dramatic a rămas puternic fixat în amintirea mea și din pricină că împrejurările ce au urmat mi-au făcut cu neputință întoarcerea în ostrovul pe care-l priveam în lumina leșietică a acelei după-amiezi amenințătoare.

Lelea Ileana stătea adîncită în gîndul ei îndărătnic de a-l ajuta pe fugar. Se cinchise cu coatele pe genunchi și cu obrazul cuprins în palme. Ochii ei sprîncenați urmăreau vedenii. Tinichigiul a venit și s-a așezat alături de mine.

— Acolo mi-am petrecut și eu ceasurile fericite ale vieții... mi-a zis el îngemănîndu-și privirea cu a mea asupra ostrovului.

— Îți pare rău c-ai plecat ? l-am întrebat eu.

— Nu-mi pare rău, căci acolo unde m-am dus am dobîndit o cunoaștere a vieții pe care n-o aveam înainte vreme. Între lucrătorii de felurite nații de la Pașcani, veniți din țări mai înaintate decît a noastră, am înțeles chemarea la luptă a tuturor asupriților lumii. „Proletari din toate țările, uniți-vă !“ După ce-am ascultat conferințele lui Solomon Cornea, s-a întărit și mai mult în mine simțămîntul acestei uniri, în vederea răsturnării sociale. Ai auzit vreodată de „Manifestul Comunist“ ?

— N-am auzit, am răspuns cu rușinat.

— N-auzisem nici eu, înainte de a-l asculta pe Cornea. Ai să-l afli ; nu e secret ; a fost adus la cunoștința întregii lumi. De cînd a apărut, atît asupritorii cît și asupriții au înțeles ce au de făcut : unii să-și întărească privilegiile, ceilalți să le dărîme. Pieirea capitalismului stă în însăși dezvoltarea lui lacomă în dauna muncitorimii. Prietine Iliuț, nu-i locul aici în vîrful dealului să-ți spun asemenea lucruri. Răscoala țăranilor de la noi n-a fost pusă la cale de instigatori ; e pricinuită de suferințe și mizerie. Arată că țara stă pe rînduieli nedrepte ; din semințe ca acestea va rodi revoluția cea mare, cum spunea Solomon Cornea ; atunci muncitorii și țăranii vor sta alături. Mai este un poet al nostru care a spus :

Sfărmați orînduiala cea crudă și nedreaptă,
Ce lumea o împarte în mizeri și bogați.

— Eminescu ? am tresărit eu. Am cetit și eu poezia asta într-o revistă din biblioteca tatei.

Tinichigiul m-a privit cu plăcere :

— Îți plac poeziile ?

— Îmi plac : aș fi vrut să cunosc și pe aceea pe care o duci lui domnu inginer a nostru.

Tinichigiul și-a boltit ochii cu mirare înspre lelea Ileana. Tovarășa noastră s-a crucit.

— Un asemenea diavol pricepe toate, Alecuțule. Eu de-abia acum înțeleg pe cine cauți tu în tîrg la noi. Mă gîndesc că are cine-ți duce scrisoarea.

— Nu se poate, lele Ileană ! am prevenit eu cu un gest teatral răspunsul noului meu prietin.

— Am rînduiala s-o pun în mîna celuia căruia e adresată, a confirmat serios Alecuț.

— Domnu inginer a nostru va avea mare plăcere să te cunoască, am strigat strîngînd mîna tinichigiului. Pînă atunci eu nu știu și nu-i spun nimic.

— Ciudată întîmplare, prietine Iliuț ! a șoptit Alecuț Dumitriu, trecîndu-și palma peste pleoape ; să te întîlnesc tocmai pe tine într-un loc pustiu. Așa ceva nu se poate petrece decît o dată în viață.

Lelea Ileana a dat cu nemulțămire din cap, privindu-ne piezis :

— Lasă asta, Alecuțule. Vorba-i cum te putem ascunde pînă ce ți-i împlini porunca, dacă nu-i chip altfel.

— Sper, lele Ileană, că se va deschide curînd tîrgul și eu n-oi fi departe.

— Ba să nu rămîi aici în primejdie ; la asta mă tot gîndesc și nu știu cum om face.

Tinichigiul a stat puțin la îndoială :

— Lele Ileană, treburile au să se liniștească oricum. Eu am cetit gazetele și văd ce se petrece. Stăpînirea pune pe feciorii care fac armată, a urmat el adresîndu-mi-se mie, să împuște pe părinții lor rămași la coarnele plugului. Așa-i de cumplit întunericul minților, încît gradații trupelor trimese în sate, deși sînt și dînșii țărani, bat și schingiuiesc pînă la moarte pe frații lor. Numai în asemenea condiții stăpînirea se poate folosi de trupe, trimețînd, ca la un adevărat război, tustrele armele, infanterie, cavalerie și artilerie, împotriva răzvrătiților. Cu săbii, puști și tunuri doboară lesne pe niște bieți oameni care nu țin în mînă decît uneltele meseriei lor. Trupele au fost puse sub conducerea colonelului Laho-

vari, boier și proprietar ; și pentru victoria lui împotriva poporului are să fie înaintat general.

Eu eram cu mult mai simțitor decît lelea Ileana la explicațiile lui Alecuț tinichigiul.

— Bine, a zis tovarășa noastră, fie cum spui, să zicem că ai dreptate. Bogatul păcătuiește și săracul cere iertăciune. Cînd și cum s-or răscumpăra pătimirile și morții, nu se știe. Dar măcar să nu te prăpădești tu. Trebuie să-ți găsim un rost să pleci mai departe, poate la munte.

Atunci m-am amestecat eu. Vorba din urmă deșteptase în mine întîmplări, nu de mult trecute, cu care dintr-o dată s-a legat năcazul tinichigiului.

— Ascultați, am zis eu cu avînt.

Am povestit repede și în puține cuvinte întîmplarea mea cu Colțun. ...Așa că, am încheiat eu, Grigoriță Oanea și cu tatu-său au să-l trimeată pe Alecuț la munte ca pe un om al lor și acolo Alecuț îl găsește pe uncheșul Haralambie. Dau eu răvaș către uncheș și-i spun ce și cum.

Lelea Ileana m-a privit lung, după aceea s-a sculat din locul ei, a venit la mine, s-a aplecat și m-a sărutat pe ochi.

— Nu și-ar putea face nimeni socoteală mai bună decît acest băiet al Polixeniei, a spus ea lăcrămînd. Mai bun plan nu se poate și trebuie să-l îndeplinim întocmai precum spune el. Rămîne să ajungem la Vasile Rusu Pescaru să vedem ce zice, fiind și el un om cuminte și pățit.

Mi-am urmat vorbirea :

— Cum s-a face noapte, el să vă ducă cu căruța la Rădășeni, pe dumneata și pe Alecuț Dumitriu. După ce vă înțelegeți cu Oanea, rămîne Alecuț în sama lui.

— Dar ce faci tu, dragul mamei ?

— Înainte de a pleca, Vasile Pescaru m-a trece cu luntrea pe celălalt mal al Iazului Botoșanilor. Prin hudiți, cărări și grădini, ajung îndată acasă.

— Îl iei și pe Culai ?

— Îl iau și pe Culai.

Alecuț tinichigiul mă privea în tăcere, mișcat de avîntul meu și de prietinia ce-i dovedeam.

De obicei nu prea eram grijuliu și prevăzător în întreprinderile mele, dovadă escapada mea nesăbuită de la Nada Florilor ; dar în acea clipă extraordinară avusesem o inspirație de geniu.

— De ne aduce Culai bun răspuns, întocmai așa facem, a hotărît tovarășa noastră. Pe bătrînul Tudose Oanea îl cunosc de la praznicele Mercoriilor și m-a chemat și pe[illegible]

c-un flăcău. Era vorba să se facă nuntă. Dar nimeni necunoscînd numărul zilelor omului, vorba a rămas ca o pasere în pustie și flăcăul s-a prăpădit într-o întîmplare năprasnică. Norocul ei a fost s-o ceară un văduv, gospodar bun. Cum s-a așezat la casa lui Tudose Oanea, cum au și început pîrile ; că ar fi avut un copil de fată mare. Atuncea, cunoscînd eu din cărți toate acestea, cum și din mărturiile ei, am întrebat-o :

— Trăiți bine ?

— Da, leliță dragă, răspunde ea.

— Și Tudose Oanea nu te asupreste ?

— Nu.

— Și nu ți-a spus nimica despre acea întîmplare veche cu pruncul din flori ?

— Nu, leliță dragă.

— Și-am auzit că ești bună mamă băietului lui Oanea cu nevasta cea dintăi ?

— Da, leliță dragă, și nici nu s-ar putea să fie altfel ; ține la mine Grigoriță ca la mama lui dreaptă.

— Apoi, nevastă, uite cum mi se arată mie în cărți gîndul omului cu ochii negri, adică gîndul lui Tudose Oanea. Să nu socoți că el n-a aflat vorbele de s-au șoptit. Ba le-a aflat pe toate și el zice așa : „Nu mi se cuvenea mie, văduvoi bătrîn, să iau fată fecioară. Mie îmi trebuie soție cuminte, care a cunoscut nacazul și prețuiește ocrotirea ce i-am dat". Apoi cum i-am tălmăcit eu în asemenea chip femeii rînduiala cărților, numai ce s-a înseninat și s-a bucurat care nu se mai află.

Așa că în împrejurarea noastră, a urmat stăpîna de la Nada Florilor, eu mă duc cu nădejde și în sprijinul nevestei. Fiind și Grigoriță feciorașul de partea noastră, după cuvîntul ce-i duc de la prietinul său Iliuță, eu lui Tudose Oanea îi pot pune și căpăstru, și-l duc unde vreau. Dar eu nu-i cer decît o faptă bună.

După ce stăpîna ostrovului și-a expus astfel punctul său de vedere în fața mea și a tinichigiului, au prins a ne șfichiui stropi subțiri spulberați de vîntul de la munte.

— Nu vă temeți, a înlăturat cu mîna teama noastră lelea Ileana, nu se așază ploaie adevărată pînă la înserat, cînd se alină vîntul. Iată, se-ntorce și Culai, a adaos ea săltîndu-se în sus. Acest băiet a moștenit înțelepciune de la maică-sa firoscoasa. Ca să nu întîrziem treaba ce-o avem de îndeplinit, s-a zvîrlit pe-un cal pe care l-a găsit păscînd într-o vălcică ; i-a prins botul în curelușa cu care se încinge, și-l silește cît se poate cu călcăiele. Numai cît chivăra îi lipsește ca să fie Alexandru Machedon. Ne face și semne ca să iesim spre el, căci n-avem vreme de pierdut.

de pe cal, a scos cureluşa cu care îşi cîrmuise fugarul, încingîndu-se cu ea pripit, şi s-a jimbat la noi cu ochii aprinşi şi părul zbîrlit. Roibul eliberat, ca un căluţ cuminte ce era, s-a întors în trap spre ierbuşca lui.

— Bună veste ? a strigat spre Culai lelea Ileana.

— Bună ; ne-aşteaptă. Pînă ce ajungem noi, mămăliga e pe fund şi scrobul în tigaie. Precum se ştie, moş Vasile, ca pescar adevărat, nu mînîncă peşte.

— Lasă asta, Culai. Ne duce la Rădăşeni ?

— Duce. A şi dat ovăz iepei.

Înaintam cu hărnicie. Am apucat pe cărarea de sub satul Petica. Cînd am ajuns către căsuţa pescarului, lumina era în scădere; asfinţise soarele în dosul clădăriei de nouri amestecaţi cu piscurile munţilor. Am trecut pe după grajd şi şoproane ; cînd am bătut cu picioarele în prispă, s-a deschis uşa şi ne-a dat drumul în tindă mătuşa lui Culai, Casandra. Era o nevastă uscătivă, subţire şi năltuţă, cu nas ascuţit şi iscoditor. Ochii rotunzi, fără o culoare hotărîtă, erau umbriţi de casca unui tulpan galben.

— Poftiţi, poftiţi ! a şoptit ea ţinînd de sus uşa.

Ne-am strecurat pe sub braţul ei. În încăperea a doua am găsit întemeiată vestea lui Culai. Pe vatra hornului, mămăliguţa pe fund acoperită cu ştergar ; şi cratiţa cu scrob deasupra jarului sfîrîind.

— Bine-aţi venit la noi, a rostit cu voce adîncă de bas pescarul, bocănind spre noi cu cizmele-i nalte de iuft.

Vasile Rusu era un uriaş cu ochi albaştri şi părul intrat în căruntîe, rătezat scurt pe marginea străchinii. Mustăţile şi sprîncenele, alburii. Puterea mîinilor lui grozave se întovărăşea bine cu zîmbetu-i de bunătate şi prietinie.

Stăpîna de la Nada Florilor a cucerit definitiv cetăţuia în care intrasem, adresînd pescarului cel mai încîntător zîmbet pe care-l putea exprima fata ei tristă şi neuitînd, îndată după asta, să depuie două pupături răsunătoare pe obrajii uscăţivi ai mătuşii lui Culai.

După cît am observat, vorbirea noastră despre ce ne interesa nu putea începe înainte de cină ; iar în vremea cît ospătează, oamenii cuviincioşi nu îndeplinesc altă lucrare. Numai după ce n-a mai rămas nimic pe fundul de lemn şi-n cratiţă, lelea Ileana a crezut venit momentul să atragă luarea-aminte a lui moş Vasile Rusu asupra mea şi îndeosebi asupra tinichigiului.

— Dacă vrei dumneata, Vasile, să afli ce caută feciorăşul ista al inginerului la Nada Florilor, ţi-oi spune.

— Ştiu ce caută, a răspuns rîzînd gros pescarul ; l-am mai văzut, pe iezătură. El socoate că prinde peşte, însă l-au prins peştii pe dînsul.

Am fost izbit de această observație ; numai așa se putea explica rătăcirea mea din acea strălucită primăvară.

— Îl cunoști atunci și pe Alecuț, alt prietin al nostru ?

— Cum nu, a rîs iar Vasile Pescaru. Ne-a părăsit de mult și acuma-i meșter la fabrica de la Pașcani. Dar tot pescar a rămas, însă prinde oameni.

Alecuț a rămas serios. Ceilalți am rîs de gluma lui Vasile Pescaru nu pentru că ne plăcea, dar pentru că voiam să-i sporim bunăvoința față de nevoia noastră.

— Dar de răscoalele din țară ai auzit ? a urmat a-l împunge lelea Ileana pe stăpînul casei.

— Am auzit și de asta, a răspuns pescarul cu seriozitate ; și de armata care-i la rohătcile tîrgului. I-a stropșit pe bieții români, a adaos el cu glas scăzut.

După acest schimb de vorbe, Pescaru a rămas tăcut și grav un răstimp. Apoi s-a ridicat în picioare ca să arate că e gata să îndeplinească ceea ce era de îndeplinit.

Lelea Ileana l-a apucat de braț :

— Să nu înhami încă iapa, cuscre Vasile, a șoptit ea. Te rog să treci întâi cu luntrea pe acești doi feciorași la celălalt mal. De acolo și-or găsi ei singuri drumul. Mai cu samă are nevoie Iliuț, să nu-l apuce noaptea și ca să se poată înfățișa lui tatu-său. După aceea înhami și ne-i duce la Tudose Oanea. Avem de făcut cu dînsul o afacere de vînzări și cumpărări de oi.

— Se va face întocmai, a încuviințat Vasile Rusu zîmbind. Cei cu barca să vie după mine ; cei cu oile să aștepte.

Pescarul a ieșit ca să ia lopețile luntrii.

Înainte de a mă despărți de cei din casă, m-am apropiat de stăpîna ostrovului, ca să-i fac cunoscute anume socoteli ale mele pentru desăvîrșirea planului nostru.

— Lele Ileană, i-am zis eu, după ce ajungeți acolo și puneți la cale vînzarea și cumpărarea oilor, să-i spui lui Grigoriță Oanea, colegul meu, să se repeadă pînă la mine în astă-sară ori mîni dis-de-dimineață, să-i încredințez răvașul către unchesul meu Haralambie.

— Numaidecît s-a face și asta, înțeleptule, m-a admirat din nou lelea Ileana.

Tinichigiul mi-a apucat emoționat mîna, ținîndu-mi-o strîns un timp într-a lui. Înțelegeam că vrea să mă îmbrățișeze, dar s-a stăpînit ca un bărbat ce era. Am fost o clipă hotărît să-i mărturisesc că rămînem prietini pînă la moarte. Am tăcut : el a priceput și mi-a mai strîns o dată mîna dreaptă. Mi-am luat rămas bun de la gospodina casei și am ieșit în urma lui Culai.

Afară începuse fumegarea amurgului și vîntul se domolea.

— Repegior, a îndemnat Vasile Rusu pescarul ; și după ce dezlegăm luntrea, priponim limbile.

Am coborît pînă la malul apei. Călăuzul nostru a dezlegat luntrea din pripon ; ne-am suit ; şi el ne-a împins o vreme cu ghionderul[1] prin cărarea de trestii. Apoi a apucat lopeţile şi ne-a dus în tăcere la celălalt ţărm. Şi-a oprit un timp lopeţile ascultînd împrejurimile. Nu s-auzea decît vîntul, oftînd domolit în foltanele de trestii înalte.

— Rămîi sănătos, moş Vasile, am zis eu cu îndrăzneală bărbătească. Fii fără grijă ; cunosc drumul prin grădinile oamenilor.

— Cu bine, bădică Vasile... a şoptit şi Culai.

Ne-am strecurat din luntre prin stufărişurile malului ca nişte dihănii de apă şi ne-am mistuit în umbra amurgului.

După ce-am ajuns acasă pe cale cotită, m-am înfăţişat cu prefăcută nepăsare şi ca din întîmplare ţîţacăi Leona, ca să am mărturie de ieşirea mea la lume. Domnu inginer a nostru încă nu se întorsese de la cancelarie ; am aprins în biroul lui lampa şi am compus către uncheşul Haralambie un răvaş cu următorul cuprins:

Dragă uncheşule Haralambie,

Vine la dumneata cu această scrisoare un prietin bun al meu, pe care te rog să-l ajuţi şi să-l ocroteşti pînă ce se va putea întoarce la locul său.

Dorindu-ţi din inimă sănătate şi izbîndă.

Nepotul dumnitale, Iliuţă.

P.S. Avînd şi eu unele nacazuri, te-aş ruga să vii pînă la noi.

Am stat întăi la îndoială dacă trebuie ori nu să adaog acest P.S. Ţinînd samă însă de păţaniile mele cu pescuitul, care mă cam depărtaseră de şcoală, mi-am făcut socoteala — după pilda teoremelor aritmeticei raţionate — că isprăvile mele vor ieşi curînd la iveală, deci am nevoie de o protecţie pe care numai un şef de trib măreţ încălărat, cum era uncheşul, mi-o putea acorda.

CAPITOLUL XII

Tulburări, amărăciuni şi primejdii

CU SCRISOAREA CĂTRĂ UNCHEŞUL HARALAMBIE în buzunar, aşteptînd pe Grigoriţă Oanea, m-am dus să ispitesc pe mătuşa Anghelina, ca să aflu ce se mai petrece la noi acasă de cînd mă înstrăinasem. De ţîţaca Leona ştiam că-mi poartă sîm-

rile fiului său în raiul primăverii de la Nada Florilor și necredința aceluiași fiu al său față de școală ? Dacă domnia sa era ocupat peste samă de diferitele îndatoriri ale serviciului tehnic județean, cum de nu l-a înveninat cu bănuielile și pîrile zgripsorul nostru ?

Subt apăsarea primejdiei ce mă amenința, simțeam că entuziasmul meu de primăvară se răcorește.

Totuși tata nu ar fi fost în stare să-mi aplice — cum se spunea pe vremea aceea — o corecție bine-meritată, căci eram prietini. Dumnealui mă obișnuise de un timp, de cînd eram candidat la bărbăție și universitate, să-mi cîntăresc eu însumi faptele îndoielnice și să-mi mărturisesc erorile. Eram încredințat că, discutînd amîndoi cazul rătăcirii mele, vom găsi soluția cea bună ca să nu pierd un an de învățătură, fie făcînd chiar atunci, înainte de examen, o sforțare severă, fie convingîndu-l pe domnu inginer să-mi accepte corijența la matematici pentru toamnă. Palidul meu profesor cu ochi de cadînă, domnul Ciolac, socotea aritmetica raționată drept cel mai important obiect pentru tineretul care rîvnea să se adape la izvoarele științei ; dumnealui n-ar fi putut îngădui răspunsuri mediocre unui elev pe care-l socotea între elementele valoroase ale gimnaziului folticenean. În clasa întăia și a doua fusesem premiant.

— Mamă Anghelină, am început eu a mă informa cu vicleníe pe lîngă dadacă, spune-mi, te rog, ce se mai petrece pe-acasă. Eu, de vreo două săptămîni, cum ai putut vedea singură, m-am îndeletnicit mai mult cu undița.

— Să fii sănătos și bucuros, Iliuță, a oftat dadaca mea. Eu atîta doresc.

Mă privea cu ochi întristați și obosiți.

— Ce zice țițaca Leona ?

— Dumneaei încă nu spune nimic ; e supărată pe domnu inginer a nostru. Purtarea dumnealor unul cu altul e mai mult în răspăr, dar are să vie vremea să spuie dumneaei ce are de spus, nu te teme. Acu vreo două zile l-a poftit aici pe domnu Vacă-Mare de la poliție și l-a rugat, pe cît am înțeles, să-ți descurce urmele.

— N-are ce descurca și descoperi ; n-am săvîrșit nici o faptă rea.

— Știu, dragul mamei Iliuță. Eu de ce mai întîrzii pe lumea asta ? Ca să te apăr de năpaste ! Vrai să mă întrebi de ce e supărere între frate și soră în casă la noi ?

Am încuviințat cu privirea. Era în glasul dădacei mele accentul pe care-l cunoșteam, de mare îngrijorare înaintea pri-

ıl meu Iliuță, a șoptit ea cu lacrimi, să știi că nu-i
:a tu ești ca un mînzoc buiac într-o primăvară ; zburzi
Dar domnu inginer a nostru e cal vîrstnic. I-a trecut
ıveţe buiestrul.
a întîmplat mamă Anghelina ? Vorbește, te rog, lă-
ı să aflu numaidecît ce este.
nat din cap cu jale.
:e, nu-i bine, dragu mamei Iliuță. Cum să-ți spun eu ?
le într-o petrecere a juneții ; dar lui domnu inginer
să umble rătăcind după ochi negri ; în anii întru care
ostea-i primejdie. Așa că dumnealui de vreo două sap-
-acasă numai cînd și cînd. Cînd are ceas slobod după
jbei dumnisale, îi însenineză ochii în altă parte.
du-mi obrazul palid, dadaca s-a oprit.
odată despre ce-i vorba ! am poruncit eu.
dragu mamei, nu te tulbura ; acuma ești băiet mare,
i ce se petrece. Este doamnă directoară la școala de
ă. A purtat pe drumuri încurcate și pe alți bărbați,
'orbește : duduca Leona îi numără pe degete. În pri-
dumneaei și-a pus ochii pe domnu inginer a nostru.
paharele și-i sprîncenată... Nu-mi place mie că rîde și
o gîdilă necuratul. A venit în plimbare pînă aici. A
intre și în grădină la noi tocmai cînd înfloriseră cei
iri. Domnu inginer s-a ploconit în fața ei, a rupt pe
os și i l-a dăruit. Ea și-l potrivește în piept și rîde,
Nu spun că n-ar fi frumoasă, dar ce are ea să tulbure
bărbat serios cum e domnu inginer ? A ieșit pe poartă
ıl galben și l-a chemat cu ochii după ea. Crezi că l-a
mnealui inima să nu se ducă ? După aceea, într-alt
ıe cînd așteptam cu masa și ieșisem în livadă, i-am
drum, în drept cu casa noastră. A rîs ici, a rîs mai
ıdu-l după ea pe domnu inginer spre Buciumeni ;
:înd iar, cînd se întorceau ; și domnu inginer n-a mai
dumnisale.
pe mama Anghelina și-mi simțeam inima pustiită si
se lămurea de ce tata rămăsese cu totul străin de
le din acea primăvară ; însă nu mă puteam bucura
:a față de dumnealui se ușura. Sentimentul care mă
dușmănie aprigă împotriva acelei străine care ame-
a dintre mine și tata.
at cu glasul stîns :
ı tata unde-i ?
oate să fie ? a clătinat din cap dădaca. Cît ai stat
scris, n-ai băgat se samă că pe biroul dumnisale
te și uitate ? Scrisorile și gazetele stau teanc, nici

nu s-atinge de ele, nu-i mai pasă de nimic. Ce ne facem noi, dragu mamei Iliuţă ?

Am lăsat-o pe dadacă să lăcrămeze şi am tăcut, cufundat în gînduri amărîte. A trecut pe lîngă mine ţîţaca Leona fără să mă vadă. Privea cu ochii aţintiţi într-un viitor din cadrul căruia dumneaei lipsea, ca şi cum ar fi murit. Slăbise biata ţîţacă Leona. Nu-mi era însă milă de dînsa ; aveam în mine şi un gînd răutăcios, că o ajungea blestemul lui Colţun, căţelandrul meu pribeag la munte.

— Am să stau de vorbă cu tata... am zis eu într-un trîziu, mai mult către mine însumi.

Dadaca şi-a pocnit palmele, tînguindu-se :

— Cum s-ar putea una ca asta ? Cum ai cuteza Iliuţă ?

— Lasă-mă, dadacă ; sînt doar prietin cu tata.

Ea m-a privit spăriată. Îi spusesem dadacă, nu mamă, cu un ton de nemulţumire duşmănoasă.

— Of şi iar of ! Nu ştiu la ce capăt om ajunge. Vai de zilele noastre !

— Dadacă Anghelina, i-am zis eu ridicîndu-mă, sînt trudit şi mi-i somn ; mă duc să mă culc. Dar s-ar putea să vie chiar în sara asta Grigoriţă Oanea, să ia răvaşul pe care l-am scris mainainte în biroul tatei. Atuncea mă trezeşti, ca să i-l dau.

— Bine, dragu mamei, mi-a răspuns ea umilită, observîndu-mi cu atenţie ochii înnegurati ; du-te şi te hodineşte fără grijă. Dar să nu cumva să te superi pe mine, drăgutule, că ţi l-am pîrît pe domnu inginer a nostru. Eu îs ca o căţea pururi trează, priveghind. Şi nu puteam să tac şi să nu-ti spun, fiind tu în clipa asta singur barbat în casa Polixeniei noastre. Unde a plîns Polixenia, eu nu pot suferi muiere străină rîzînd. Îmblînzeşte-ţi ochii asupra mea, Iliuţă.

Am rămas pătruns de accentul tragic al cuvintelor dadacei mele, totuşi nu m-am îndouplecat s-o privesc blînd şi am lăsat-o să se tînguie. Amărăciunea pîrei dadacei mele împotriva domnului inginer a nostru s-a adîncit şi mai mult în fiinţa mea după cel dintăi somn trudnic de trei ceasuri.

Către miezul nopţii m-am trezit avînd în sufletul meu ruptura cu tata ca pe nişte lilieci înspăimîntaţi care scriu în toate sensurile linii frînte. Socotindu-mă singur bărbat la casa bietei mele mame moarte, dadaca îmi apărea oarecum comică şi învăluită de negura eresurilor arhaice. Ascultam cucoşii care îmi dădeau semne de profunzimea vremii, rămase misterioase şi astăzi, spunînd precis lumii moderne mecanizate sferturile nopţii, şi mă întorceam către bătrîna mea Anghelină cu o simţire de milă. Traiectoria mîniei mele se îndrepta acum spre tata. Atît de mult mă deprinsesem să-l admir şi să-l scot deasupra lumii obişnuite, încît

coborîrea lui de pe piedestal îmi zdruncina echilibru sufletului.

Îl admiram pentru atitudinea lui de ironie tăioasă faţă de societatea în care trăiam. Mă făcuse să înţeleg că aşezarea noastră socială şi politică era alcătuită din „simple firme fără conţinut", cu o birocraţie coruptă, cu moşierime feudală, cu politicieni gata să amaneteze oricînd şi oricui bogăţiile ţării şi cu o muncitorime crud împilată. Adesea domnu inginer, prietinul meu, îmi comunica sentinţe şi epigrame referitoare la viaţa noastră politică ; acestea mă amuzau prin întorsăturile lor spirituale, dar trezeau în mine o coardă dureroasă. Dispreţul pe care îl cultivase în mine tata pentru nedreptate, corupţie şi exploatare, nu era decît floare şi podoabă deasupra urii pe care o moştenisem de la neamul îndelung obijduit al Polixeniei.

Se lumina în mine capul mare al tinichigiului cu ochii lui expresivi care mă îndemnau să răspund la chemarea umilinţilor şi ofensaţilor vieţii. Alecuţ Dumitriu nu era un diletant ca domnu inginer, ci un luptător. Trecerea lui de meteor pe cerul primăverii mele îmi lăsase înţelegerea că energia avîntului are preţ numai atunci cînd e folosită într-o acţiune justă ; că acţiunea e legată de viaţă, pe cînd visul sterp rămîne al inerţiei.

Aşa că părăsind raiul de la Nada Florilor, mă îndîrjeam să intru în lumea reală, spre a da caracter şi sens vieţii mele.

Întăi şi întăi se cuvenea să găsesc o soluţie pentru a-mi împăca profesorii şi amorul propriu. Am trecut destul de repede peste această problemă, pe care, desigur, nici domnul Ciolac, profesorul de matematică, nu mi-ar fi propus-o pentru teza de mai. În dezlegarea ei era necesară în primul rînd prezenţa domnului inginer ; trebuia numaidecît să-l văd şi să vorbesc cu el dimineaţă, înainte de a ne duce, eu la şcoală şi dumnealui la serviciu. Îmi imaginam o întîlnire viforoasă, după care scena luneca spre un patetic sentimental. Mîhnirea mea duşmănoasă se topea clipă cu clipă ca un abur de la Nada Florilor şi am lunecat iarăşi în somn cu ochii plini de lacrimi.

Abia răsărise soarele, cînd m-am trezit iar. Ciocănise cineva în geam. Cînd am sărit din aşternut, ciocănitura s-a repetat. „Trebuie să fie Grigoriţă Oancea", mi-am făcut eu socoteală, pe cînd trăgeam cu grabă pe mine halatul. Nu era Oanea. Am deslușit într-un colţ al ferestrei capul de bufniţă al dadacei mele. Mă îndemna cu clonţul să ies afară.

Am luat scrisoarea, am deschis cu luare-aminte uşa şi am ieşit în cerdac.

Am găsit pe Culai în toată strălucirea costumului său. Eram pe punctul de a notifica fără înconjur tovarăşului meu de rai des-

— Grigoriță Oanea, îmi zise el cu zîmbetu-i puțintel batjocoritor, n-a putut veni, căci n-are chip să se întoarcă acasă ș-apoi să se ducă iar la gimnaziu. Zice că azi aveți teză și nu se poate să lipsiți. Așa că ducîndu-mă și eu la Rădășeni cînd se zărea de ziuă ca să văd ce și cum s-a pus la cale cu Alecuț, s-au gîndit cei de-acolo să mă trimeată pe mine în locul lui Grigoriță Oanea. Mi s-a părut bun băiet, dar nu-i priceput la undiță. Deci dar eu îți dau „țfertificat" de la dînsul, și dumneata îmi încredințezi răvașul.

Îmi spusese „dumneata" la privirea ciudată ce-o întorsesem către el. În lumea astălaltă, în afară de Nada Florilor, Culai al meu avea un loc de umilință în care lipsurile educației și îmbrăcămintei lui săreau în ochi. De aceea eu devenisem „dumneata" și el își pleca fruntea întinzîndu-mi cu degetele-i negre și arse de soare „țfertificatul".

Grigoriță Oanea îmi scria trei cuvinte cu creionul pe o jumătate de foaie de caiet, încredințîndu-mă că pot da ce mi se cere. Neculai a înșfăcat scrisoarea și a purces în galop pe poartă, oprindu-se numai o clipă ca s-o închidă cu respect, și a cotit spre miazănoapte către Rădășeni.

Tot timpul cît stătusem de vorbă cu Neculai, dadaca mea Anghelina mă pîndise ațintit, ca să cunoască dacă mi s-au îmblînzit ochii. A fost fericită că-i zîmbesc.

— Iliuță, mi-a șoptit ea, nu-l poți vedea în dimineața asta pe domnu inginer a nostru. Doarme, și pînă ce-a veni vremea să te duci la școală, nu se trezește. E trudit de drum ; s-a dus ieri ca să ia în primire podul Moldovei de la Boroaia. S-a culcat tîrziu, fără să mînînce.

— Bine ; l-oi vedea cînd mă întorc de la școală, i-am răspuns eu cu liniște bătrînei Anghelina.

Înainte de a mă întoarce în camera mea, am privit ca pe ceva cu totul nou grădina înflorită. Merii păreau niște lampioane roz-albe ale zilei. Pînă în acea dimineață nu observasem nimic, orbit de entuziasmul meu pentru fericita breaslă a undițarilor : fericită mai ales că nu are niciodată impasul unei teze de mai la matematică.

Domnul Ciolac, profesorul meu, era un om blînd, aș putea spune chiar sfios, însă cu totul strict în slujba sa de propagator al celui mai important și dificil obiect al învățămîntului gimnazial. Cu totul strict în această datorie definită a sa față de viață, de tron și țară. Elevii mai vechi decît mine, adică repetenții sau „babacii" cum le spuneam noi, generația tînără, pretindeau că domnul Ciolac, chiar de la sosirea sa la catedra de matematici a gimnaziului nostru, duce tratative cu o moșteni-

Nu eram unul dintre elevii săi eminenți, nu mă suisem niciodată peste nota 7 în catalogul său. Și cum la toate celelalte obiecte aveam cu două și trei puncte mai mult, domnul Ciolac se socotea jignit în numele științei.

Lecțiile Aritmeticii raționate a lui Roșu, în ultimul trimestru, le frunzărisem în pripă. Cum în acest răstimp profesorul nostru crezuse de cuviință să se ocupe mai mult cu ciurucurile și cu „babacii", încă nu fusesem ascultat la tablă ; pe lîngă asta, lipsisem în ultimele două săptămîni. Iată că sosise scadența fatală. Mi se trimitea răspuns prin tovarășul meu de bancă, Oanea, să nu lipsesc de la teza de mai, a cărei notă avea importanță alături de examenul oral al sfîrșitului de an. „Dacă un elev are media 4 în cele trei trimestre ale anului, preciza aritmetic babacilor noștri domnul Ciolac, cu un 6 la teza de mai și cu un 5 la examen, dobîndește media de trecere". Din această pricină cei vechi, care repetau fiecare clasă, în luna mai se puneau pe brînci ca să capete nota de corectare. Ambiția lor, după aceea, nu mai pretindea decît nota mediocră necesară pentru a dobîndi certificatul ce le-ar fi dat drept să solicite o slujbă la tribunal ori prefectură. Acea notă mediocră necesară o cerșeau uneori cu lacrimi în clasa ultimă a

profesorului, ca să nu rămîie pe drumuri, „să ajungă a-şi cîştiga hrana cu undiţa la iazurile de devale".

Pentru dobîndirea notei la teza de mai, săracele mame de la mahala dădeau sărindare la biserici. Desigur că ţîţaca Leona, dacă ar fi avut dragoste pentru mine şi mi-ar fi cunoscut năcazul, s-ar fi ostenit pînă la Maica Domnului de la Adormire şi i-ar fi spus o vorbă la ureche făgăduindu-i o lumînare de ceară, rugînd-o să se milostivească asupra mea cu lumina cifrelor şi raţionamentelor matematice. Dadaca nu şi-ar fi îngăduit asemenea familiaritate, fiind o fiinţă mai jos aşezată pe scara socială ; ea ar fi intervenit prin popa Gheorghe la marele Sîntilie, ca să-mi meargă bine la teză.

Ca fiu şi prietin a domnului inginer a nostru, eu puneam la îndoială capacitatea aritmetică a personagiilor sfinte. Aveam şansă de zece la sută să dau o teză la limită ; asta ar fi fost însă pe cît de jignitor pentru domnul Ciolac, pe atît de umilitor pentru mine. Mi-a lucit în minte versul melancolic al lui Grigore Alexandrescu :

Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face...

Nici nu m-am mai înjosit ca să deschid zadarnic Aritmetica raţionată a lui Roşu. Mi-am pregătit coala de teză, hotărît s-o las albă, şi-am aşteptat cu linişte evenimentele, încredinţat fiind că se vor găsi mijloace ca să nu pierd anul.

Dadaca Anghelina mi-a pus dinainte în sufragerie cafeaua cu lapte al cărui gust îl uitasem de cînd mă deprinsesem cu peştele fript şi mămăliga vîrtoasă din ostrov. Ţîţaca Leona a catadixit să-mi ţie tovărăşie ; mi-a întins o felie de cozonac, fără a-şi descreţi fruntea, şi m-a lăsat să-i preţuiesc dulceaţa. Apoi mi-a pus cu delicateţă o întrebare plină de amărăciune :

— Se zice că unii dintre elevii gimnaziului îşi fac lecţiile mai mult la iazurile de devale.

Cît pe ce să mă înec cu cozonacul. Ziua proastă de dimineaţă se cunoaşte, am reflectat eu.

— Ce zici dumneata de asta ? a urmat ea scuturîndu-şi zulufii învălătuciţi în hîrtie.

Nu puteam răspunde cu gura plină.

— A trecut pe la mine domnul Vacamar, a continuat ţîţaca Leona, îndepărtînd delicat fărămiturile de pe piepţii camizolului dumnisale alb ; a trecut pe la mine domnul Vacamar şi l-am rugat să-mi procure nişte informaţii. Părerea mea era că un tînăr care pleacă noaptea de acasă s-o fi ducînd la o întrunire de carbonari. Dar dumnealui mi-a adus răspuns că nu-i vorba de conspiraţii, ci de adunări de derbedei pe malul bălţilor. „Acolo se duce şi nepotul dumneavoastră..."

— Adică nepotul rotarului, am întrerupt eu.

Ţîţaca Leona m-a privit de sus, uimită de cutezanţa mea.

— Ba să mă ierţi mata, obraznicule ! O fi nepotul rotarului, dar în primul rînd e fiul inginerului Dumitraş. Nu ştiu ce m-a făcut să nu-i aduc pînă acuma la cunoştinţă isprăvile fiului său.

Am răspuns cu demnitate :

— Ţîţacă Leonă, am să i le aduc eu însumi la cunoştinţă chiar astăzi.

— Chiar astăzi ? Mira-m-aş ! Că pe dumnealui de vreo lună nu-l mai prinde nimeni acasă. Nici nu-i pasă de o soră bună care şi-a sacrificat pentru dumnealui viaţa. În singurătatea în care trăiesc mi s-ar cuveni poate un cuvînt, o atenţie... Tot aşa de amărîtă sînt ca şi atunci cînd ticălosul de Jorj Ropcea s-a dus peste mări şi ţări şi m-a lăsat pustie...

Am lăsat numai pe Chirică motanul să asculte din nou romanul ţîţacăi Leona pe care şi eu îl ascultasem în atîtea rînduri. M-am grăbit spre celelalte grele încercări ale zilei.

Mi-am pus în geantă cărţile de cursuri ale acelei dimineţi ; pe lîngă aritmetică mai aveam franceza şi istoria. Am privit o clipă manualele aceste două din urmă aşezîndu-le lîngă coala albă. Am suspinat : eram un as al Gramaticei franceze şi un erou al Istoriei moderne. „Mărire şi decădere..." am şoptit eu cu sinceră ironie.

Cînd să ies pe poartă, Grigoriţă Oanea venea grăbit ca să-mi aducă ştiri şi să mă ia la teză.

Coborînd uliţa Rădăşenilor printre căsuţe albe şi livezi de meri, Oanea mi-a comunicat veste bună despre prietinul meu cel nou, tinichigiul. La început lelea Ileana întîmpinase din partea bătrînului oarecare împotrivire. Dar gospodina şi băiatul punîndu-se pentru pribeag şi ajutînd şi Vasile Rusu pescarul, Tudose Oanea s-a înduplecat şi a pus la cale el singur ieşirea străinului către mănăstirea Rîşca. Avea să umble călare în straie ciobăneşti, alături de scutarul lui moş Tudose, care se afla venit în Rădăşeni pentru simbriile şi merindea feciorilor şi baciului de pe Deleleu. A purces încălecat în tarniţă cu căciulă şi sarică, cu glugă şi baltag, cu desagi la ciochine, şi s-a închinat înspre prietinii săi cu voie bună.

— El socoate că într-o săptămînă s-ar putea întoarce la Folticeni, şi-a încheiat Grigoriţă istorisirea.

Nu i-am dat nici un răspuns.

— Urmărirea lui se pare că-i în legătură cu răscoala, a urmat tovarăşul meu.

La aceste vorbe l-am apucat de braţ cu violenţă. El s-a întors

— Socoteam că pot vorbi cu tine... a îngînat el cu sfială.

— Cu nimeni şi nicăieri ! i-am poruncit eu ca dintr-o grea taină.

CAPITOLUL XIII

Eu dau o teză faimoasă la aritmetică, iar Culai devine campion în lupta liberă

GIMNAZIUL NOSTRU se afla aşezat provizoriu într-o casă veche boierească de pe uliţa Sucevei, aşteptînd să se mute într-un local modern pentru care se adunau materiale pe un loc viran de alături. Deocamdată, elevi şi profesori se năcăjeau în nişte odăi scunde cu bănci din mobilierul reformat al şcolilor primare. Coşcovă, tristă şi săracă, înjghebarea aceasta a noului regat era în armonie cu toate celelalte şandramale, firme fără conţinut, cum le caracterizase domnul inginer. Din ograda fără împrejmuire, coborau cărări oable înspre nişte bordeie de troglodiţi. De acolo de sus vederea se deschidea înspre lacul din Ţarna Mare şi iazul Ciorsaci. În fund, abia se deslușea un holm cu fînaţuri, sub pîcla ce începea să se topească a dimineţii.

În ograda gimnaziului mişcare puţină, deşi soarele strălucea în azurul cerului, cernînd pulbere de aur peste grădini înflorite. Gălăgia tineretului se stînsese înfricoşată ; elevii „toceau" lecţiile în clase, îngheboşîndu-se în bănci asupra cărţilor şi caietelor.

Pedelul [1] a sunat cu mîna un clopot dintre acelea cu care umblă urătorii în sara de Anul-nou. Clasa a treia avea în ora întăia pe domnul Ciolac ; teză de mai din toată materia trimestrului al treilea. Am intrat cu Grigoriţă Oanea. Eu eram cap de bancă în rîndul al doilea ; Oanea lîngă mine.

Am adunat de la băieţi colile albe, ca să le iscălească domnul Ciolac. Eram douăzeci şi şase de elevi. Cînd am trecut la locul meu, a intrat şi profesorul, legănîndu-se pe picioarele-i scurte şi lunecîndu-şi asupra noastră ochii de catran, migdalaţi şi spîncenaţi. Trandafiraşul de la butonieră şi-l lăsase în cancelarie, într-un păhărel cu apă, pe prichiciul unei ferestre deschise : îl zărisem în trecere.

Elevii s-au ridicat în picioare cu mare tropot. Edecul gimnaziului, babaca Bucşan, mai înalt cu un cap decît profesorul, a bolborosit rugăciunea şi şi-a făcut în pripă trei cruci, menindu-le sfîntului Roman şi tezei de mai.

Despre minunea sfîntului Roman vorbea în fiecare an părintele Movilescu la una din lecţiile de religie. Roman, fiind umilită

slugă între clericii de la sfînta Sofie, şi neavînd ştiinţă de carte, era deseori batjocorit şi înfruntat de psalţi şi diaconi, că, deşi prost şi neştiutor, are totuşi parte din darurile de bucate ale creştinilor cucernici. Într-o noapte, după un plîns fără mîngîiere, umilitul Roman, adormind cu suspine, a avut în vis frumoasă vedenie : a venit la el Fecioara Preacurată şi i-a alinat suferinţa, îndemnîndu-l să mănînce trei bucăţele de hîrtie, după care l-a încredinţat că, trezindu-se, va putea ceti orişice carte. Deci umilitul Roman s-a trezit cu bună nădejde şi a văzut că poate ceti orişice carte.

Pe cînd profesorul, în tăcerea clasei, îşi punea iscălitura în colţul de sus din stînga al colilor depuse la catedră, babaca Bucşan, pe furiş, a vîrît una după alta în gură trei bucăţi de pagini din materia pe trimestrul ultim a Aritmeticii raţionate a lui Roşu, le-a mestecat, apoi le-a înghiţit, închizînd ochii cu evlavie.

Pe fereastra deschisă de lîngă mine se zărea, ca un tablou în ramă, o parte din luciul iezerului din Ţarna Mare. Acolo se afla ostrovul de la Nada Florilor sub puzderia aurie a soarelui de mai. Acolo se afla raiul rătăcirii mele. Acolo fusesem fericit o clipă din trecătoarea viaţă, filozofam eu cu mare înfrîngere. În lumea oamenilor, mi se pregăteau umilirea şi pedeapsa.

Domnul Ciolac a întins pachetul de coale iscălite. N-am răspuns apelului ochilor săi de cadînă. Din acea clipă începeau durerile ispăşirii şi n-am găsit în mine puterea să mă mişc din bancă. Bucşan a avut astfel prilej să se facă plăcut şi s-a repezit cu hîrşcîituri de ciubote la catedră primind c-o închinăciune pachetul. Pe cînd el împărţea între bănci foile, domnul Ciolac a scris pe tabelă, cu creta, foarte citeţ, titlul tezei. Mi s-au înnegurat ochii ; era ceva cu totul străin, dintr-o materie inertă a Aritmeticii raţionate. Nu mai ţin minte ce, deşi fusese scris atît de citeţ. Soarta mea era pecetluită. Hotărîrea mea crîncenă, care mă chinuise şi mă îndîrjise în cursul nopţii, purcedea spre realizare. Din acel ceas, începea pentru mine vacanţa. Pierdeam anul ; trebuia să am tăria şi vrednicia de a-l cîştiga. Vacanţa mea trebuia să fie închinată studiului şi preparării pentru un examen de toamnă.

Foaia mea — cu iscălitura profesorului în stînga şi cu enunţul sus : *Teză la Aritmetică, 26 mai 1888*, si numele meu imediat dedesubt : *Dumitraş Ilie* — aştepta albă şi nevinovată. Altădată asemenea foi albe le umpleam imediat şi cu uşurinţă, la aritmetică şi la toate celelalte discipline. Profesorii aveau plăcerea şi satisfacţia să le orneze cu note maxime. Iată ce putea însemna pentru mine febra pernicioasă [1] a primăverii. Eram jignit de propria mea decădere ; însă nu mă simţeam cu totul nefericit si păstram încă în fiinţa mea dulceaţa unor zile neuitate şi a unei prietenii care

[1] Pernicioasă — vătămătoare, dăunătoare. (N.R.)

mă ridicase deodată — socoteam eu — la înțelegerea superioară a vieții.

Cunoscusem în raiul de la Nada Florilor oamenii umiliți, robi ai vieții, în disprețul lumii bune de atunci. Păstram pentru ei un sentiment delicat, înțelegînd nevinovăția lor pentru pedeapsa în care vegetau și osîndind vina criminală a unei societăți rău întocmite. Sentimentul acesta luase brusc o formă avîntată. Tînărul meu prietin, tinichigiul, îmi arătase calea. Nimic nu mi se părea mai măreț decît acțiunea închinată binelui celor mulți și năpăstuiți.

Istorisirile mîhnite ale prietinilor mei din ostrov intraseră în mine cu miresmele și priveliștile, operînd în ființa mea ca acele venințuri asociate ce pot vindeca unele boli. Chipurile lor îmi apărură în amintire aureolate de lumină și de dragoste, în clipa despărțirii. Subt o impulsie inconștientă și nebiruită, am început a-i schița cu creionul pe foaia albă ce aveam dinainte, menită tezei de matematică. Am desenat grăbit ostrovul și figurile lor, și o undiță, emblemă a pasiunii mele de pescar. Lui Neculai, mentorul meu, i-am rezervat un colț deosebit. Îmi priveam visător și melancolic opera.

Aud în dosul meu glasul iritat și scandalizat al profesorului:

— Ce-nseamnă asta, Dumitraș? Am impresia că ai înnebunit. Asta ți-i teza?

Rumoare în clasă. Cei mai mulți elevi își isprăviseră lucrarea scrisă. Timpul trecuse peste mine cu indiferență, căzînd în prăpastia eternității. Am privit ca un străin, cu mirare, desenul pe care îl aveam dinainte. Nu știam ce aș fi putut răspunde lui domnu Ciolac. Sub stricteța metodică a profesorului nostru dormita însă o violență pe care noi, elevii, încă nu i-o cunoscusem.

— Ieși afară din clasă! a zbierat el ca în delir, cu vocea deodată răgușită. Pentru asemenea bătaie de joc vei fi eliminat din școală. Imediat voi supune cazul dumnitale conferinței profesorale.

Această neașteptată izbucnire de fulgere și trăsnete a avut darul să așeze în mine echilibrul stăpînirii de sine.

— Domnule profesor, am răspuns eu ridicîndu-mă în picioare; desenul acesta n-am avut intenția să vi-l dau drept teză.

— De ce nu ți-ai scris teza?

N-am răspuns.

— De ce nu ți-ai făcut lucrarea? și-a aruncat iarăși strigătul domnul Ciolac pe cea mai înaltă notă de tenor.

— Impresia dumneavoastră de la început a fost aproape justă, am răspuns eu.

— Ce impresie?

— Ați avut impresia că aș fi înnebunit.

Elevii clasei își dădeau coate și chicoteau. Unii erau chiar ex-

trem de veseli, mai cu samă Bucșan, care căsca un enorm rinjet mut.

— Asta-i culmea impertinenței ! a urlat domnul Ciolac. A ridicat pumnul strîns spre nasul meu.

— Vă pot explica totul, domnule profesor, am vorbit eu cu aceeași liniște.

— Ce-mi poți explica ? Nu-mi poți explica nimic. Auzi dumneata, să-mi explice el mie ! Confisc acest document ! a adaos el trăgînd de pe bancă cu un gest fulgerat de prestidigitator.

— Desenul e al meu, domnule profesor, m-am precipitat eu după așa-zisul document.

— Desigur, a fluturat el deasupra capului teza mea. N-am intenția să-l pun în ramă și să-l trimet pinacotecii de la Iași.

Obosit de sforțarea ce făcuse, s-a oprit și m-a privit dintr-o dată cu uimire și milă :

— Ce s-a întîmplat, Dumitraș ?

— Am suferit de o febră primejdioasă, domnule profesor.

— Hă-hă-hă ! s-a amestecat fără rost Bucșan, ca un tont căruia nimeni nu-i ceruse părerea ; s-o bolnăvit de friguri de baltă. În loc să vie la școală, luna asta s-o ținut de pescuit la iaz.

— Adevărat ? s-a întors spre mine domnul Ciolac.

Eu am încuviințat cu fruntea, plecîndu-mi ochii.

— Se poate una ca asta ? s-a uimit profesorul. Îți dai socoteală, Dumitraș, în ce situație gravă te-ai pus ? E nemaiauzit ca un elev bun, printre cei dintăi, să cadă în asemenea eroare. Uite unde ai ajuns !

— Hă-hă-hă ! s-a amestecat iar ca un imbecil babaca Bucșan ; o ajuns la Groapa Mînzului.

— Ce-i aceea Groapa Mînzului ? s-a întors plictisit domnul Ciolac.

— Acolo se înecă cei care nu știu a înota... a explicat rînjind babaca.

Profesorul n-a făcut nici un haz de lămurire ; s-a întors iarăși spre mine sever :

— În orice caz, Dumitraș, te anunț că hotărîrea mea rămîne nestrămutată. Vei suporta consecințele inconștienței sau impertinenței dumnitale.

În vremea asta tezele se adunaseră în mîna profesorului. Bucșan și-a prezentat-o pe-a lui cel din urmă, c-o plecăciune și cu gîndul la Preacurata Fecioară. Clasa nu mai era de ținut în frîu; își ieșise din fire. Domnul Ciolac a înțeles că întîrziase prea mult între elevi cu întrebările și răspunsurile sale ; a ieșit repede, trîntind ușa. Colegii mei au scos un urlet prelung de piei-roșii, clădindu-se unii peste alții în băncile din preajma mea.

Ora a doua, liberă. Profesorul de gimnastică, domnul căpitan pensionar Ionescu, fusese chemat urgent într-o comisie la Primărie.

Am ieşit în ograda gimnaziului, cu toată droaia de băieţi după mine. Vroiam să schimb cîteva impresii cu prietenul meu Grigoriţă Oanea. L-am căutat cu ochii ; nu l-am găsit. Dispăruse.

Am aşteptat cîteva minute, să fiu chemat la cancelarie. Probabil că era prea devreme. Profesorul de franceză la care aveam media 9, şi cel de istorie, la care aveam media 10, îmi erau favorabili desigur şi probabil încercau să înmlădie stricteţea lui domnu Ciolac.

Cu mînile în buzunările pantalonilor, păşind crăcănat şi rar, Bucşan veni spre mine, privindu-mă sarcastic.

— Mă-măi Dumitraş, îmi zise el bîlbîind ; acu-cu ai păţit-o !

— Cum ?

— Acu-cu ai dat de dracu !

Mă prefăceam că n-aud, ca să-i anulez atacul.

— Nu înţeleg ce vrei să spui.

— Vreau să-ţi spun că are să-ţi tragă tatu-tău o ma-ma-mă de bătaie, să te puie pe coaste.

— Cum ?

— Te ba-bate, măi, ingineru, de te omoară !

— Dar pe tine, măi babacule, te om-omorau cînd rămîneai repetent ? Ai ajuns cu mustăţi şi flăcău de însurat şi tot n-ai isprăvit gimnaziul.

— A-ha ! izbucni cu ferocitate babaca Bucşan ; vra să zică numai te faci că n-auzi şi mă iei peste picior ! Apoi cu mine ai de-a face ! Eu nu-s Ciolac să-ţi caut în coarne ; eu îţi moi numai-decît ciolanele. Acu nu mai eşti premiant şi te dă afară din şcoală...

— Ascultă babacule...

— Măi sfrijitule, babac îi tatu-tău ! Eu îs Bucşan Ion.

— Ascultă, babacule, nu te uita aşa cu gura căscată la mine şi ia aminte. Dacă îndrăzneşti să mă atingi, îţi scot ochii cu două degete.

În clasa mea, a treia, aveam partizani pe toţi elevii mărunţi. Aceştia au dat glas de mare veselie la ameninţarea mea că o să rămîie chior Bucşan, cavaler candidat la însurătoare. Însă acest ajutor al camarazilor mei a avut darul să-l scoată pe hojmalău [1] din toate ţîţînile. Cu o sudalmă s-a şi repezit asupra mea.

I-a pus dintr-o dată cineva o mînă în piept şi l-a brîncit înapoi.

— Ho, măi Bucşan, nu te avînta, că apoi ai de-a face cu mine.

— Ce te-amesteci, bre, şi ce cauţi tu aici ?

[1] Hojmalău — om mare la trup, dar prost. (N.R.)

Babaca îl privea uimit pe învățătorul meu Culai. Din privirea ce-mi aruncase acesta, înțelesesem că vrea să-mi comunice o veste. Deosebirea între Culai de la Nada Florilor și cel pe care îl aveam acum în față era mică și privea numai îmbrăcămintea. Ținuta de tîrg a lui Culai se alcătuia dintr-un surtuc curățel, pantaloni întregi și o cămașă albastră. Îmi închipuiam că îndrăzneala lui, în ograda gimnaziului, va fi mai mică decît la baltă. Dar mă înșelam.

— Ce caut aici ? N-am să-ți dau tie socoteală, repetentule, care te cunoaște tot tîrgul de cînd înveți la gimnaziu și n-ai mai isprăvit.

— Ha ! s-a fîstîcit Bucșan. De cînd învăț eu la gimnaziu ?

— De cînd era bunica fată mare !

Bucșan și-a venit în fire c-o înjurătură :

— Măi golanule ! Măi păduchiosule ! Nu îndrăzni să te pui cu mine !

— Golan sînt, căci îs sărac, a recunoscut Culai, dar păduchios nu, căci mă lă mama, duminică dimineață, fiind dumneaei de meșteșugul său spălătoreasă și numai atunci avînd vreme. N-am de ce mă rușina ; și nici carte nu știu, că n-are cine mă tinea la școală; dar pînea mi-o cîștig cu dreptate. Însă tu, namilă duglișă [1], ai de toate și-ți petreci zilele degeaba la gimnaziu ; nu faci nimica și pute pe urma ta lenea !

— Lipsești din fața mea, scîrnăvie ! și-a ieșit din fire Bucșan, crescînd în sus ca să-și ia tot răsuflețul, pentru atac. Cînd ți-oi da, măi păcătosule, o labă, te vîr pînă la gît în pămînt și pe urmă te cufund de tot cu călcăiul.

— Măi lungane, acuși te văd în țărnă cu nasul în fundul dracului !

Cînd și-a repezit Bucșan pumnul, Culai s-a tupilat și s-a desfăcut de la pămînt ca din catapultă ; s-a dus cu capul înainte izbind pe hojmalău în plexus. Bucșan a căzut doborît imediat cît era de lung, cu răsuflarea pierdută și ochii stînși. Culai i-a dat ocol în goană și, cu picioarele desculțe, l-a lovit, întorcîndu-l cu nasul în pulbere.

Harmalaia ogăzii a contenit ca la o comandă. Pe urmă a pornit din nou, cînd babaca Bucșan a început a se răsuci, dînd ca un gîndac uriaș din mîni și din picioare. Culai se grăbea.

— Eu am suit rîpa prin livada lui Cucu, mi-a zis el pripit ; și am venit să te văd, știind că te afli la școală, și să-ți spun să nu carecumva să te mai duci la Nada Florilor, căci umblă acuma patrule de soldați pe malul bălților și pușcă în trestii și ostroave. Te mai caut eu ca să-ți dau vești.

[1] Duglișă — trîndavă, leneșă. (N.R.)

După ce-a dispărut el, s-a arătat din altă parte Grigoriță Oanea.

— Unde erai ? l-am întrebat. Te-am căutat. A fost aici în ogradă lupta lui David cu Goliat.

— Lasă asta, Dumitraș, mi-a răspuns cu taină prietinul Oanea. Eu am stat în preajma cancelariei ca să aflu ce s-alege cu tine. Văzînd că nu aud nimica din sală, am ieșit sub fereastră afară. Domnul Ciolac vorbea cu mare supărare ; venea pînă la fereastră, scotea din păhăruț trandafirul ; se ducea cu el mai încolo, se întorcea și-l punea iar în păhăruț. Se cam încontrau dumnealor, domnii profesori. Ciolac pretindea că să te excludă pentru totdeauna din școală. Domnul Rainu striga : Nu se poate, nu se poate! Pe un copil care a greșit o dată, dumneata vrei să-l pedepsim ca pentru o crimă. De ce ? Ca să dăm satisfacție amorului propriu al dumnitale ? Ciolac, nu și nu ! Atunci domnu Rainu a trîntit catalogul. După aceea a cerut lui Ciolac desenul și i l-a luat, ca să nu se piardă, zicea dumnealui, și să-i rămîie băietului o amintire din această epocă a vieții lui, cînd va ajunge cineva în țara asta. Așa spunea domnu Rainu. Se vede că ține la tine.

Grigoriță Oanea a dat iar fuga spre cancelarie ca să afle alte vești. Eram stînjenit de îmbulzeala din jurul meu și a celorlalte trei clase, ieșite în recreația a doua. Dobîndeam o celebritate pe care n-o doream. Chiar și căderea năprasnică a lui Bucșan babaca mi se atribuia tot mie prin anumite interpretări. Dacă n-ar fi fost chestia tezei, nu mă luam la clanță cu Bucșan ; și îndată ce m-am luat la clanță cu Bucșan, am doborît namila printr-un interpus al meu, unul „Culai de devale".

— Îl știm noi, declara Baican, alt babac, acesta dintr-a patra. Culai acela cunoaște toate smecheriile trîntelor, că-i ucenic în toți anii la circurile care vin de Sîntilie, cînd se deschide iarmarocul cel mare.

— Lasă că-i arăt eu lui ! striga Bucșan, bătîndu-se cu pumnul în piept. Am să-l pîndesc dincolo de rohatcă, la cărămidăria cea veche, cînd se-ntoarce de la pește. Îi dau una în cap c-o lespede de-i iau toată puterea în vecii vecilor amin ; să-l prohodească popa Gheorghe de-acolo pînă la țintirim.

— Dacă faci una ca asta, te duci la ocnă pe viață ! l-am amenințat eu.

— Hă-hă-hă ! Parcă mă vede și mă știe cineva ?

— Apoi nu spui tu singur ce vrei să faci ? m-am înviersunat eu, holbîndu-mă la el.

— Ia lăsați-mă în pace ! a mormăit Bucșan făcînd bot cu buzoaicele lui groase.

Copiii rîdeau fără nici o frică. Pedelul a ieșit în ogradă cu clopotul cel mare și a prins a-l bălăbăni înspre cele patru puncte cardinale. S-a apropiat de Bucșan, scuturîndu-i-l la ureche. Era

un bătrîn spătos şi mare, c-un măturoi de barbă pînă la chimir : fusese vizitiu boieresc. Bălăbănea clopotul şi rîdea c-o gură ştirbă, numai cu cîţiva colţi negri.

Ograda aproape se golise, cînd Grigoriţă Oancea veni iarăşi la mine în fugă cu veşti.

— A sosit domnu inginer ; l-au chemat la cancelarie.

— Ascultă, Grigoriţă, i-am spus cu pripit. Eu plec chiar acuma acasă. Să-mi strîngi şi tu cărţile şi să mi le aduci. Tata era supărat tare ?

— Nu era supărat, dar are vreme să fie, după ce-a afla toate, mi-a răspuns mîhnit Oancea.

CAPITOLUL XIV

Domnul inginer descopere pe vinovat

MĂ AŞEZASEM ÎNTR-UN JÎLŢ şi aşteptam de-un timp pe tata, pînă ce m-am trezit căscînd cu lacrimi. Mă ajungea truda zilei din ajun, plină de atîtea evenimente dramatice. În starea de aţîţare nervoasă în care mă aflam, zadarnic aş fi încercat să mă odihnesc. Bîzîia oarecum în mine tăunul neliniştii. Nu-mi era atît de frică de mînia tatei cît eram disperat de lovitura ce primea şi de mîhnirea lui.

Ca să-mi trec mai puţin chinuit ceasul de aşteptare, am tras din vraful de pe masa de lucru gazetele la care tata era abonat : *Lupta, Universul, Muncitorul*. Benzile de expediţie nici nu fuseseră desfăcute. Am găsit imediat, în coloanele de reportaj şi informaţie, efemeridele[1] tragediei ţăranilor răsculaţi, de care îmi vorbise Alecuţ tinichigiul şi din pricina căreia el însuşi se afla acuma pribeag. Unele numere ale gazetelor reproduceau din *Monitorul Oficial* şi comunicatele guvernului.

Tulburările ţăranilor aveau un caracter de forţă oarbă dezlănţuită. În satele din jurul Bucureştilor, încă de la începutul lui aprilie, începuseră a fi devastate cîrciumi şi conace. Se vorbea de primari maltrataţi, de proprietari şi arendaşi refugiaţi în Capitală, aducînd cu ei spaima. Oamenii pămîntului făcuseră din uneltele de plugărie arme şi pretindeau malai, deci strigau din foamete. Mai cereau pămînt, dintr-o împroprietărire ce le fusese fă-

femei bocind și copii scheletici. Stăpînirea luase măsuri dictatoriale ca într-o stare de război. Ceteam cu sufletul bîntuit de indignare și rușine știri relatînd brutalitățile la care erau supuși țăranii arestați ; bătăi cu centurile îngreuiate de cartușiere, pînă ce pedepsiții leșinau în sînge. Erau stropiți cu apă rece ca să se deștepte și să-și primească restul osîndei poruncite. Gazeta *Muncitorul,* despre care îmi pomenise tinichigiul, relata un fapt care mi se părea de necrezut. Țăranii fuseseră somați, într-o localitate de al cărui nume nu-mi mai amintesc, să se oprească și să se întoarcă din drum. S-au supus și s-au întors. Atunci s-a comandat focul și morții căzuți au fost găsiți împușcați în spate.

Contingentele noi ale armatei române erau trimese împotriva veteranilor care cîștigaseră țării independența. Panica Bucureștilor dovedea dușmănia între două lumi. Gazetarii vorbeau fără sfială de „prizonieri" de război. Colonelul Lahovari comunica presei că nu se trăgea asupra poporului decît după „somații legale". Cu somații ori fără somații nu era tot asasinat ?

Guvernul făcea război populației muncitoare a țării. Îmi aminteam de episoadele unor romane senzaționale ceva asemănător cu expediția lui Cortez și a altor aventurieri împotriva populațiilor băștinașe ale Americii Centrale.

În sfîrșit, comunicatele guvernului anunțau potolirea răscoalei. În același timp, se vestea oficial împărțirea de porumb sătenilor. Ca să se ajungă la asemenea măsuri, muncitorii de pămînt care produceau porumbul fuseseră mai întăi împușcați.

Dar *Muncitorul* denunța alte lupte în legătură cu aceste distribuiri de porumb poruncite de stăpînire. Țăranii îmbulziți cu căruțele la magaziile proprietarilor la care munciseră erau luați la goană și bătuți cu parii de cătră argați și logofeți. Această a doua minciună stîrnise alte sate, cătră Ialomița și Buzău, apoi mai spre miazănoapte, în Bacău, Vaslui și Neamț.

În închipuirea fierbinte a tinereții mele, faptele a căror dovezi le aveam subt ochi scriau cu flacără și sînge, pentru veacul viitor, crima fără iertare a clasei exploatatoare împotriva fraților mei, împotriva neamului întreg al bietei mele mame, Polixenia.

Mi-am răsturnat capul pe speteaza jîlțului, cu ochii în lacrimi, între gazetele învălmășite. Pe fereastra larg deschisă a intrat un fluture roșu, care a jucat pe deasupra frunții mele, dîndu-i ocol ;

Îl cunoșteam pe Cîrloman cel pleșuv, omul de la cancelaria ingineriei. Era un țăran sărac de la răzeșia Cîrlomăneștilor din ținutul Tutovei, care se pripășise la noi în Țara-de-Sus. Bătrînii lui mai ținuseră în stăpînire o sfoară de moșie. Lisandru Cîrloman rămăsese muncitor cu palmele, cal de dîrvală la prefectura din Folticeni. Cînd îi auzisem întîi numele, cu mare mirare îl asemuisem cu urmașii lui Carol cel Mare, împăratul de la apus în Evul Mediu. I-am spus ; și moș Lisandru Cîrloman făcea mare haz de poveștile mele.

— Ce poruncă, bade Cîrlomane ? a întrebat dadaca.

— Apoi dumnealui mai are o leacă de treabă la cancelarie. A isprăvit cu profesorii de la gimnazie. Poate să mai întîrzie o jumătate de ceas, da' de venit vine numaidecît și să-l așteptați cu masa.

— Bine bade Cîrloman, l-om aștepta ; da ce-a fost devale la școală ?

— Unde ? La gimnazie ?

— Da bade Cîrloman.

— Ehe ! a rîs curierul tatălui meu ; chiar vroiam să-ți spun, cumătră Anghelină, de isprava pe care a săvîrșit-o băietul lui domnu inginer.

— Vai de mine, bade Cîrlomane, ce ispravă ?

— Apoi, pe cît am, oblicit [1], a îndrăznit să se ieie la harță cu unul din băietanii cei mari de la școală. Cel mai mare care se credea cel mai tare. Dar aista al nostru, fiind fecior în putere și nespurcat, l-a bușit și l-a trîntit pe acela de nici n-a avut ce face cu el.

— Mare minune ! s-a tînguit cu glas vesel dadaca.

— Cumătră Anghelină, așa eram eu fiind fecior. Dacă aveam un băț de corn în mînă, apoi mă puteam pune cu șase bărbați și nu-mi puteau face nimic. Iar după ce am dat de gustul merelor pădurețe, am slăbit. Așa va fi fiind și cu coblizanul [2] acela. Știu că-i stecles ochii prin măhălăli și-n Folticenii-Vechi. A gustat și el mere. Rămîi sănătoasă, cumătră Anghelină, și să nu uiți de porunca lui domnu inginer. Eu mă grăbesc și dusu-m-am.

Badea Cîrloman s-a dus ; livada a rămas iar liniștită în soare ; s-auzea, ca murmurul prelung al unei strune, zvonul albinelor. Într-un răstimp a pornit a cotcodăci o găină cu mare hărnicie și dadaca o mustra de departe :

— Degeaba te lauzi, moțato ; trebuia să-ți faci oul mai devreme.

Cînd și cînd bombănea în cerdac țîțaca Leona, care se foia din odaie în cerdac și din cerdac în odaie. Dumneaei se gătise, se su-

[1] A oblici — a descoperi. a dibui. (N.R.)
[2] Coblizanul — lunganul. (N.R.)

lemenise și aștepta cu nerăbdare masa, ca să afle vești mai precise decît ale lui badea Cîrloman.

A duruit o trăsură venind grabnic la deal pe ulița Rădășenilor. „E tata", am tresărit eu, deși mesagerul lui abia plecase. M-am ridicat și m-am așezat la fereastră, ca să pot vedea poarta grădinii.

Din cerdac repezită, a șoptit porunca țîțacăi Leona :

— Dadacă, spune că nu-i nimeni acasă. Asta ne mai trebuie acum ?

A urmat retragerea grăbită a zgripsorului.

Pe portiță a intrat săltat si vioi doamna Șerbănescu directoarea de la școala de fete. Își lăsase trăsura în stradă. A fulgerat cu ochii ei mari grădina și cerdacul. S-a oprit lîngă un grup de trandafiri si-a ales unul roș, care înflorise chiar în acea dimineață. A făcut iarăși cîțiva pași : tip-tip-tip. Dadaca îi sosea întru întîmpinare.

— Căutați pe domnu inginer a nostru ? a întrebat ea cu vocea-i blîndă.

— Pe domnu inginer Dumitraș sau pe doamna Ropcea... a răspuns melodios ochioasa, cum o poreclise mama Anghelina.

— Duducă dragă, nu-i nimeni acasă.

— Vai ce rău îmi pare ! Mai ales de doamna Ropcea...

Se oprise în soare subt umbreluța gaibenă, nu cu mult mai mare decît pălăria de pai. Era înmănușată și elegantă. Își trecea trandafirul roș pe sub bărbie și zîmbea primăverii. Era frumoasă femeie. Îmi părea bine că nu era „nimeni" acasă. Venea desigur să asiste pe tata în năcazul ce avea cu mine, ori să dovedească țîțacăi mele Leona interesul său și simpatia sa pentru familia lui domnu inginer așa de greu lovită. Evident că elevii gimnaziului, ieșiți la ora unsprezece și douăzeci de minute, împrăștiaseră în tot orașul veștile de la școală.

Salutînd c-un zîmbet fermecător pe dadacă, doamna Șerbănescu s-a retras. Trăsura a huruit iarăși pe ulița tihnită. Dadaca a închis în clanță portița și s-a întors spre casă, pe cărarea de sub tei, domol, împovărată de întristare. Și-a făcut de trei ori cruce, ca și cum îi nălucise o minune de la *panaramă*.

— Totuși, îmi ziceam eu zîmbind amar și cufundîndu-mă iar în jîlț, n-am rîvnit asemenea celebritate !

M-am uitat la pendula din părețele de deasupra biroului, care își suna rar, delicat și abia auzit, tic-tac-ul, picurînd în mine cu fiecare accent al timpului otrava subțire a nerăbdării.

Cînd a intrat în cameră dadaca ? Am tresărit.

— Iliuță, dragu mamei, s-a tînguit ea ; văd că vin înaintea lui domnu inginer vești care nu-mi par bune. Ce să fie ? Îs așa de scîrbită, de-mi vine să mor.

— Ba să nu mori, mamă Anghelină. Să trăieşti, ca să ai şi bucurie din pricina mea.

— Să te văd frumos şi sănătos pe tine, dragu mamei, asta-i bucuria mea. A trecut Cîrloman şi mi-a spus de-o bătălie.

Eu am tăcut şi-am privit-o zîmbind. Ochii bătrînei mă pipăiau şi mă vedeau în bună stare : îi era destul.

— Şi a mai trecut pe-aicea ochioasa şi sprîncenata...

— Am văzut-o, mamă Anghelină. Frumoasă cucoană !

Dadaca s-a speriat de ultimele mele vorbe şi a stupit pe furiş într-o parte. A ieşit clătinînd din cap. Dar s-a întors numaidecît potrivindu-şi cu degete tremurătoare broboada cafenie :

— Iliuţă, chiar acuma a intrat pe poartă domnu inginer a nostru !

M-am ridicat cu inima bătînd şi am trecut în sufragerie. Îndată m-a urmat, din iatacul ei, ţîţaca Leona. Dumneaei s-a aşezat în capul mesei, eu mi-am luat locul în stînga dumnisale. M-a privit în treacăt c-un zîmbet ironic, apoi şi-a admirat în oglindă coafura măreaţă, desfăcută din belciugele hîrtiuţelor.

— Mamă Anghelină, a strigat tata de-afară, dă degrabă la masă. Nu te văd cu ochii, aşa mi-i de foame !

Ţîţaca Leona a aşteptat pîndind, cu zîmbetu-i încremenit, cu braţele încrucişate sub sîni ; părea o Mona-Lisă a zgripsorilor.

Domnul inginer a năvălit suflînd repede, şi-a aruncat pălăria de pîslă cu boruri largi pe un scaun. Înainte de a trece la dreapta ţîţacăi Leona, mi-a mîngîiat părul balan.

— Nu te-am văzut de mult, Ilie, mi-a zis domnia sa aşezîndu-se în scaun şi privindu-mă abia atunci, nu cu supărare.

Ţîţaca Leona a închis ochii ; apoi i-a deschis contemplînd cu jale această lume păcătoasă. Eu ieşeam încet-încet la lumină din fundul mlaştinii mele.

Dadaca ne-a adus ciorba pe-o tabla, într-un castron mare din dosul căruia observa cu luare-aminte cum stau lucrurile şi cumpănea în mintea ei, privind ochii castanii ai domnului inginer a nostru, că lucrurile n-ar sta tocmai rău. A suspinat, uşurată de o mare povară.

Tata a sorbit de cîteva ori din ciorbă, subt învăluirea de vrajă a zgripsorului. Apoi a depus lingura.

— Ţ-ţacă Leonă, a început el, în sfîrşit, văd că eşti nerăbdătoare să afli veşti despre drama nepotului dumnitale.

— Dramă ? s-a mirat zgripsorul. Îmi închipui că nu-i vorba de isprăvile atletice ale fiului dumnitale, asupra cărora a făcut unele aprecieri Cîrloman, cînd a venit să anunţe că întîrzii la masă. Nu era nevoie să trimeţi asemenea veste : sînt prea obişnuită cu

sant fără să fiu avocat. Ilie a făcut o lucrare pe care şi-a însuşit-o greşit profesorul de matematică. Lucrarea trebuia prezentată profesorului de desen.

— Nu înţeleg, s-a încruntat sora tatei.

— Ai să înţelegi îndată, ţ-ţacă Leonă, cînd ţi-oi arăta despre ce e vorba, a urmat domnu inginer a nostru, scoţînd din buzunarul dinlăuntru al hainei o coală păturită şi desfăcînd-o ; poftim, priveşte !

Era coala de teză, cu desenul meu.

Tata devenise serios ; am simţit că mi se grămădeşte sîngele la inimă.

— Ce-i asta ? s-a încruntat iar ţ-ţaca Leona.

— Asta-i lucrarea de astăzi a lui Ilie. Se pare că nepotul dumnitale are talent.

— Asta-i lucrarea la matematică ? a întrebat, răsfrîngîndu-şi cu dispreţ buzele, ţîţaca Leona. Mai degrabă, dragă Manole, e un document care arată îndeletnicirile din ultimul timp ale fiului dumnitale, cît nu te-ai ocupat de dînsul. Socot că domnul Ciolac a fost foarte entuziasmat.

— Din contra, ţ-ţacă Leonă, domnul Ciolac a confiscat desenul şi a cerut conferinţei profesorilor excluderea băietului din şcoală.

— Domnul Cilac a avut dreptate ! a declarat mătuşa mea, înlăturînd foaia cu palma.

— Însă, ţ-ţacă Leonă, Ilie a făcut un desen, nu o teză.

— Sînt uimită, Manole dragă, de explicaţiile dumnitale !

Tata s-a întors către mine, aspru :

— Ilie, asta-i teza la domnul Ciolac ?

— Nu, am răspuns eu umilit.

— Ai avut intenţia s-o dai drept teză la matematică ?

— Nu.

— Prin urmare, dragă ţ-ţacă Leonă, dacă băietul n-a prezentat teza şi domnul Cilac i-a confiscat desenul, unde-i vina băietului ca să i se ceară excluderea din gimnaziu ? Aşa am prezentat eu, ca să zic aşa, problema.

— Şi profesorul s-a declarat satisfăcut ?

— Nu ţ-ţacă Leonă ; domnul Ciolac e profesor de matematică, nu de logică. Însă ceilalţi profesori m-au înţeles. Mai ales domnul Rainu m-a susţinut cu multă însufleţire. Şi el a găsit că desenul e remarcabil. Mai priveşte o dată, dragă ţ-ţacă Leonă, a adăogat tata, şi spune cu mîna pe conştiinţă dacă domnul Rainu n-are dreptate.

— Manole, Manole ! a strigat în culmea indignării ţîţaca Leona; scuteşte-mă ! Nu-mi mai vîrî iar în ochi ţiganii cu care îşi petrece

— Nu văd nici o ruşine, ţ-ţacă Leonă, a răspuns tata cu naivitate prefăcută.

— Atuncea, dragă Manole, nu mai este nimic de făcut aici cu dumneavoastră. Nu mai am ce spune, dacă un funcţionar al statului dovedeşte un atît de slab simţ de răspundere ; dacă atît de puţin supraveghează pe un fiu care-şi caută distracţiile între lepădăturile societăţii. Probabil că acest funcţionar al statului se află într-o stare de rătăcire neexplicabilă... sau dimpotrivă, foarte explicabilă, dragă Manole. Nu cuteza să-mi dai încă o serie de lămuriri în ce te priveşte, căci pe mine nu mă poţi încînta cu logica dumnitale ca pe profesor. Mai bine să punem punct aici. Dadacă, dă hîrtia asta la o parte. Adă friptura.

Prînzul s-a isprăvit într-o atmosferă de gheţărie. Mătuşa mea Leona părea că nu mai are absolut nici un interes pentru întîmplările zilei şi pentru actorii principali care luaseră parte la săvîrşirea lor ; tăcea cu înverşunare, privind pe fereastra din fund tihna leneşă a grădinii, aşa fel încît săgeţile ochilor ei să nu se abată nici către mine, nici către tata. Domnul inginer a cerut cafeaua în odaia dumnisale şi m-a luat cu sine.

— Vino la judecată, Ilie, mi-a poruncit el.

Îndată ce-am intrat în birou, dumnealui s-a trîntit în jilţul în care stătusem eu. Gazetele pe care le desfăcusem şi le cetisem s-au învălmăşit în juru-i.

— Ce-i asta ? s-a mirat dumnealui, privind uimit odaia.

— Să nu te superi, tată, i-am zis eu cuprinzîndu-l de după umeri şi aplecîndu-mi spre el fruntea ; aşteptîndu-te astăzi, am căutat informaţiile privitoare la răscoala ţărănească.

Tata a tăcut. M-a privit ţintă, cu teamă.

— Te interesează asta pe tine ?

— Nespus, am strigat eu cu avînt. Dragă tată, dragă domnule inginer a nostru, vreau să-ţi spun toată povestea desenului pe care îl ţii în mînă. Ai să înţelegi atunci mai bine greşeala mea şi-ai să mă ierţi.

— Spune, băiete.

M-a tras lîngă el pe braţul jilţului.

Dadaca Anghelina a intrat în cameră în acea clipă cu două ceşti de cafea pe o tavă mică rotundă. Ne-a privit, i s-au luminat ochii trudiţi, a depus repede pe colţul mesei cafelele şi s-a strecurat spre tăcerea de dincolo, lăsîndu-ne singuri.

Am povestit, toate, emoţionat, de la întîlnirea mea cu învăţătorul meu Culai, al cărui chip rînjea ironic spre noi din colţul desenului, pînă la apariţia lui Alecuţ Dumitriu tinichigiul, în ostrovul de la Nada Florilor.

— Uită-te la tinichigiu, tată, am adaos eu, atrăgîndu-i atenţia asupra ochilor mari şi frunţii largi a noului meu prietin. De la dînsul am aflat despre răscoala ţăranilor. N-aş putea spune că

mi-a explicat-o ; ci mi-a strecurat-o în toată ființa, arătîndu-mi ceea ce nu știam și deșteptîndu-mi conștiința datoriei pe care o am.

Tata a întors ochii dureroși spre mine.

— Ce datorie, Ilie ?

— Datoria către mama mea și către neamul mamei mele. De la tinichigiu am aflat că acelora care au strigat din foame li s-au dat gloanțe. Rînduiala nedreaptă trebuie răsturnată. Vreau să devin un luptător pentru dreptate !

Eram așa de aprins încît tata m-a stăpînit, punîndu-mi mîna pe frunte.

Mi-a cerut lămuriri despre tinichigiu și eu i-am spus că Alecuț a venit fugar la Folticeni cu o scrisoare de la Solomon Cornea.

— Am înțeles că scrisoarea e pentru dumneata, tată. Alecuț n-a putut intra în tîrg din pricina armatei. A trecut ocolind și are să se întoarcă îndată ce vor fi retrase trupele și agenții poliției, ca să înmîneze hîrtia pe care o are.

Domnu inginer a nostru mi-a pus cu atîtare alte întrebări, după care i-am dat deslușiri, istorisindu-i și planul pe care-l pusesem la cale cu lelea Ileana, Culai și Vasile Rusu Pescaru, pentru trecerea tinichigiului la munte către unchesul meu Haralambie.

După ce-a aflat toate, tata a stat îndelungată vreme tăcut, privind un punct fix, nu din afară, ci din afundul învălmășit al ființii sale. A cules din juru-i numere din gazeta muncitorilor și le-a cetit cu atenție. A cetit și reportagiile pe care i le-am ales eu din foile desfăcute. Apoi a lepădat totul ; îi tremurau mîinile. Și-a întors spre mine privirile înnegurate.

— Ai săvîrșit tu toate cîte spui ?

M-a atras la sine. M-am alipit de el îmbrățișîndu-l.

— Ai săvîrșit tu toate cîte spui ? pe cînd eu dormitam în scepticismul meu... Îți dai samă ce se petrece în mine ? Nu-ți dai samă. În acest ceas am găsit vinovatul. Nu ești tu. Trebuie să-ți cer eu ție iertare, — pentru ușurința mea, pentru că te-am crescut străin de frămîntările tinereții mele, pentru că nu mai sînt vrednic de vremurile ce-au să vie. Tinichigiul e un luptător ; eu nu mai sînt. Am datoria ca cel puțin să te călăuzesc, să-ți cîștigi cultura de care ai nevoie, ca să te salvezi din mocirla în care trăiesc eu.

Era așa de amărît domnu inginer a nostru cum nu-l văzusem niciodată. I-am sărutat tîmpla cărunță și coada încrețită a pleoapei ; am simțit pe buzele mele lacrimi.

Cafeaua se răcise în filigene. Am băut-o amîndoi odată ; era prea dulce ; mama Anghelina greșise și ea, cum mi-a mărturisit după aceea :

— Vai de mine și de mine, Iliuță, amețisem de spaimă și am pus de două ori zahăr.

CAPITOLUL XV

Vești de la rai

MI-AM ÎNCEPUT chiar de a doua zi răscumpărarea. Ca inginer de șosele și poduri, tatei îi era familiară matematica, așa că petrecea cu mine două ceasuri dimineața înainte de a coborî la serviciu, din cartierul înalt al grădinilor unde se afla locuința noastră, și dregea lipsa cunoștințelor mele, umplîndu-mi capul de exerciții și teoreme, de rădăcini pătrate și cubice, de probleme cu date bizare.

Tata se amuza de complicațiile nefolositoare ale unora din enunțuri și mă introducea în tainele simplificării lor. Lucrînd și

examenul meu va fi marcat cu roşu în analele gimnaziului folticenean.

Totuşi îmi mai rămăsese o pricină de neliniște. Domnul Ciolac stăruia față de conferința profesorilor în atitudinea sa de intransigență și ceruse forului superior școlar o anchetă urgentă. Numai domnu inginer a nostru era în stare să rezolve asemenea problemă ; și domnia sa îmi comunicase că are la îndemînă, eventual, soluția de a mă face să emigrez la Iași, la Liceul Național, unde învățase și el și unde corpul profesoral era mai select.

După ce tata mă părăsea și trecea la cancelaria dumnisale inginerească, unde îl aștepta rezolvarea unor probleme mai dificile, de economii bugetare la capitole zgîrcit întocmite pentru drumuri și poduri, eu mă îndeletniceam cu celelalte materii un ceas, și eram așa de absorbit, încît nu mă putea trezi și scoate la strălucirea primăverii nici privighetoarea care bătea din cînd în cînd melodios în preajma mea, într-un măcieș bătrîn de pe hotarul de către Folticenii Vechi al grădinii noastre. La masa la care lucram, subt umbra unui ulm uriaș, mă aflam ca într-o mare depărtare ; zgomotele gospodăriei noastre și glasul mamei Anghelina abia ajungeau pînă la mine.

Într-o zi, cu două ore înaintea amiezii, îmi depusesem creionul și strîngeam în geantă cărțile. Aveam deoparte, ca o gustare dulce după un plicticos prînz didactic, *Charles XII* al lui Voltaire, în care admiram nu atît încăpățînarea înfricoșată și brutală a eroului suedez, cît răbdarea luminată și fecundă a țarului Petru. Ajunsesem la istorisirea episodului de la Poltava. Răsfoiam volumul căutînd pagina unde mă oprisem în ajun și ascultam, abia acum trezit la realitățile înconjurătoare, o țarcă [1] ; în fiecare zi la aceeași oră mă vizita cicălindu-mă și certîndu-mă pentru prezența mea neplăcută în domeniul ei.

Am băgat de samă că două ființi omenești trec pe cărarea de sub tei, departe, de la poartă spre casă. Părea o femeie de la țară cu feciorul ei. Vor fi aducînd ouă, unt sau smîntînă mamei Anghelina, pentru nevoile casei. Într-adevăr cele două ființi au trecut în partea de din dos a casei, unde oficia dadaca mea. Nu mă interesau. M-am întors către țarcă și i-am poruncit să mă lese în pace. Apoi am început a ceti paginile dezastruoasei înfrîngeri a generalului suedez Löwenhaupt. Cînd și cînd, mă serveam de dicționar, căci cartea aceea agreabilă era și obiect de studiu la domnul Rainu ; și atunci depuneam volumul cu paginile deschise dedesubt și tartajele deasupra.

Țarca îmi dădu de veste gălăgios, într-un asemnea răstimp, că vine cineva asupra noastră. Întorc fruntea ; țăranii de mai-na-

I-am cunoscut îndată. Nu erau țărani ; erau lelea Ileana și învățătorul meu Culai. Lelea Ileana era îmbrăcată cuviincios, cu fustă și polcă cernite și bariz [1] cafeniu, iar Culai purta costumul lui de oraș, pe care i-l văzusem întâi cînd cu isprava lui omerică împotriva lui babaca Bucșan.

Le-am zîmbit de departe. Ei și-au grăbit pasul, fără să-și schimbe expresia gravă a fețelor. Poate se sfiau de mine, deși eram ucenicul lor. Dar mă despărțisem de ei și mă întorsesem în lumea mea, care era cu totul alta. M-au salutat mut din cap, fără cuvinte.

— Ce faci mata ? m-a întrebat lelea Ileana oftînd și privindu-mă cu milă ; te chinuiești cu cărțile ?

— Se pregătește de *ixamen*... i-a dat deslușire Culai.

— Așa-i, așa-i, s-a tînguit stăpîna ostrovului de la Nada Florilor, clătinîndu-și fruntea.

— Vă rog să stați pe bănci, i-am poftit eu. Mă bucur că vă văd.

Ei s-au așezat cerînd, cu înfățișări stînjenite, să mă așez și eu.

— Să nu te superi că te tulburăm... Ne era dor de Iliuță al nostru, a grăit cu glasul său cel mai dulce lelea Ileana. Și aveam a-ți spune și altele...

La cuvintele din urmă, lelea Ileana și-a plecat fruntea.

Am întrebat cu îngrijorare :

— S-a întîmplat ceva ?

A intervenit Culai :

— Ieri s-a ridicat poprirea tîrgului. Soldații s-au retras și s-a vestit în sate că de-acu oamenii pot intra.

— Într-adevăr, a urmat fără bucurie lelea Ileana, de-acu se poate întoarce și prietinul nostru Alecuț. Musai vine pe la domnu inginer, mi-a spus ; și atuncea tare te rog să-l înștiințezi să nu ne uite, să se întîlnească cu noi.

— N-o să fie nevoie, lele Ileană, are să te caute el singur.

— Află mata, a urmat femeia, că noi avem un interes, de aceea vrem să vorbim cu dînsul. Băietul ista Neculai, tovarășul nostru, dorește să se lepede de meșteșugul undiții, care-i cel mai umilit meșteșug de pe lume.

M-am întors cu surprindere spre băietan.

— Vreau să mă lăs ! mi-a zis el cu hotărîre, fără să se uite la mine.

Stăpîna de la Nada Florilor a intervenit cu blîndețe :

— Îți spunem noi îndată din care pricină. Așa că noi vrem să ne sfătuim cu Alecuț, să-l ieie cu dînsul la învățătura meșteșugului său, la Pașcani, ori în altă parte, unde va hotărî să se ducă el. Pe cît am văzut, un meșter are brățară de aur pe care nu i-o poate lua nimeni. Vin vremuri grele precum au fost acestea ; nacazurile trec, el își are pînea asigurată.

[1] Bariz — broboadă subțire. (N.R.)

— Bine, am răspuns eu, cu oarecare tristeță, am să-i spun să se întîlnească numaidecît cu dumneavoastră.

— Așa, așa, m-a îndemnat lelea Ileana ; și poate s-a putea găsi la domnu inginer o pereche de ciubote mai vechi ca să se înfățișeze Neculai al nostru cuviincios unde s-a duce.

— Se poate și asta, am răspuns eu cu grabă și cu o simțire de remușcare.

Stăpîna de la Nada Florilor a tăcut o clipă, a suspinat și a ridicat spre mine privirile-i întristate.

— Noi ne-am dus astăzi întâi la dadaca matale Anghelina. I-am dus o găină ș-o garafă de vin, pomenire pentru morți, fie pentru cei care s-au săvîrșit aicea lîngă noi, fie pentru cei răpuși în alte părți. Fiind într-o sîmbătă, ne-am gîndit la datoria asta a noastră, pentru acel sărman mișel care acuma nu mai este, tovarășul nostru Spînu, cel cu știuca.

Lelea Ileana îmi dădea toate amănuntele ca să nu mai fie pentru mine nici o îndoială.

Am holbat ochii :

— S-a prăpădit moș Spînu ?

— Da-da-da, află mata că s-a prăpădit, a încuviințat lelea Ileana ; s-a prăpădit din prostia și încăpățînarea lui...

...Ca și Carol, regele sved... voiam să adaog eu c-o ironie jalnică pe care prietinii mei n-ar fi fost în stare s-o înțeleagă.

— Eu le poruncisem moșnegilor, a urmat tovarășa noastră, să se tragă spre un pădurar de la Antilești, prietin vechi, și să steie acolo acoperiți pînă ce-a trece urgia ce era asupra oamenilor sărmani. Într-adevăr, Dumitrache Hau și Spînu s-au supus poruncii și s-au dus unde am spus. Iar pădurarul i-a primit și i-a ospătat. A doua zi, Spînu numai zice către Hau, că el nu poate răbda lenevia într-u care se află și că se duce iar la ostrovul nostru să mai prindă o știucă, poate și mai mare decît aceea pe care i-o luase cu anasîna domnu căpitan de la rohatca tîrgului. — Nu te duce, îl sfătuiește Hau ; porunca-i să stăm aicea. El nu, că se duce. Și a purces chiar în acel ceas și a intrat la ostrov cum a știut el și cum a putut.

Vei fi aflat mata că s-a dat poruncă oștenilor să împuște ostroavele și stuhurile. Nu știu care păcătos de la poliție a spus ofițerilor că s-ar afla pescari și fugari pe iezerul din Țarna Mare.

— O fi Vacă-Mare... am murmurat eu cu groază.

— C-a fi Vacă-Mare, c-a fi altul, porunca s-a dat, și s-au auzit în ziua aceea și în noaptea următoare împușcături. S-a nimerit ca un glonț să-l ajungă pe acel nenorocit în ostrovul nostru. Nimeni n-a văzut, nimeni n-a știut. Dar Dumitrache Hau, întorcîndu-se la locul lui după ce s-au tras îndărăt oștenii și s-a slobozit tîrgul, a trecut prin vadul pe care mata îl cunoști și, ajungînd în cornul plăviei, a cunoscut după amiros că locul nu-i curat și l-a

și văzut pe Spînu mort acolo, drept cu pieptul lîngă mal, cu obrazul în jos și c-o mînă cufundată în apă. Numai după bulendre l-a cunoscut, căci ființa lui era ciopîrțită și împuținată ; s-au ridicat de deasupra lui corbi și hultani. Îl ciugulesc corbii și hultanii, iar noaptea vin de subt ostrov asupra lui racii. Rămîn numai ciolanele sub zdrențe, pînă ce-or veni niște șuvoaie de ploi și l-or împinge de la mal prăvălindu-l la fund și amestecîndu-l cu mîlul. Va crește din mîlul lui stuf și papură și flori de nufăr și-or poposi asupra lor vietățile din toate pustietățile...

Dragă Iliuță, a sfîrșit cu patos sfîșietor lelea Ileana bocetul său, eu i-am făcut pomenirea acelui biet pribeag, împreună cu Neculai și Dumitrache Hau, căci se afla singur pe lume si altă pomenire nu-i va mai face nimeni pînă la sfîrșitul vremii. Iar acelora care au dat porunca să se tragă cu gloanțe asupra ostroavelor, le doresc să aibă și ei sfîrșitul pe care l-a avut Spînu ; să se cufunde, și amintirea lor să se stîngă.

Așa că, Iliuță dragă, raiul nostru rămînînd sub spurcăciunea blăstămului, cărările ni s-au închis. Ne rămîn prăpădite vergile de alun și de trestie roșă, precum și strunele de coadă de cal și cîrligele meșterite de Bogonos faurul. Eu și cu Hau poate ne-om găsi un salaș în Iazul Botoșanilor, subt ocrotirea lui Vasile Rusu ; iar acest băiet Neculai s-a duce cu Alecuț la un meșteșug, așa precum se cere el singur, îngrețoșîndu-se de cîte răutăți se petrec în zilele noastre. Ca Spînu s-au prăpădit mii de sărmani. Am adus dadacei Anghelina pomană și am dat și la alții ; și ți-am adus și matale un covrig de făină de grîu ; adă-ți aminte, dragu mamei, de cei care au arat și au sămănat, și au secerat ; și au flămînzit neavînd pîne, și s-au sculat cerînd pîne, iar stăpînirea i-a omorît.

CAPITOLUL XVI

În care crește admirația mea pentru unchești Haralambie și pentru prietinul Alecuț

UNCHEȘUL MEU HARALAMBIE a sosit marți dimineață, pe cînd eu și domnu inginer ne îndeletniceam cu Aritmetica lui Roșu, subt ulmul cel mare, la masa de brad. Îndată am lăsat toate acolo, acoperindu-le cu lespezi de piatră, ca să nu le fure vîntul ori țarca, și am ieșit întru întîmpinarea dumnisale. Nu era încărcat cu mult tarhat, dar aducea burdufuri de brînză la ciochine [1]. Dintru toată măreția căciulii sale ne-a poftit bună dimineața cum ne-a văzut în preajma sa, și a descălecat.

[1] Ciochină — partea dindărăt a șeii de care se leagă traista sau desagii. (N.R.)

— Bine v-am găsit sănătoşi, a zis el tatei strîngîndu-i mîna şi arătîndu-şi dinţii albi şi puternici. Da cumnata Leuna ce face? Dacă e în bună stare mă bucur de asemenea şi i-am adus caş nou frămîntat care ştiu că-i place.

Ţîţaca Leona nu s-a putut stăpîni să nu răspundă unor asemenea vorbe, care sunau în toată ograda şi în toată livada. A scos pe fereastră obrazul încununat cu cîrlige de hîrtie şi înflorit de zîmbet. A scuturat din cap în semn de părere de bine şi s-a restras îndată ca să-şi isprăvească gătelile.

S-a arătat cu paşi mărunţei şi dadaca. Împreună cu dînsa am făcut alai unchesului, petrecîndu-l pînă la grajd, unde dumnealui îndată a scos tarniţa, a legat murgul şi i-a petrecut pe după urechi traista cu orz. Lucrînd, nu înceta să puie întrebări ba tatei, ba mamei Anghelina ; numai mie nu-mi spunea nimic, după ce-mi strînsese cu putere fruntea în pieptarul lui şi mă sărutase pe frunte.

— Cum aţi petrecut vremea cît a fost ţăpuit tîrgul, cuscră Anghelină ? N-aţi răbdat de foame ?

— Nu, cuscre Haralambie ; dinspre partea mîncării n-am avut a ne plînge ; am avut de toate ; ne-a lipsit liniştea şi voia bună.

— Da din ce pricină, mă rog ?

— D-apoi ai să afli, că ţi-a spune toate domnu inginer a nostru. Poate vei afla şi de la băiet unele.

— Apoi da, stau eu de vorbă şi cu nepotu-meu. Socot că ştii, cumnate Manole, cum că Iliuţ, feciorul dumnitale, mi-a trimes răvaş. Ce scria el în acel răvaş de-un om care a venit la mine şi mi-a plăcut cîte mi-a spus acel om, asta-i una ; dar mi-a mai vîrît în acel răvaş un adaos cum că ar avea nevoie de mine. Toate le-am înţeles ; numai două slove nu pricepeam din acel răvaş : Pî-Sî ! Ce să fie, ce să fie ? M-am luat şi m-am dus la părintele Atanasie, monahul nostru de la mănăstirea Rîşcăi, carele-i mare cărturar. Ce să fie asta ? îl întreb eu. Zice nepotu-meu în răvaş : „Avînd şi cu unele nacazuri, te-aş ruga să vii pînă la noi". Dar sînt, părinte, două slove pe care nu le-am dezbătut : Pî şi Sî. Călugărul ia în mînă răvaşul, se uită ; şi-a frămîntat mintea pînă ce i-a venit ameţeală. Că să fie aşa, că să fie altfel... Că-s' nişte Slove tainice. Pînă ce iacă îi vine o suflare de la Duhul sfînt şi a înţeles. Atunci m-am dumirit şi eu şi-am spus : „Aşa trebuie să fie, altfel nu-i !" P.S., adică pentru şcoală. Să ştii că are nepotu-meu nacaz cu şcoala ! Aşa este ori nu-i aşa ?

— Aşa este, s-a veselit tata cu voie bună ; dar nacazurile copiilor trec.

— Vreau să ştiu şi eu, cumnate Manole, ce este. Căci fiindu-i unchеş, cată să am priveghere asupra lui şi să ajut şi eu după puterile mele. Iaca, cuscra Anghelina se duce la ale sale şi noi ne-om aşeza la masa de subt ulm, unde eraţi dumneavoastră cu învăţătura. Nu cumva rămîne băietul repetent cum îşi dădea părerea părintele Atanasie ?

— Da de unde, cumnate Haralambie ? Băietul nostru e printre cei dintăi.

— Asta-i spuneam şi cu popii, că una ca asta nu se poate. Iliuţă a fost premiant în toate clasele.

— Deci, a urmat tata, dinspre partea asta să n-ai nici o grijă, cumnate Haralambie. A fost numai o leacă de supărare cu un profesor pe care îl cheamă Ciolac.

— Aha ! Aha ! a îndemnat moşul meu Haralambie, ca şi cum ar fi dat pinteni ; ce fel de supărare ?

— N-aş putea spune cu de-amănuntul, cumnate Haralambie, dar s-a iscat între băiet şi profesor o leacă de harţă.

— Asta nu se cuvine, a clătinat din cap căpitenia semin̦ţiei noastre ; băietul e un pui, şi acela-i om în toată firea, ca profesor ce se află, altfel nu poate fi. Cum aşa să se tragă în degete un ucenic cu profesorul său ?

— Cum ţi-aş putea spune eu mai bine, cumnate Haralambie ? a zîmbit tata. Ilie a umblat cîteva zile în petrecere la niște ostroave de pe balta din Ţarna Mare. Acolo a şi cunoscut pe acel om pe care ţi l-a trimes, şi a stat cu el de vorbă. Şi văzînd că acel om e hăituit de stăpînire şi nu poate intra în tîrg, l-a îndrumat el cum s-a priceput şi ţi l-a trimes dumnitale. Lipsind de la scoală, şi nedîndu-şi bine probele cînd s-a înfăţişat, profesorul de care-ţi spun s-a supărat şi l-a ţinut de rău.

— Dar profesorul iscodit-a şi aflat-a ceva ce anume a săvîrşit copilul ?

— Cum s-ar putea una ca asta ? Băietul s-a ţinut tare şi n-a suflat nici un cuvînt despre acel prietin al lui fugar.

— Ei, atuncea-i bine şi de asta mă bucur mai mult decît de orice. Fiind răzmeriță în ţară, vieţile unora se află în primejdie, după cum s-a văzut din cele întîmplate a căror vestire a ajuns şi pînă la noi. După lege, e oprit sub pedeapsă ca să omori ; dar cînd ies generalii cu oşteni, cu trîmbiţi şi puşti, şi omoară omenire, atuncea pentru dumnealor nu-i pedeapsă, ci laudă. Dar plugarii s-au sculat nu din bine, ci din focul suferinţii, iar stăpînirea vrea să potolească focul cu sabia. În vremuri de tulburări cum au fost acestea, bine-ai făcut, Iliuţă, să-l trimeţi pe acel prietin al tău într-un loc unde, cînd strigi, răspunde numai pădurea. Nici poliţai, nici oşteni. Aşa că pe prietinul nostru Alecu l-am hrănit cu caş şi cu miel fript şi l-am cinstit cu rachiu de afine. Iar acum vi l-am adus. Văd că nepotu-meu, de cînd am descălecat, numai asta vrea să mă întrebe, ca să i se liniştească inima. Şi asta îmi place la el şi mă bucur, chiar dacă n-ar fi premiant la şcoală. Fiind acel Alecu barbat cuminte, a socotit că nu-i bine să vie de-a dreptul aici la inginer, cu care are o socoteală. Aşa că ne-am înţeles să-l duc mai întăi la maică-sa văduvă, în ulița Pîrăului Buciumenilor. Precum am şi făcut. Am găsit acolo cunoscuţi ai săi, care-i aduseseră de la maică-sa straiele ce lepădase la Tudose Oanea. Scutură de pe el ciobănia şi se face iar tîgovăţ. Şi-apoi după asta vine aici fără grijă ; nu s-or mai holba unii şi alţii la dînsul, cum se holbează la mine. Eu ştiu ce să le spun şi unde să-i trimet ; le pot arăta drumul şi cu coada baltagului, dar acel Alecu e mai sfios. Orice om în breasla lui are mai multă îndrăzneală.

Cît am poposit acolo, am stat de vorbă cu maică-sa. Înțeleaptă bătrînă ! N-a strigat, n-a lăcrămat. „Destul strig și lăcrămez, zice, că-s beteagă de picioare și nu ies din casă. Mă veselesc că a venit primăvara mea la mine". Alecu i-a sărutat mîna și s-a așezat lîngă dînsa, cu mare înflorire a inimii. Tăcea și-i plăcea s-o asculte.

— Bătrîneță, bătrîneță... se tînguia rîzînd acea mamă ; lucrătorii de la moară, puțini și leneși, privighetorii printre zăbrele au ostenit, au înflorit ghioceii toamna tîrziu...

Acel prietin Alecu vine numaidecît astăzi la un ceas după-amiază, a isprăvit unchesul meu Haralambie, punîndu-și mîna grea pe umărul meu drept. M-am înfiorat de mulțămire.

Unchesul meu s-a răsucit atent spre poartă :

— Mi se pare mie, cumnate, că vin la dumneata musafiri, tocmai cînd să ne începem sfatul nostru P.S.

Tata și-a pus mîna streșină la ochi.

— E profesorul Neculai Rainu, prietin cu noi, a zis el. Acuma-i însurat și-și scoate nevasta în plimbare, ca să vadă trandafirii noștri. Să știi că Rainu vine tocmai în chestia pentru care voiai să ții cu noi sfat, cumnate Haralambie.

— Așa ? Atunci e bine. Putem sta cu dumnealui ceva-cumva de vorbă ?

— Cumnate Haralambie, Rainu a rămas om care nu cunoaște răutățile.

— De mirare lucru între oamenii stăpînirii. Ehei, cîte vărmi plătește Haralambie la orice pas ! În lumea asta de la tîrg, merge cu tocmala, nu cu dreptatea.

Am ieșit tustrei întru întîmpinarea profesorului. Ochii domnului Rainu s-au bucurat ca de-o frumuseță, văzînd pe unchesul meu. I-a strîns mîna, a început să-l întrebe felurite lucruri despre păsuni și turme, pe cînd doamna Rainu, plinuță, rumenă și însorită, aștepta putintel rușinată, în umbra teilor, pînă ce unchesul meu, mai atent decît profesorul la cele ce se întîmplă, s-a întors înspre dumneaei, s-a închinat și a păsit ca să-i sărute mînuța, c-o delicateță surprinzătore la un cioban din pustie. Și cînd acel cioban și-a ascuțit asupra dumneaei ochii ca leușteanul cu sclipiri de oțel, doamna Rainu i-a zîmbit cu sfială, întocmai ca o codană de la Păstrăveni. Totuși adia dinspre unchesul meu un iz de urdă și de bărbat sănătos, pe care eu îl apreciam ; însă nu îndrăzneam să atribui un gust asemănător și unei cuconițe tinere și elegante.

— A ! Madam Ropcea ! a strigat deodată c-o bucurie nefirească tînăra soție a profesorului și s-a rupt oarecum dintre noi, grăbind spre cerdacul unde își aștepta musafiri, cu un surîs încremenit, țîțaca Leona.

După ce îmbrățișă pe doamna Rainu, mătușa mea își întoarse privirile către unchеș ca înspre cel mai înalt din adunarea noastră

și propuse c-un gest de mare bunăvoință să venim în apropierea dumnisale, la masa din cerdac.

Ceşti şi flori.

— Poftiți la cafea, a îndemnat țițaca Leona. Ați nimerit tocmai la ceasul potrivit. Cumnate Haralambie, a adaos ea subțire, îți cunosc gusturile dumnitale de dimineață ; îți aduce îndată dadaca şi dumnitale cele de cuviință.

— Apoi eu, a răspuns ciobanul, cu toată rușinea mărturisesc că noi, la prînzișor, tocmai în acest ceas, dacă se întîmplă să avem o halcă de carne pe cărbuni, foarte ne bucurăm şi ne luam de-o grijă pînă la amiază.

S-a făcut haz de vorba unchesului meu Haralambie.

După ce s-a isprăvit tot ritualul cafelei şi dadaca Anghelina a cărat pe furiș în ascunzătoarea ei tacîmurile şi a curățit fărmăturile de pe fața de masă, țițaca Leona a îndemnat pe profesor :

— Mi se pare, *musiu* Rainu, că ne aduci veşti ; de aceea ai binevoit a te osteni pînă la noi.

— M-am grăbit, nu m-am ostenit, scumpă doamnă, a răspuns profesorul de franceză. Socot că poate asculta toată lumea, nu-i așa?

— Mai ales eu vreau să aflu ce şi cum, a grăit ciobanul cu vocea lui cea mai gravă, ceea ce însemna atenție şi seriozitate. Mi se pare mie, domnule profesor, că cumnatu-meu Manole nu mi-a spus chiar tot ca să nu mă supere. Aflați domniile voastre că eu îs tare de înger şi nu mă înfricoşez de nimic.

Mă simțeam tot mai stînjenit şi mai rușinat. Am vrut să plec. Profesorul a ridicat palma-i cu degete lungi în fața ochilor :

— Dumitraş Ilie e destul de mare şi de serios ca să vorbesc față de el. În fond, a urmat el întorcîndu-se către cioban, nu trebuie să se alarmeze nimeni, nu-i nici un pericol pentru băiet. Toți ceilalți profesori am socotit că se poate acorda unui elev eminent alt termen pentru teza de mai. Drept vorbind, lucrarea primă n-a fost o teză. Grigore Scorpan, profesorul de desen, prevede lui Dumitraş Ilie un viitor sigur în artele plastice. Ciolac însă se consideră ofensat personal şi se încăpățînează. Dumnealui a înaintat, precum se ştie, un memoriu la autoritatea şcolară cerînd anchetă urgentă. Astăzi cazul e în cercetare ; cel care anchetează nu face parte din corpul didactic, e un inspector special, în persoana unui domn colonel pensionar. Am avut onoarea să-l găzduiesc chiar la mine acasă. Domnul colonel Caraiman a văzut pe Ciolac, a ascultat toate cîte i-a referit şi a fost întrucîtva de acord cu profesorul că disciplina a suferit şi că nu se poate face nimic bun în țara asta din pricina lipsei de disciplină. I-am opus atunci argumentele mele şi ale inginerului, după care domnul colonel se arată a fi în dubiu.

Ce facem cu disciplina ? zice. Că să se mai gîndească şi va aviza, a sfîrşit profesorul Rainu.

Unchesul meu Haralambie asculta cu fruntea încreţită, silindu-se din toate puterile minţii lui să răzbească în totul, fără cea mai mică scădere, vorbirea orăşănească a profesorului. Cînd a priceput dumnealui toate cîte trebuia să priceapă, a deşertat paharul de vin şi l-a scuturat ca să nu mai rămîie în el nici o picătură, grăind astfel :

— Domnule profesor şi duducă, eu tare m-aş ruga să-mi îngăduiţi a veni la domniile voastre numai o ţîră ca să stau de vorbă cu acel domn colonel inspector, să aud eu cu urechile mele ce zice dumnealui.

Frumoasa duducă a lui domnu profesor s-a grăbit să dea răspuns înaintea soţului său :

— Cum nu ? Poftește dumneata... dă-mi voie să-ţi spun „bădiţă Haralambie"... Eu socot c-ai să-l îndupleci pe domnul colonel...

Soţia profesorului meu de franceză era admiraţia mea de junie şi primul meu amor secret, cu totul nevinovat. Îmi plăcea să mă uit la dumneaei cum rîde cu sfială prefăcută, schimbînd într-una direcţia privirii. Cu toate că se aflau la doi poli opuşi ai vieţii sociale şi ai înfăţişării fizice, unchesul meu Haralambie şi acea femeie tînără mi se părea că au multe asemănări.

— Atuncea noi ne ducem, a hotărît duduca ; iar dumneata, bădiţă Haralambie, vii la noi ca din întîmplare, ca un prietin al nostru.

Era vădit că unchesului meu îi plăcea nu numai melodia glasului doamnei Rainu, ci şi alcătuirea vorbelor, care erau drept de moldovancă, întocmai ca la noi la Păstrăveni.

După ce unchesul meu s-a încredinţat din nou pe ce uliţă are a călări şi a coti ca să ajungă unde se cuvine, profesorul şi soţia sa au plecat. Cum au fost o clipă singuri alături, mi s-a părut că sotul îşi mustră blînd soţia. Însă poate a fost numai o părere a mea.

Tata şi-a luat pălăria dumnisale celebră de pîslă şi i-a ajuns din urmă, după ce ne-a vestit că are de iscălit corespondenţă la cancelarie. Şi după aceea numaidecît se întoarce ca să aştepte pe Alecuţ tinichigiul. Domnu inginer a nostru nu mi se părea încîntat de hotărîrea unchesului meu ciobanul, dar nu i se putea pune împotrivă. Ţîţaca Leona, însă, aproba vădit întîlnirea, şi, după cît îi bănuiam gîndul, „tocmala" între cioban şi colonel.

— Cumnate Haralambie, şi-a ţuguit dumneaei glasul după plecarea musafirilor şi a tatei, nu te grăbi şi mai stăi ; vreau să-ţi spun două vorbe şi să-ţi fac o rugăminte.

Eu m-am retras discret, ca un tînăr binecrescut, foarte mirat de capitularea totală a mătuşii mele, şi am avut grijă să intru în camera tatei şi să mă aşez cu o carte lîngă fereastra deschisă, aşa ca să nu pierd nimic din sfatul zgripsorului cu omul de la munte.

— Ştii ce te-aş ruga eu, cumnate Haralambie ? şi-a deschis sufletul ţîţaca Leona, lăsîndu-se c-un fel de disperare la discreţia duşmanului său.

— Oi ști dacă mi-i spune, cumnată Leună.

— Uite ce e, cumnate dragă. Dacă te duci la acel colonel și-l poți înduplecă pentru băiet, te implor să pui o stăruință pentru liniștea mea și pentru interesul casei fratelui meu. Se află aicea în tîrg, cumnate Haralambie, o profesoară tare bună, însă vicleană, care mi-ar plăcea mie să fie mutată într-un loc mai bun și într-un tîrg mai mare decît acest păcătos Folticeni, după meritele sale.

Unchesul meu a dat răspuns numai două silabe :

— A-ha !

— Așa că te-aș ruga, cumnate Haralambie, să-mi înțelegi năcazul.

Unchesul meu s-a gîndit o vreme și a tușit sonor. Semn de oarecare îndoială.

— Nu știu cum aș face, cumnată Leună.

— Vei vedea dumneata, cumnate. Este cheie de intrare la bunăvoința oamenilor din ziua de astăzi.

— Crezi dumneata ?

— Ai să vezi, cumnate. Cu lacrimi te rog. Pe acea profesoară o cheamă Artemiza Șerbănescu.

— Scrie, cumnată Leună pe un petec de hîrtie, că eu n-oi putea ține minte așa nume de botez. Ș-apoi cunoscînd marfa, oi lua aminte.

Ridicîndu-se din scaun, unchesul meu a alungat o viespe care-l bîzîia și a coborît grăbind din cerdac.

Întîlnirea cu colonelul a avut loc nu mult în urma acestui sfat ciudat.

Cînd unchesul meu Haralambie a intrat călare în ograda casei profesorului, se aflau în balconul deschis spre grădină numai stăpîna casei și musafirul. Domnul Rainu se repezise pînă la gimnaziu, la rugămintea tatei, ca să încerce a relua tratativele cu domnul Ciolac.

— Mă închin cu sănătate ca la o lunică verde, a cuvîntat omul de la munte, apoi a descălecat cu măreție.

— Bine ai venit la noi, i-a răspuns de la marginea parmaclîcului duduca. Mă bucur că nu ne uiți, bădiță Haralambie.

Pe cînd ciobanul își rînduia la loc potrivit calul, tînăra soție a profesorului dădea cîteva lămuriri grăbite domnului colonel. Inspectorul special era un om scurt și gros cu ochii lăcrămoși bulbucați pe obrazul rotund și cu părul sur tuns ca o perie deasupra frunții. Își isprăvea păhărelul de vișinată și se uita ca prin abur la lumea asta tînără, aurită de primăvară.

Unchesul Haralambie a suit domol cinci trepte ale balconului, cu capul gol, mîngîindu-și pletele în care scînteia argint nou. S-a închinat cătră doamnă, apoi cătră domnul colonel Caraiman, observîndu-l cu luare-aminte. Starea de euforie a musafirului, ciobanul

o cîntări cu chibzuință ; obrazul răzăluit proaspăt cu hîrb de coasă i s-a înseninat. Bătrînelul acela i se părea blînd și cumsecade bărbat.

Ridicînd fruntea la înălțimea-i mică, inspectorul special a întrebat brusc, însă cu voie bună :

— Ce vînt te-aduce la tîrg, ciobane ?

— Apoi am venit cu treburi, domnule colonel, și am socotit că nu se cuvine să-mi uit prietinii.

— Bine ai făcut, a încuviințat inspectorul. Adus-ai marfă ?

— Adus.

— Brînză de burduf ? Cu ce preț ? Aș fi cumpărat și eu.

Unchеșul Haralambie și-a ridicat privirile agere întăi spre duducă, apoi spre inspector.

— N-avem marfă de vînzare, domnule colonel. Aceea o trimitem negustorilor, după contract. Am adus numai puține daruri rudelor și prietinilor.

Inspectorul a tăcut puțintel contrariat și și-a privit păhărelul gol.

Tînăra doamnă a dat o lămurire :

— Bădița Haralambie e cumnat cu inginerul Dumitraș.

— Tatăl băiatului ? a mormăit întrebător colonelul.

— Da.

— A ! Asta e ? s-a dumirit inspectorul, strecurînd o privire cu înțeles doamnei de gazdă. Apoi a rîs : Nu cumva mă cauți pe mine ? Ai venit cumva c-o rugăminte pentru nepot ?

— Să mă iertați, a răspuns unchеșul, n-am venit cu nici o rugăminte. Treaba asta cu nepotul, feciorașul surorei mele Polixenia, s-a face după dreptate și după lege. Stăpînirea va hotărî cum va binevoi ; eu nu mă amestec.

— Interesant... s-a desumflat inspectorul, privind iar către gazdă. Atuncea, a reluat el întorcîndu-se la cioban, cum aș face ca să dobîndesc și eu ceva din marfa dumnitale ?

— Știu eu, domnule colonel. Cum v-am spus, eu n-am marfă de vînzare. Iar cu chestia cealaltă, dacă legea hotărăște să fie izgonit din școală nepotu-meu...

— Nu poate fi vorba de asta...

— Dacă stăpînirea hotărăște să fie izgonit din școală nepotu-meu, a urmat neînduplecat omul de la munte, apoi om știi noi ce să facem cu el. L-om face păstor cum au fost și unchеșii lui din veac. Acolo la munte, noi nu cunoaștem stăpîn, nici nu obijduim pe semenii noștri. Trăim în frăție, după datină și dreptate. Am avea o altă cerere, pentru o profesoară, ca să fie mutată în alt tîrg, dar nici pentru aceea nu ne punem.

— Ce profesoară ? Cum îi zice ? Să vedem.

Unchеșul s-a scobit în chimir și a scos la lumină o hîrtiuță păturită în opt.

— Artemiza Șerbănescu ? a întrebat colonelul desfăcînd hîrtia. A înaintat cerere ?

Doamna Rainu a rîs :

— Cere mutarea Șerbăneascăi o altă femeie...

A rîs și unchеșul Haralambie.

— Între femei nu m-amestec : da socot că ar fi o afacere de bine pentru amîndouă și v-aș fi și eu mulțămitor ca unui prietin.

S-a veselit în sfîrșit și colonelul, uitîndu-se cu plăcere la acel muntean din sălbăticie.

— Vă poftesc, a îndemnat cu hărnicie duduca de gazdă, să gustați cîte o visinată.

Doamna Rainu a turnat licoarea purpurie în păhărele. Musafirul s-a închinat galant și bine dispus, primindu-și partea. Înainte de-a întinde ciobanului băutura, duduca de gazdă a luat credința, întocmai ca nevestele noastre de la țară, sorbind o picătură. Moș Haralambie a zîmbit și a dat imediat de dușcă păhărelul. Acel zîmbet gazda îl cetea. Căci moș Haralambie îi judeca gestul ca izvorît dintr-o alintare a tinereții ei, totuși îi plăcea cum i-ar fi plăcut o mioară, ori un mînz, ori o creangă fragedă înflorită în primăvară.

— Domnule colonel, a cuvîntat el, eu m-oi duce, cu toate că îmi place aicea ; dar mă grăbesc. Las prietenilor mei ploconul și-i poftesc să-l ospăteze sănătoși, neuitînd pe acel care-l închină. Cu profesorul cel cu socotelile, veți face după dreptate. Se pricepe dumnealui la ale sale, mă pricep și eu la ale mele : în mîna celor mari e puterea, deocamdată. Mîni nu se știe ce va fi.

— Cum nu se știe ? s-a trezit colonelul contrariat.

— Apoi iaca, nu se știe.

— Două și cu două nu fac patru ?

— Ce să spun, domnule colonel ? Eu, care nu-s profesor de socoteli, v-aș putea arăta că uneori două și cu două fac trei.

— Aș vrea să văd și eu asta, s-a veselit oaspetele, turnîndu-și el singur încă un păhărel de vișinată.

— Apoi chiar alaltăieri, domnule colonel, s-au înfățișat la noi la stînă două mame și două fete ; și aveam în comarnic [1] numai trei cași ; i-am neguțat, i-am dat, și le-a ajuns la fiecare cîte unul.

— Mă rog dumitale, bade Haralambie, s-a întors scandalizat colonelul, cui debitezi dumneata asemenea baliverne ? Cu neputință.

— Ba-i cu putință, domnule colonel, căci acele două mame și două fete erau trei ; mama, fata și nepoata.

— Bată-te norocul să te bată, amicul meu, a hohotit inspectorul și a ridicat palma ca să-l bată prietenește peste umăr pe omul de la munte.

Unchеșul meu Haralambie s-a ferit cuviincios, strecurînd o privire spre stăpîna casei.

[1] Comarnic — poliță, scîndură sau leasă de nuiele pe care se pune cașul la uscat. (N.R.)

— Bată-te să te bată... a mormăit, ajuns de amețeală, domnul inspector apucînd și scuturînd cu entuziasm mîna ciobanului. Ești bun avocat ; ai cîștigat procesul. Scriu eu în condica de inspecție cum să se procedeze. Am să-mi aduc aminte cu plăcere că am stat de vorbă c-un muntean nostim.

La vremea mesei, unchețul a fost acasă și țîțaca Leona aștepta un prilej de-o clipă, ca să-i poată strecura întrebarea ce-o chinuia. Părea că nu se află pe lumea ei altă preocupare, și în răspunsul pe care i-l aducea acel delegat al său cumpăneau viața și moartea. Însă unchețul Haralambie avea și ale sale griji și, așezat într-un jilț în care nu se simțea bine, cugeta adînc la toate cîte i se puneau în cale și trebuia să le biruie ori să le ocolească.

— Se mînîncă la dumneavoastră cam tîrziu, a zis el lui domnu inginer a nostru.

— Te grăbești ? a întrebat cu interes tata, apoi îndată și dumnealui a intrat în ale sale, fără să mai aștepte răspunsul ciobanului.

— Mă grăbesc, a întărit unchețul Haralambie, căci am a întîmpina deseară niște vameși ai stăpînirii ; după care, mîni dimineață, am a mă sfătui cu tovarășii pentru alte pășuni mai depărtate, căci aicea se tot strîmtează locurile și omenirea s-a înmulțit peste sămă. Așa că mîne la amiază intru în munte. Isprăvindu-le aicea toate, nu mai am de ce zăbovi și, cum voi astîmpăra lupii, încalic.

Domnu inginer a intrat o clipă în camera sa. Atunecea s-a grăbit să-și puie întrebarea țîțaca Leona ;

— Pe cît înțeleg, le-ai isprăvit toate cu bine, cumnate Haralambie.

— Apoi altfel însamnă că nu-s isprăvite, duducă... i-a răspuns surîzînd unchețul meu.

— A ieșit bine atunci și chestia profesoarei ?

— Așa socot ; numai că nu-i pot ține minte numele de botez.

— O cheamă Artemiza, cumnate.

— Din partea mea să fie sănătoasă ; poate s-o cheme oricum.

Dadaca mea Anghelina ne-a poftit la masă. Am intrat în sufragerie și ne-am așezat. În acel răstimp tata și-a dus aminte de Alecu.

— Nu înțeleg de ce întîrzie tinichigiul, s-a mirat domnia-sa.

Eu l-am apucat de braț :

— Dragă domnule inginer, dacă ar veni acuma, nu prea i-ar fi la îndemînă.

— Ț-țacă Leonă, s-a veselit tata, să știi că fiul meu are dreptate.

— Se-nțelege că are dreptate, s-a sumuțat țîțaca Leona. A cunoscut ape și ostroave și poate primejdia morții ; asta cumințește și îmbătrînește, Manole.

— Nu cumva țîțacă Leonă, am întrebat eu cu inima bătînd, împușcarea ostroavelor se datorește domnului subcomisar Vacă-Mare?

Țîțaca Leona a scăpat din mînă furculița și m-a privit cu spaimă ca pe un demon.

— Cum ți-a venit în minte asta ? Ce au a face ostroavele cu musiu Vacamar și mai ales cu ce-am spus eu ?

— Căci în primăvara asta m-am cuminţit și am îmbătrînit, ţîţacă Leonă.

— Asta s-o creadă alţii, s-a hlizit [1] dumneaei privindu-mă amabil.

Vintoasa neliniștilor celor mai grele trecuse și toți ai mei se regăseau oarecum mai potoliți, ca după o trudă.

În primăvara mea însă năștea alte neliniști, cu alte speranțe. Tata mă informase, în răstimpul lipsei unchesului că, indiferent de soluționarea cazului meu, exilul la Iași era inevitabil pentru mine.

Tulburătoare veste, care-mi aducea în perspectivă agitația socialistă ce începuse acolo de șapte-opt ani. Eram încredințat că viața mea va lua o întorsătură nouă în vechea cetate culturală a Moldovei.

Ridicînd privirile spre cărarea dintre tei, am văzut pe acei care fuseseră pricina ciudatei mele aventuri la Nada Florilor. Întraseră în grădină Alecuț tinichigiul și învățătorul meu Culai.

Am vestit pe tata. Dumnealui s-a ridicat numaidecît și a trecut în camera sa de lucru. Mi-a poruncit :

— Mi-l aduci numai pe mesager.

Domnul inginer avea ochii fierbinți și întunecoși ai clipelor sale de mișcare sufletească.

Unchesul Haralambie a chibzuit în sine să nu se urnească din loc. Numai după ce a bătut palma cu tinichigiul și l-a întrebat rîzînd cum mai merg treburile în „țara dumneavoastră", s-a coborît din cerdac și s-a dus să-și pregătească plecarea. Țîțaca Leona n-a catadixit să răspundă la salutul noilor veniți ; lumea îi devenise iar nesuferită și o privea c-un zîmbet strîmbat într-o parte.

Am dat drumul prietinului meu Alecuț, în camera tatei. Pe Culai l-am oprit cu mine și l-am poftit să se așeze pe un scaun. În acea clipă țîțaca s-a sculat de la masă privindu-l din cap la picioare fără a recunoaște ghetele inginerului, și ne-a părăsit.

L-am întrebat pe tovarășul meu :

— Te duci cu Alecuț Dumitriu ?

— Mă duc, să-mi fac și eu un loc în lumea asta. Mă îndeamnă și mama. După ce-oi învăța carte, îți scriu. Alecuț mă sfătuiește să intru ucenic lăcătuș. Eu doresc să mă fac ucenic de locomotivă. Om vedea.

S-a auzit calul huțan [2] al unchesului nechezînd.

— Hai și noi, să mai stăm de vorbă cu unchesul, am îndemnat eu pe Culai.

[1] A se hlizi — a rîde fără rost. (N.R.)

[2] Cal huțan — cal de la muntenii huțani sau huțuli. (N.R.)

În vremea asta tatăl meu primea amical pe tinichigiul de la Pașcani, îl poftea să stea pe scaun și aștepta c-o gravitate mîhnită scrisoarea ce-i fusese anunțată.

— Domnule inginer, a zis Alecuț, ridicînd fruntea-i luminată de soarele piezis, în sfîrșit am ajuns la destinație. Am primit misiunea, de la un tovarăș care nu mai este, să predau acest pachet. Poftim !

Alecuț Dumitriu a tras din buzunarul dinlăuntru de la piept un plic care nu mai era în starea dintâi. Îl pături cu grijă ; pecețile nu-i erau rupte. L-a prezentat tatei.

— Pentru asta, tinere, ai rătăcit la baltă și la munte ? l-a întrebat domnul inginer zîmbindu-i cu bunăvoință.

Tinichigiul l-a privit drept :

— Socot că domnul inginer nu-și închipuie c-am fugit de la Pașcani numai ca să-mi apăr viața.

Tata a tăcut, cu același zîmbet binevoitor pe față.

— Aveam asupra mea un depozit, a urmat lucrătorul ; trebuia să-l apăr ca să nu cadă în labele agenților. Nu puteam nici să-l îngrop, nici să-l trec altcuiva. De aceea nu l-am dat fiului dumneavoastră. Eram dator să-l depun cu mîna mea în mîni proprii.

— S-a făcut ! a răspuns tata strîngîndu-i mîna.

— Atunci mă pot retrage ?

— Încă nu, a zis tata, punîndu-i cealaltă mînă pe umăr și așezîndu-l la loc în scaun ; sper că nu te-ai supărat pentru întrebarea mea.

— Nu m-am supărat, domnule inginer.

— Ca să-mi dovedești asta, a urmat domnu inginer cu fața mai luminată, te rog să iei o dulceață și să bei cu mine cafeaua pe care, iată, ne-o aduce mama Anghelina. Știi cine e mama Anghelina.

Lucrătorul a făcut semn cu ochii că știe și a zîmbit către bătrînă.

— Vreau să vă fiu plăcut și mă socotesc onorat, a răspuns el domnului inginer.

— Îți mulțămesc, a răspuns tata.

În răstimpul ritualului dulcețel de trandafiri pe care Alecuț l-a îndeplinit atent și fără nici o stîngăcie, domnu inginer a rupt pecețile și a scos din plic foaia unui șpalt pe care se aflau imprimate șase strofe ale unui poem. Sus în stînga, piezis, interdicția de a se tipări a procurorului. O dată cu poemul ieșise la lumină și un bilet, mesagiul poetului mort, cu următorul cuprins :

Dragul meu amic,

In curînd trec dincolo cu barca și nu ne vom mai vedea. Ultima mea poezie o găsești alături ; ai grijă să-mi supraviețuiască pentru timpurile ce au să vie.

Al dumnitale care a fost, și care a crezut în revoluția socială,

Solomon Cornea.

Tata a străbătut grabnic cuprisul poemului, apoi a suspinat, întorcîndu-se la cele de față.

— Mi-a plăcut la dumneata, a zis el lui Alecuț, sentimentul onoarei și al demnității. Te rog să-mi spui dacă prietinul meu Solomon Cornea ți-a fost profesor.

— Mi-a fost, domnule inginer, în înțelesul că l-am văzut ades. Ne-a ținut multe prelegeri în clubul nostru de la Pașcani. E interesant poate să cunoașteți că atelierul căilor ferate de acolo e un fel de turn al Babilonului în mic, unde s-au adunat pribegi din Europa centrală și chiar din cea răsăriteană, atunci cînd o companie de financiari internaționali a luat pe sama ei construirea liniei Suceava — Iași. Atuncea, pentru podul peste Siret, au venit mulți italieni, iar în atelierele de la gara Pașcani s-au adunat feluri te neamuri din Austria. Și-au găsit acolo refugiul și revoluționarii din Rusia. Eu am apucat pe doi dintre aceștia. Unul a murit ; celălalt a dispărut ; după aceea s-a zvonit că ar fi profesor de limbă latină undeva la un liceu, și-a schimbat numele, trăiește retras. Toți acești pribegi ne-au fost învățători, căci sînt pregătiți, vin din țări industrializate. După pilda lor, și noi, cei mai tineri de aici din țară, am întemeiat bibliotecă și club. Ținem legătură cu intelectualii ieșeni. Ați fost și dumneavoastră, domnule inginer, în legătură cu mișcarea.

— Da-da, a îngînat tata, deschizînd pagina cenzurată și aplecîndu-și asupra ei ochii. Acum mă simt obosit.

— Dați-ni-l pe fiul dumneavoastră, a îndrăznit, aproape în șoaptă, Alecuț.

— Nu e nevoie să vi-l dau ; merge el singur. Sper că floarea lui va da rod.

Tata a ridicat ochii, satisfăcut de ultimele sale cuvinte.

— E vremea să mă duc, a stăruit Alecuț Dumitriu.

— Te întorci la Pașcani ?

— Desigur ; iau cu mine și pe un necăjit de aicea.

— Crezi că n-o să ai acolo neplăceri ? Îți pot veni în ajutor cu ceva ?

— N-am nevoie de nimic și nu mă tem de nici o neplăcere. Dacă sînt încă urmărit, apoi acum, după ce mi-am îndeplinit misiunea, mă prezint eu singur judecătorului de instrucție.

Au stat un timp privindu-se ; tata l-a cuprins deodată pe lucrător de după umăr, scuturîndu-i mîna cu energie. Apoi, după ce Alecuț Dumitriu a ieșit, dumnealui a căzut la locul său, desfăcînd încă o dată foaia cenzurată, pe care abia acum o putea ceti cu limpezime.

Tinichigiul m-a căutat. Ne-am îmbrățișat și ne-am făcut legăminte tari, pe care uncheșul Haralambie le asculta atent.

Cînd eu și uncheșul, după plecarea prietinilor mei, ne-am întors la cerdac, tata ne-a venit întru întîmpinare.

— Cumnate Manole, a grăit uncheșul, de-acu dusu-m-am și eu. Mă întorc în bură și negură, cum spune cîntecul din bătrîni.

— Îmi pare rău că ne lași, i-a zîmbit domnu inginer, dar n-am ce face ; dumnitale nu mă pot pune niciodată împotrivă.

Omul de la munte a intrat în odăi ca să-și ia rămas bun de la țițaca Leona și de la dadacă, apoi, cînd s-a întors, i-am simțit asupra mea mîna vînjoasă și pieptarul, și acestei rînduieli a fost silit să se supuie și tata.

Am rămas cu domnu inginer a nostru în cerdac. Ieșise și dadaca Anghelina în cornul casei, cu brațele încrucișate sub sîni.

Uncheșul Haralambie s-a încălărat și a ieșit cu tot tarhatul său pe poartă, apucînd drumul spre dreapta.

— Uncheșul tău, îmi explică tata, apucă drumul pe la Horbaza, pe deasupra Rădășenilor, ca să scurteze. După ce ajunge sus, coboară spre Baia la apa Moldovei, pe lîngă Movila lui Răzvan. Trece prin locuri istorice și romantice, care pentru dînsul nu sînt decît o cale oarecare, spre oi. În dreapta dealului Horbaza, deasupra satului Rădășeni, se află un pisc : Cetățuia. Acolo am găsit eu, săpînd într-o vară, urme de așezări din preistorie ale unor pămînteni care au trăit aicea cu zece ori douăsprezece mii de ani înaintea noastră... Stînile uncheșului tău sînt mai aproape de așezările preistorice decît noi. Iar ceilalți doi prietini ai tăi se duc spre timpuri nouă...

Am stat alături în cerdac lungă vreme, contemplînd depărtările către pîcla violetă a munților, pînă ce uncheșul meu Haralambie a apărut micșorat de depărtare pe coasta Horbazei. Se ducea repejor în buiestrul căluțului ; n-aveam să-l mai văd ; era un personagiu eroic ce se îndrepta spre amurgul său inexorabil.

CAPITOLUL XVII

O dată cu aceste „Amintiri", între hîrtiile rămase de la vechiul tovarăș luptător, inginerul Ilie Dumitraș, au fost găsite și următoarele trei documente : poezia lui Solomon Cornea, o scrisoare de demult de la tatăl său și celebra teză.

1888

În anu-o mie opt sute optzeci-și-opt.
Au stat pustii cîmpiile în soare
Și ciocîrlia n-a cîntat pe-ogoare,
Iar grîul nou s-a scuturat necopt.

Căci a purces un vînt amar ce plînge
Al robilor alean neistovit ;
Viața li-i povară de granit,
Și pîinea veche are iz de sînge.

Stihia urii înălțînd poruncă,
I-a năpustit ca-n vifor spre stăpîni ;
Se-nalță foc și fum și-n negre mîini
S-agită crud uneltele de muncă.

Vin călărașii ! Goarna sună cîntec.
Urlînd, dau iureș și împung cu lancea.
Au spart pe Paraschiva lui Ivancea,
De i-a ieșit copilul viu din pîntec.

Pe palizi morți femei bocind îi poartă,
Căci dorobanții-au tras în frații lor ;
Astfel pieri mulțime de popor
Și holda a pierit pe cîmpuri moartă.

Dar brazda urii va da alte grîne
Și ziua izbăvirilor luci-va
Cînd fătul crunt al bietei Paraschiva
Va birui-n războiul pentru pîne.

Folticeni
21 Octomvrie 1890.

Dragul meu Ilie

Mă bucur de succesul tău la Poduri și șosele și m'am grăbit să i-l comunic lui Ciolac al nostru, că să-și aducă aminte de întîmplarea de acum doi ani și jumătate. N'aș putea susține că nu i-a părut bine, atribuind de-sigur strictețiĭ sale îndrumarea ta pe calea cea dreaptă a aritmeticiĭ.

De-asemenea sînt mulțămit că stabilirea ta în București aĭ făcut-o fără dificultăți. Eu cu greu țĭ-aș fi putut veni în ajutor, de oarece sînt împovărat, știĭ bine, de atîtea lucrărĭ ale județuluĭ, încât cu greu m'aș fi putut rupe d aicĭ. Am avut pe lîngă asta și un năcaz mare acasă la noĭ

pe care am stat o vreme la îndoială dacă, trebue oare nu să ți-l comunic. Acuma, după ce ți-ai isprăvit concursul, află și tu ce s'a întîmplat.

Țițaca noastră Leona a avut o tragică întîmplare din care sănătatea dumnesale a ieșit cu totul [illegible] zdruncinată. Închipuește-ți că, acum două săptămîni, fiind poarta deschisă la grădină, s'a văzut trecînd spre Rădășeni o turmă de oi, care se întorcea de la munte: erau ale lui Tudose Oanea pe care îl cunoști. Eu nu eram acasă; grădina și livada visau, așă puteă zice, în soarele de toamnă. Dădaca-Anghelina era pe-afară trebăluind. Ea spune că a observat tot ce s'a întîmplat, de acolo, din fundul ogrăzii.

Cum trecea turma în nour de colb, deodată a răsărit în poartă, în capătul aleeî de tei, un dulău al ciobanilor, cu ragilă la gât. Asta era decorație lui, semn că doborîse lup. Dadaca

l-a cunoscut după laba albă; mi-l aduc și eu aminte de cînd ți l-a dăruit mucheșul tău Haralambie.'

Dadaca, prin urmare, l-a cunoscut îndată pe Coltun, cum îi zicea. Însă n'a avut vreme nici să se miște spre el, nici să-l cheme. La punctul geografic de pe pămînt unde te cunoscuse el pe tine, a luat cunoștință de casă și grădină, i-a fulgerat în amintire imaginea ta, și, cazicum-nu v'ați fi despărțit decît de eri ori de-un ceas, s'a repezit cu două lătrături formidabile spre casă, căutîndu-te. În traiectoria lui de bolid, a ajuns în gura-i enormă pe motanul țițacăi, l-a scuturat și l-a zvîrlit în niște tufe de lemn cînesc; după asta a dat ocol casei căutînd intrare la odaița ta, așa presupune dadaca și are dreptate. Ușile fiind închise, dulăul a mai ocolit odată și a intrat unde dorea el prin singura deschidere ca se prezenta ochilor

lui, prin fereastra deschisă de la tatoul țițacăi Leona. Cînd s'a zvîrlit, a căzut drept asupra dumneaei pălind-o cu rangila. Țițaca a slobozit un țipet atît de grozav, încît dulăul, înspăimîntat el însuși, s'a aruncat înapoi pe unde sărise, a ajucat-o la goană și s'a mai oprit numai o clipă subt tei. Atunci au slobozit fluierături întărîtate feciorii de la oi, și el, ascultînd chemarea, a tresărit din arcurile-i de oțel și s'a dus.

Groaza țițacăi Leona a fost așa de cumplită, încît și-a pierdut cunoștința, Cînd a găsit-o în așa stare, dadaca Angelina a prins a striga din răsputeri, pînă ce i-au venit în ajutor oameni din vecinătăți, care s'au repezit la vale și m'au chemat dela cancelarie.

Deocamdată biata mătușă-ta a rămas paralizată Doctorul Rossignon nu are prea mari speranțe de vindecare. Trebue să ne resemnăm.

Dacă te muți, caută-ți o locuință într'un cartier cu grădini; chiar

dacă e mai departe de școală.
Comunică nouă ta adresă și prietenilor tăi din Pașcani, care îmi vor veste despre tine
Te îmbrățișez cu dragoste,
Tatăl tău.

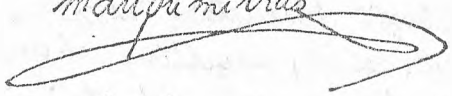

Lector GH. ZARAFU
Tehnoredactor AURICA IORDACHE

Bun de tipar 24.VI.1983
Apărut 1983
Data ediției anterioare 1973
Coli de tipar 9

Comanda nr. 30115
Combinatul Poligrafic Casa Scînteii
Piața Scînteii nr. 1 București
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA